

**MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH**

**PROGRAM
SZKOŁY PODSTAWOWEJ
I SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH
GODZINY DO DYSPOZYCJI
WYCHOWAWCY KLASY
(spotkania klasowe)**

**WARSZAWA 1986
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE**

MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

PROGRAM
SZKOŁY PODSTAWOWEJ
I SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

GODZINY DO DYSPOZYCJI
WYCHOWAWCY KLASY
(spotkania klasowe)

WARSZAWA 1986
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

Program „Godziny do dyspozycji wychowawcy klasy (spotkania klasowe)”, zatwierdzony przez ministra oświaty i wychowania w dniu 10 VII 1981 roku, nr PH 3-40-5/81, wchodzi w życie z dniem 1 IX 1981 roku i obowiązuje w klasach IV – VIII szkoły podstawowej oraz wszystkich klasach młodzieżowych szkół ponadpodstawowych.

Reaprobowany przez ministra oświaty i wychowania w dniu 19 IV 1985 roku, nr OP 23-4111-38/85, do realizacji od roku szkolnego 1986/87.

Program opracowano w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego pod kierownictwem naukowym prof. dr hab. Antoniny Guryckiej, na zlecenie Instytutu Programów Szkolnych Ministerstwa Oświaty i Wychowania w latach 1978 – 1980. Poprawiony w Instytucie Programów Szkolnych w 1985 roku.

374.2 = 37.018.2 (073)

2020/b/c

ISBN 83-02-03100-3

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1986

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1986
Wydanie pierwsze. Nakład 400 000 + 120 egz.
Ark. wyd. 8,8; druk. 6,5
Papier offsetowy kl. V. 70 g, rola 84 cm
Oddano do składania 1985.08.14
Podpisano do druku 1985.11.26
Druk ukończono w styczniu 1986 r.
WSiP Zakłady Graficzne w Bydgoszczy
Zam. nr 3096.1181 1188 MOiW-„M”

SPIS TREŚCI

Założenia programowo-metodyczne pracy wychowawcy klasowego	4
Wstęp	4
Cele wychowawcze spotkań klasowych	5
Problematyka godzin do dyspozycji wychowawcy	11
Uwagi o realizacji programu godzin do dyspozycji wychowawcy	13
Zestawy pomocnicze cykli	19
Aktywizacja poznawcza	19
Cykle aktywizacji poznawczej	19
Scenariusze cykli aktywizacji poznawczej	23
Aktywizacja społeczna	49
Cykle kształtujące aktywność społeczną	49
Scenariusze cykli aktywizacji społecznej	52
Aktywizacja samowychowawcza	70
Cykle aktywizujące w zakresie samowychowania	70
Scenariusze cykli aktywizacji samowychowawczej	73
Aktywizacja prospektywna	89
Cykle z zakresu kształtowania aktywności prospektywnej	89
Scenariusze cykli aktywizacji prospektywnej	90

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWO-METODYCZNE PRACY WYCHOWAWCY KLASOWEGO

WSTĘP

Założenia programowo-organizacyjne szkoły formułują listę szczegółowych celów, zadań i zasad jej funkcjonowania. Wychowawca, podejmując pracę wychowawczą ze swoją klasą, musi być świadomy, iż na godzinach do jego dyspozycji wszystkie te cele, zadania i zasady także obowiązują. Szczególnie ważny dla rozwijania jego działalności jest fakt, iż szkoła ma być dla uczniów środowiskiem wychowawczym, w którym współdziałają łącznie wszyscy nauczyciele stanowiący radę pedagogiczną szkoły, rodzice poprzez swoje organizacje, oraz uczniowie poprzez swoje organizacje szkolne, klasowe zespoły uczniowskie i inne powołane do realizacji określonych zadań. Szkoła jest to więc środowisko skupiające zarówno działalność ludzi dorosłych na rzecz całej szkoły oraz poszczególnych uczniów, jak też działalność uczniów na rzecz szkoły, dorosłych współpartnerów oraz swojej uczniowskiej społeczności. Tradycje, potrzeby i aspiracje tego środowiska wyznaczają kierunki wszelkich podejmowanych przez wychowawcę działań.

Cechą charakterystyczną szkoły — środowiska wychowawczego jest jego przynależność do szerszego środowiska społecznego: regionu, miasta, wsi. Dlatego też szkoła tworzy środowisko wychowawcze otwarte. Należy do niej objęcie swymi poczynaniami potrzeb i zadań żywotnych w społeczności, w której szkoła funkcjonuje. W ten naturalny sposób szkoła działa w swym środowisku społecznym jako świadomy partner władz terenowych, partyjnych, związkowych, środowisk kulturalnych, opiekuńczych. Sprzyjać to powinno równocześnie lepszej koordynacji współpracy tych wszystkich czynników na rzecz uczniów i szkoły. Społeczne sojusze szkoły, zarówno na jej własnym terenie, jak i poza nią, tworzą tło dla pracy wychowawcy klasowego.

Wychowawca jest inicjatorem i partnerem poczyznań uczniowskich, organizatorem całokształtu wychowania i kształcenia szkolnego w odniesieniu do jego klasy. Z tej racji pełni on funkcję koordynatora wszelkich działań i inicjatyw wychowawczych pochodzących ze strony poszczególnych ogniw środowiska wychowawczego, jakim jest szkoła, oraz środowiska lokalnego, w którym szkoła działa, a odnoszących się do jego uczniów. Wychowawca nie działa sam. Korzysta z pomocy wszystkich sojuszników na terenie szkoły i poza nią.

Koordynując całokształt poczyznań wychowawczych w stosunku do swoich uczniów w toku realizacji programu wychowawczego uwzględnia i wykorzystuje te formy zajęć pozalekcyjnych, które mogą przyczynić się do pełniejszej realizacji jego

zamierzeń wychowawczych. A więc może w związku z podejmowanymi zadaniami włączać do swych prac harcerstwo, korzystać z aktywności uczniów na zajęciach pozalekcyjnych. Jego praca i współpraca z uczniami i innymi wychowawcami szkoły powinna być wieloaspektowa.

Szczególnie ważną rolę odgrywa wychowawca jako rzecznik spraw i potrzeb rozwojowych swoich uczniów. Powinni oni widzieć w nim dojrzałego przyjaciela, niezawodnego przewodnika i opiekuna. W toku swej pracy wychowawca tworzy różnorodne sytuacje wychowawcze, które są źródłem doświadczeń dzieci i młodzieży. Powinny to być doświadczenia efektywnego społecznego działania. Tylko takie doświadczenia człowieka mają wpływ na jego dalszy rozwój, które pochodzą z aktywnego uczestnictwa w życiu, któremu towarzyszą żywe przeżycia emocjonalne i refleksje nad sensem i efektem własnego działania. Podstawowym zadaniem wychowawcy klasowego jest więc organizowanie działalności uczniów w taki sposób, aby wyzwała ona ich aktywność, pożądane emocje, pozwalała na zrozumienie oraz ocenę własnego działania.

Aby nadać godzinom do dyspozycji wychowawcy klasowego charakter partnerski, podkreślić ich specyficzne własności w stosunku do lekcji szkolnych, a zarazem wyeksponować ich walory jako źródła samostereowania przez uczniów w kształceniu osobistych celów i programów działań, proponujemy zarzucić w planie szkoły używanie terminu godziny wychowawcze lub godziny do dyspozycji wychowawcy klasowego i zastąpić terminem: spotkania klasowe.

Przedstawiony program całościowo ujmuje pracę wychowawczą szkoły – bez rozdziału zadań i metod dla szkoły podstawowej lub średniej – wychodząc z założenia, iż nie poziom szkolnej edukacji, lecz stan rozwoju psychicznego uczniów oraz ich potrzeby w tym zakresie stanowią czynnik decydujący o celach i metodach pracy wychowawczej. Wobec tego przypisywanie w programie celów, zadań, metod i środków do określonych klas ma jedynie charakter orientacyjny; o ich doborze decydować musi wychowawca (po rozeznaniu efektów dotychczasowej pracy wychowawczej i potrzeb uczniów) oraz – im wyższy poziom ich rozwoju – oni sami.

Duży wpływ także na dobór zadań i metod w pracy wychowawczej wg przedstawionego tu programu odgrywać będą potrzeby kraju i społecznego środowiska, w którym szkoła działa. Jest to konsekwencją stanowiska, iż tylko w takiej szkole mogą ukształtować się realistyczne osobiste cele i wartości przyszłych działań dzieci i młodzieży.

Ciągłość przedstawionej tu propozycji powinna wpłynąć na orientację wychowawcy klasowego co do działań szkoły poprzedzających jego własną pracę wychowawczą.

CELE WYCHOWAWCZE SPOTKAŃ KLASOWYCH

Podstawowym celem pracy wychowawcy klasowego, realizowanym głównie na godzinach do jego dyspozycji, jest wychowanie człowieka, którego programem życiowym jest świadome kształcenie swego losu i życia społeczeństwa w harmonii z założeniami i potrzebami kraju. Polska szkoła kształtuje określony system naczelnych

wartości człowieka. Stanowią one podstawowe źródła nakazów i zasad życia. Szczególną rolę w kształtowaniu tego systemu wartości odgrywa nauczanie, które tworzy w umysłach uczniów zarówno realny, jak i idealny obraz świata. Zadaniem szkoły jest przekształcenie systemu naczelnych wartości socjalizmu w osobiste cele życiowe człowieka. W sposób planowy to zadanie podejmują wychowawcy klas.

Aby system naczelnych wartości został przez uczniów uznany za system własnych osobistych celów, konieczne jest włączenie ich do realizowania tych wartości w praktycznej działalności. Trzeba więc tworzyć wraz z uczniami takie programy działań, które będą realizować te wartości. Programy działań człowieka określają, co ma on robić, jaki ma być. Wychowawca musi stworzyć warunki, w których uczniowie będą mogli zdobyć odpowiednie doświadczenia życiowe związane z wyborem i realizacją własnych programów działań.

Po to, aby uczniowie mogli być współtwórcami, a następnie twórcami tych programów, muszą być aktywni, a zarazem mieć perspektywiczny stosunek do własnego życia.

Podstawowa aktywność człowieka dotyczy dwu dziedzin: poznania i społecznego funkcjonowania. Podstawowe, od najwcześniejszych lat budowane programy działań uczniów, powinny stanowić program ich działań poznawczych i społecznych. Modyfikować je powinna kształtowana świadomie aktywność samowychowawcza. Dzięki niej powstają programy samopoznania i samosterowania, szczególnie ważne dla zapewnienia autonomii człowieka dojrzałego. Nadrzędnym w stosunku do nich, a w efekcie najdojrzalszym programem, będzie program działań perspektywicznych związanych z planowaniem własnego życia i wizją przyszłego świata i własnej osoby.

Szczególnym zadaniem wychowawcy klasowego na godzinach przeznaczonych do jego dyspozycji jest więc przekształcanie systemu wartości naczelnych socjalizmu w osobiste cele życiowe jednostki, poprzez wdrożenie jej do wypracowania podstawowych programów działania, dostarczanie doświadczeń leżących u podstaw aktywności poznawczej, społecznej, samowychowawczej oraz prospektywnego stosunku do życia.

Dzięki tym doświadczeniom kształcić się będą postawy uczniów zgodne z programowymi założeniami szkoły. Spotkania klasowe służyć mają przede wszystkim kształtowaniu zachowaniowego i emocjonalnego aspektu tych postaw, co wyraża się w stymulowaniu pożądaných zachowań i emocji przez programy działań. Główna troska wychowawcy musi dotyczyć autonomii i autentyczności kształconych w szkole postaw. Tylko wówczas bowiem uczniowie przyjmować będą jej cele za własne i znajdować w uzyskiwanych doświadczeniach odpowiedź na pytanie, jak trzeba postępować, aby te cele realizować w życiu.

1. Kształcenie aktywności poznawczej

Realizacja tego celu powinna być respektowana we wszystkich stosowanych metodach nauczania szkolnego, które — w myśl założeń programowo-organizacyjnych szkoły — powinny uwzględniać zasadę podmiotowego traktowania uczniów. Zasada ta eksponuje diametralnie różną, w porównaniu ze stereotypową praktyką szkolną, pozycję i rolę ucznia w pracy i życiu nowej szkoły. Wymaga, aby uczeń nie był wyłącznie przedmiotem zabiegów edukacyjnych, lecz miał zapewnione warunki programowe i organizacyjne do świadomego, aktywnego, pozytywnie umotywowanego

współuczestnictwa i współpartnerstwa w procesie edukacji szkolnej. Najgłębszy sens modernizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole polega na humanizacji tej pracy, na upodmiotowieniu w niej roli ucznia — przekształceniu go z przedmiotu oddziaływań i manipulacji na podmiot czynny i chętnie uczestniczący w codziennym życiu szkoły. W zakresie metod pracy dydaktyczno-wychowawczej należy szczególnie uwzględnić metody angażujące aktywność i samodzielność uczniów, oparte na pozytywnej motywacji do podejmowania zadań szkolnych, metody zapewniające osiągnięcie przez uczniów sukcesów i wartościowych doświadczeń.

Postulat kształcenia aktywności poznawczej uczniów sprowadza się na spotkaniach klasowych do dwu funkcji. Po pierwsze — mają one na celu przekształcać budzone na lekcjach przedmiotowych zaciekawienia i zainteresowania uczniów w zainteresowania pozaszkolne, które umożliwią dzieciom i młodzieży wyjście poza program szkolny, pozwalając na operacjonizację wiedzy szkolnej funkcjonującej poza określonym programem nauczania, synchronizację różnych dziedzin wiedzy i kształcenia na bazie nowych zainteresowań. Po drugie — spotkania klasowe umożliwiają opiekę wychowawczą nad różnego rodzaju hobby, pasjami, ciekawościami, które nie wyrosły na bazie szkolnej wiedzy. Ta funkcja pracy wychowawczej ma szczególne znaczenie w stosunku do uczniów słabych, którzy często dzięki temu, iż w życiu szkoły zostaną wykorzystane ich pozaszkolne zainteresowania, będą lepiej motywowani do nauki szkolnej i odnajdą swoje miejsce w szkolnej społeczności. To z kolei stanowi ważny czynnik w ich poczuciu osobistego bezpieczeństwa i wpływa na większą podatność na wpływ wychowania szkolnego.

Kształcąc pozaszkolne zainteresowania dzieci i młodzieży oraz wykorzystując je w realizacji programu i w życiu środowiska szkolnego, wychowawca czy swych uczniów kultury spędzania wolnego czasu, angażuje do działalności poznawczej, przygotowuje do permanentnego kształcenia. Nabywane w toku procesu nauczania umiejętności i wiadomości utrwalają się, a zarazem nabierają znaczenia we współżyciu z kolegami, stają się nie tylko zewnętrznym wymogiem szkoły, ale wewnętrzną potrzebą uczniów — ważną ze względu na ich pozycję społeczną w środowisku rówieśniczym.

Podstawą kształconej w ramach spotkań klasowych aktywności poznawczej będą następujące doświadczenia ucznia:

1. Doświadczenie dobrowolnego podejmowania zadań mających na celu lepsze poznanie zjawisk, procesów i problemów.
2. Doświadczenie organizowania własnej, samodzielnej działalności poznawczej.
3. Doświadczenie dzielenia się efektami swej własnej, samodzielnej i dobrowolnie podjętej pracy poznawczej, inaczej: doświadczenie bycia źródłem informacji przez siebie dobrowolnie zdobytych.
4. Doświadczenie przeżywania satysfakcji z bycia specjalistą, z posiadania informacji, których inni nie posiadają.

2. Kształcenie aktywności społecznej

Spotkania klasowe powinny być podstawowym czynnikiem w przygotowaniu uczniów do życia w społeczności rówieśniczej i do spełniania powinności obywatelskich we współpracy z innymi. Tym samym celom służą organizacje szkolne (samorząd), a w stosunku do części uczniów organizacje młodzieżowe, wśród których

główną rolę dla dzieci i młodzieży szkolnej odgrywa harcerstwo. Wychowawca klasy kształcąc aktywność społeczną wpaja uczniom podstawowe, elementarne zasady społecznego funkcjonowania. W ten sposób przygotowuje ich do pełnienia różnorodnych ról społecznych, do aktywnego uczestnictwa w wykonywaniu różnorodnych zadań społecznych wykraczających poza interes osobisty jednostki, a realizowanych zespołowo. Uczestnictwo to wymaga podstawowych umiejętności wchodzenia w interakcje z innymi ludźmi, wrażliwości społecznej, odpowiedzialności obywatelskiej za najbliższe środowisko społeczne, karność we współdziałaniu. Trening umiejętności „bycia w centrum uwagi grupy” oraz trening różnorodnych zachowań społecznych, takich jak np. kierowanie grupą, reprezentowanie interesów i stanowiska grupy na zewnątrz, przekonywanie, ocenianie, obrona swego stanowiska, udzielanie informacji, spieszenie z pomocą itp. stanowi ważny czynnik w rozwijaniu społecznej aktywności. Wzmacnia poczucie bezpieczeństwa, zwiększa odporność na trudności wynikające ze społecznego współzycia i współdziałania. Równolegle konieczne jest kształcenie u uczniów zdolności do empatii (współodczuwania) i do wyrażania emocji.

Efektem aktywizacji społecznej w ramach spotkań klasowych będzie aktywność ucznia w jego środowisku społecznym: koleżeńskim, rodzinnym, organizacyjnym.

Ważnym zadaniem spotkań klasowych jest przygotowanie ucznia do podejmowania obowiązków obywatelskich, a więc kształcenie potrzeby i umiejętności zdobywania rozeznania w zakresie potrzeb swego społecznego otoczenia i rozwijanie zdolności przekształcania tych potrzeb w zadania do realizacji dla siebie i innych. Dzięki temu uczeń będzie brał udział w rozwiązywaniu zadań społecznych o coraz większej randze, odpowiednio do rozwoju jego możliwości rozumienia i działania. Działalność społeczna uczniów, realizowana w systemie szkolnym, powinna być optymalnie nasycona czynnikami kształcącymi, o których mowa powyżej. Ważny bowiem jest zarówno autentyczny rzeczowy efekt działania społecznego ucznia, jak ważne są w równej mierze kształcone przy tej okazji umiejętności, uczucia, postawy. Szczególną wartością dla tych celów ma wyzwolenie inicjatywy uczniów w podejmowaniu zadań społecznych, szanowanie indywidualnych wyborów, respektowanie dobrowolności w ich realizowaniu oraz współodpowiedzialność za wyniki.

Młodzież powinna w czasie spotkań klasowych podejmować coraz bardziej ambitne zadania społeczne do wspólnej realizacji z kolegami. Spotkania powinny stanowić forum, na którym odbywać się będzie rozliczanie ich realizatorów z wykonania tych zadań.

W związku z kształceniem aktywności społecznej szczególnego znaczenia nabierają następujące doświadczenia uczniów:

1. Doświadczenie inicjowania i dobrowolnego podejmowania zadań o wadze społecznej — obywatelskiej.
2. Doświadczenie współpracy z innymi w realizacji zadań wykraczających poza interes osobisty.
3. Doświadczenie wykonywania różnorodnych czynności społecznych, wchodzenia w różne społeczne role (kierowanie, reprezentowanie, pomaganie itp.), połączone z sukcesem.
4. Doświadczenie podlegania społecznym ocenom pozytywnym i negatywnym.

3. Kształcenie aktywności samowychowawczej

Aktywność samowychowawcza jest tendencją do modyfikacji własnego działania w stosunku do przyjętego generalnego wzoru (ideału, projektu) siebie samego. Proces samowychowania jest procesem kształtowania własnej osobowości w sposób aktywny i zgodny z przyjętym świadomie projektem, modelem siebie samego. Efektem procesu samowychowania powinno być ukształtowanie dojrzałej emocjonalnie i społecznie osobowości jednostki, cechującej się realistyczną postawą wobec siebie i innych, akceptacją i poszanowaniem siebie i innych, ukształtowaną umiejętnością podejmowania optymalnych decyzji i samosterowania własnym zachowaniem w różnorodnych układach interpersonalnych.

Aktywność samowychowawcza pozwala na intensyfikację efektów działalności poznaawczej i społecznej przez nabywaną zdolność do samokorekcji. Efekty samowychowania powinny pozytywnie ingerować w proces uczenia się ucznia, pozwalając mu lepiej rozumieć własne słabe i silne strony (samopoznanie) oraz zgodnie z ich rozeznaniem sterować sobą w procesie nabywania wykształcenia (samosterowanie). Równocześnie aktywność samowychowawcza powinna służyć rozwijającemu się pod systematycznym wpływem prospektywnemu spojrzeniu na świat i siebie. Samopoznanie i samosterowanie powinny odegrać szczególnie ważną rolę w przygotowaniu do wyboru zawodu i do pracy zawodowej.

W związku z kształceniem aktywności samowychowawczej szczególnego znaczenia nabiera dostarczenie uczniowi następujących doświadczeń:

1. Doświadczenia analizy ludzkich zachowań, z uwzględnieniem ich warunków, motywów, celów.
2. Doświadczenia samopoznania w interakcjach z innymi — oceny własnych słabych i silnych stron w konfrontacji z ocenami innych ludzi.
3. Doświadczenia samosterowania, a więc wytyczanie sobie zadań, planowanie ich realizacji, ocena włożonych wysiłków i osiągniętych wyników.
4. Doświadczenia radzenia sobie efektywnie z różnego rodzaju trudnościami.

4. Kształtowanie indywidualnych perspektyw życiowych

Celem tego procesu wychowania, stanowiącego ważny czynnik sprzyjający integracji osobowości ucznia i nadający jej cechę dojrzałości, jest zdolność do traktowania własnego życia w perspektywie przewidywanych ról, związanych z nimi zadań, praw i obowiązków. Wymaga to rozumienia świata i swego w nim udziału w sposób dynamiczny, jako tworzywa podlegającego kształtowaniu i przekształcaniu. Wśród czynników tej dynamiki rolę podstawową odgrywa własna wola realizacji naczelnych celów życiowych, ukształtowanych zgodnie z systemem wartości wpajanych przez szkołę, oraz odpowiedzialność przed sobą i społeczeństwem za ich realizację. Naczelne cele życiowe powinny zostać przełożone na konkretne życiowe zadania. Aby wyznaczały one perspektywę życiową człowieka, muszą być ściśle związane z wizją świata, w którym człowiek będzie żył: z wizją cywilizacji, która będzie wyznaczać warunki jego życia, wizją społeczeństwa, którego będzie aktywnym członkiem, wizją zawodu, który będzie wykonywać, rodziny, którą założy, sposobu spędzania wolnego czasu. Szkoła musi pomóc młodemu człowiekowi stworzyć plan własnego życia.

Pobudzenie wyobraźni, kształcenie umiejętności określania swych zadań real-

nych, jak i idealnych (cele dążeń), kształcenie odpowiedzialności za podjęte zadania, nawyki i umiejętność planowania ich realizacji, w ogóle — chęć planowania własnego życia, stanowią główne wytyczne dla tego procesu wychowawczego, jakim jest kształcenie perspektyw życiowych. Hasłem jego jest: wyobraźnia — planowanie — odpowiedzialność.

Jest to cel specyficzny w porównaniu z celami nauczania wychowującego, chociaż całe przecież wychowanie szkolne zmierza do przygotowania dojrzałej społecznie jednostki. Żaden jednak z przedmiotów nauczania nie posiada, jako szczególnie wyróżniającego, celu kształcenia perspektywy życiowej dzieci i młodzieży. Przygotowanie do wyboru zawodu, do życia rodzinnego, do uczestnictwa w dorobku cywilizacyjnym i kulturowym stanowi szczególnie ważne zadanie powierzone wychowawcy klasowemu.

W związku z kształceniem perspektyw życiowych ważne jest dostarczenie uczniom następujących doświadczeń:

1. Doświadczenia wyobrażenia sobie świata, w którym się będzie kiedyś żyło, opierając się na wiedzy o istniejącym świecie, o procesach zachodzących w nim przemian i ich kierunku.
2. Doświadczenia przeżywania wizji swej przyszłej rodziny, pracy zawodowej itp., a więc wizji swego przyszłego życia.
3. Doświadczenia bycia autonomicznym decydem w zakresie gospodarowania swymi oszczędnościami, wolnym czasem, wyborem zawodu itp.
4. Doświadczenia planowania dnia codziennego i planowania realizacji zadań perspektywicznych.

Konkludując:

Program godzin do dyspozycji wychowawcy klasowego — spotkań klasowych — ma na celu kształcić programy działań młodzieży, by wiedziała, jak żyć, do czego dążyć, czym być, jakich wyborów w życiu dokonywać. Programy te wymagają realizacji czterech podstawowych celów wychowawczych, jakimi są: aktywność poznawcza, aktywność społeczna, aktywność samowychowawcza oraz aktywność prospektywna.

Cele swe realizuje wychowawca tworząc sytuacje wychowawcze angażujące uczniów intelektualnie, emocjonalnie oraz sytuacje wyzwajające ich konkretne działania. Dzięki temu wychowawca dostarcza uczniom doświadczeń, które decydują o kształceniu ich osobowości. Program spotkań klasowych wymienia 16 takich kategorii doświadczeń, które powinny stać się udziałem każdego ucznia. Są to:

1. Doświadczenie dobrowolnego podejmowania zadań mających na celu lepsze poznanie zjawisk, procesów, problemów.
2. Doświadczenie organizowania własnej, samodzielnej działalności poznawczej.
3. Doświadczenie dzielenia się efektami swej własnej, samodzielnej i dobrowolnie podjętej pracy poznawczej, inaczej: doświadczenie bycia źródłem informacji przez siebie dobrowolnie zdobytych.
4. Doświadczenie przeżywania satysfakcji z bycia specjalistą, z posiadania informacji, których inni nie posiadają.
5. Doświadczenie inicjowania i dobrowolnego podejmowania zadań o wadze społecznej — obywatelskiej.

6. Doświadczenie współpracy z innymi w realizacji zadań wykraczających poza interes osobisty.
7. Doświadczenie wykonywania różnorodnych czynności społecznych, wchodzenie w różne społeczne role (kierowanie, reprezentowanie, pomaganie itp.), połączone z sukcesem.
8. Doświadczenie podlegania społecznym ocenom pozytywnym i negatywnym.
9. Doświadczenie analizy ludzkich zachowań, z uwzględnieniem ich warunków, motywów, celów.
10. Doświadczenie samopoznania w interakcjach z innymi — oceny własnych słabych i silnych stron w konfrontacji z ocenami innych ludzi.
11. Doświadczenie samosterowania, a więc wytyczanie sobie zadań, planowanie ich realizacji, ocena włożonych wysiłków i osiągniętych wyników.
12. Doświadczenie radzenia sobie efektywnie z różnego rodzaju trudnościami.
13. Doświadczenie wyobrażenia sobie świata, w którym się będzie kiedyś żyło, na podstawie wiedzy o istniejącym świecie i o procesie zachodzących w nim przemian i ich kierunku.
14. Doświadczenie przeżywania wizji swej przyszłej rodziny, pracy zawodowej itp., a więc wizji swego przyszłego życia.
15. Doświadczenie planowania dnia codziennego i planowania realizacji zadań perspektywicznych.
16. Doświadczenie bycia autonomicznym decydentem w zakresie gospodarowania swymi oszczędnościami, wolnym czasem, wyborem zawodu itp.

Doświadczenia te decydują o tym, jakich form działania, jakich postaw i zachowań uczy się młodzież, decydują o tym, jakie będzie tworzyć ona programy swoich osobistych działań, czym będzie żyć, do czego dążyć.

PROBLEMATYKA GODZIN DO DYSPOZYCJI WYCHOWAWCY

Aktywność uczniów w wypracowywaniu własnych programów działań dotyczyć musi podstawowych terenów działalności człowieka dojrzałego, z uwzględnieniem zarówno zadań „na dziś”, jak i „na jutro”. Są to następujące tereny działalności:

- rodzina: obecna i przyszła;
- praca: aktualna nauka szkolna, potem praca w zawodzie;
- środowisko społeczne, którego jest się uczestnikiem: aktualnie klasa szkolna, organizacja młodzieżowa, grupa towarzyska, a potem zakład pracy, związki zawodowe, różnorodne instytucje aktywności społecznej i rekreacji;
- środowisko lokalne: problemy aktualne i rozwojowe wsi i miasta, własnego regionu;
- kraj: aktualne problemy, którymi kraj żyje oraz prawa i obowiązki obywatelskie człowieka dojrzałego wyrażone w konstytucji i prawodawstwie;
- świat: jego aktualne problemy, aktualny układ sił, w tym szczególnie miejsce obozu państw socjalistycznych, jak też perspektywy rozwoju pokojowego współżycia, walki z głodem, ochrony środowiska itp.

Sprawy, problemy i potrzeby tych terenów działalności stanowią naturalne tworzywo (tło, materiał) uczniowskich programów działań, których wynikiem ma być zdobycie przez ucznia szesnastu podstawowych, wymienionych wyżej doświadczeń. Wskazując te właśnie tereny działalności dzieci i młodzieży, nie traktujemy ich jako tematów „do przerabiania”, lecz żywy kontekst uczniowskiej działalności. Dlatego też nie można problematyki spotkań klasowych ułożyć w postaci jednakowego dla wszystkich klas i szkół, wyznaczonego z góry programu. W tej postaci zatracona zostałaby podstawowa zasada pracy wychowawczej, jaką jest uczestnictwo uczniów w doborze zadań oraz ustosunkowanie do faktycznych potrzeb środowiska. Program spotkań musi być programem elastycznym. Ich problematyka nie stanowi więc planu tematycznego kolejnych planowanych zajęć.

Trudno też problematykę spotkań klasowych zróżnicować dokładnie według wieku ucznia – o czym była mowa na wstępie – gdyż ważniejszą rolę odgrywają tu potrzeby rozwojowe zarówno uczniów, jak i środowiska społecznego. Licząc się jednak z możliwościami rozwojowymi uczniów, należy przewidzieć, że w klasach IV – VIII dominować będzie problematyka aktualna nad perspektywiczną – związaną z życiem dorosłych, podczas gdy w klasach ponadpodstawowych więcej miejsca zajmie problematyka życia dorosłych, obok problematyki aktualnego życia uczniowskiego. Przeprowadzenie tu wyraźnej granicy jest niemożliwe.

Jak z tego wynika, kanwą programów działań uczniów klas IV – VII będzie raczej (lecz nie tylko) własna aktualna rodzina, nauka, grupa klasowa, szkoła, organizacja młodzieżowa, aktualne problemy środowiska lokalnego, aktualne problemy kraju i świata. Natomiast kanwą działań uczniów klasy VIII i wszystkich klas szkół ponadpodstawowych będą raczej (lecz też nie tylko) problemy własnej przyszłej rodziny, pracy zawodowej, organizacji ludzi dorosłych, obowiązków obywatelskich człowieka dorosłego, problemy współpracy międzynarodowej.

Nabywane w toku działania doświadczenia powinny na każdym dalszym etapie rozwoju stawać się coraz częstsze i coraz bardziej dojrzałe. Nie wystarcza bowiem, by uczeń np. raz znalazł się w sytuacji organizowania własnej, samodzielnej działalności poznawczej, lecz musi w takiej sytuacji znajdować się wielokrotnie, zarówno na początku rozwijania swej aktywności poznawczej, jak i potem. Podobnie dzieje się z każdym z wymienionych doświadczeń. Wychowawca musi wielokrotnie tworzyć warunki każdemu uczniowi dla zdobywania określonych programem szesnastu doświadczeń. Wynikami pracy wychowawczej są te właśnie doświadczenia, a więc stworzone przez wychowawcę każdemu uczniowi sytuacje umożliwiające uczestnictwo w zdobywaniu określonych w programie doświadczeń poprzez możliwość podejmowania określonych działań, ich emocjonalne przeżywanie, jak też refleksja nad nimi.

Podstawowym kryterium oceny tych doświadczeń poza ich siłą i dojrzałością oraz częstością występowania będzie ich zgodność z systemem naczelnych wartości naszego społeczeństwa, które wychowawca przekształcać ma poprzez swą współpracę z uczniem w system jego osobistych celów.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU GODZIN DO DYSPOZYCJI WYCHOWAWCY

Metodykę pracy wychowawcy klasowego na spotkaniach klasowych wyznaczają cztery zasady. Są to: zasada traktowania ucznia jako partnera we wspólnej pracy, zasada powszechności efektów wychowawczych, zasada konkretności zadań oraz zasada aktywności ucznia.

1. Zasada traktowania ucznia jako partnera wspólnej pracy

Spotkania klasowe stanowią system kształcenia działalności uczniów. Uczą dokonywania świadomego wyboru tej działalności, programowania, organizowania, realizacji i rozliczania się z podjętych zadań. W tym zakresie są niezastąpionym ogniwem programowym szkoły. Zaangażowanie uczniów w autentyczne działanie, autentyczność towarzyszących temu przeżyć i refleksji — są to warunki powstawania projektowanych doświadczeń. Wymagają one określonej atmosfery. Cechą szczególną tej atmosfery jest samodzielność uczniów, zarówno w doborze zadań, jak ich realizacji. Swoboda taka nie jest równoznaczna z brakiem wzorów, modeli, autorytetów. Szczególnie w pierwszych okresach organizowania samodzielnej działalności uczniów, rola wychowawcy, jako inicjatora i kierownika uczniowskich poczynań, będzie duża. Ważne jest jednak, by możliwie prędko przeradzała się w rolę doradcy, a następnie współuczestnika wspólnej działalności.

Cały system pracy wychowawcy na spotkaniach klasowych powinien być przeciwieństwem autokratycznego kierownictwa, nadmiernej opiekuńczości, usuwania z drogi wszelkich trudności, antytezą zbyt wielu rygorów i sztywnych warunków działania z góry narzuconych, nadmiernego manipulowania karami i nagrodami. Zapewnienie swobody w procesie wychowania wymaga zaufania do możliwości i dobrej woli dzieci i młodzieży i traktowania wychowanków na zasadzie raczej rozsądnego kredytu zaufania, niż z nadmierną ostrożnością.

Do obowiązków wychowawcy należy wytworzenie w sposób naturalny klimatu swobody poczynań uczniów oraz autentycznego zaangażowania. Wychowawca pracuje razem z młodzieżą, razem z nią szuka rozwiązań, czyni próby, razem pokonuje trudności; nie zastępuje młodzieży w jej pracy, nie przejmuje ani pozycji oceniającego, ani biernego obserwatora poczynań młodzieży. Współdziałanie z młodzieżą wychowawca łączy z życzliwą gotowością do pomocy i rady oraz z dążeniem do tego, aby młodzież możliwie samodzielnie uporała się z zadaniem.

Postawa partnerstwa zakłada dwie ważne cechy wychowawcy: cierpliwość i nastawienie nie tylko na optymalny, rzeczowy efekt końcowy pracy, co na działanie

zmierzające do osiągnięcia pożądanych celów wychowawczych. Brak tych cech u wychowawców uniemożliwia stworzenie warunków dla spontanicznej, swobodnej i autentycznej działalności uczniów, która jest warunkiem kształcenia (przez realne programowanie i realizowanie zadań osobistych) celów życiowych młodzieży, zgodnych z systemem naczelnych wartości uznawanych przez nasze społeczeństwo.

Cierpliwość pozwala wychowawcy oczekiwać na efekt działań dzieci i młodzieży bez napięcia, które wytwarza przyspieszanie, monitowanie, zapowiedź kar, zastępowanie gorszych realizatorów przez lepszych, zastępowanie w ogóle młodzieży w jej pracy. Na ogół takie tendencje wynikają z faktu, iż wychowawcy bardziej zależy na samym widocznym (rzeczowym) wyniku pracy, niż na efektach w postaci nabytego przez uczniów doświadczenia. Warto zaryzykować gorszy końcowy efekt zadania, aby w sposób pełniejszy kształcić doświadczenia uczniów np. w zakresie samooceny, przyjmowania krytyki, oceny dysproporcji między wkładem pracy a wynikiem itp. Lepiej zgodzić się na gorsze wykonanie zadania, niż korzystać z pracy rodziców uczniów, stałego aktywu lub swojej własnej, wytwarzając w uczniach doświadczenie nieudolności, przeświadczenie o bezwartościowości własnych wysiłków, nawyk korzystania z pomocy innych, doświadczenie pozorowanej tylko samodzielności.

Zasada partnerstwa oznacza autentyczną współpracę wychowawcy z młodzieżą w realizacji zadań, zaufanie do jej możliwości i dobrej woli, cierpliwość w oczekiwaniu na efekty pracy i na przewyżczenie trudności oraz przynajmniej równorzędną troskę o rzeczowy efekt pracy, jak i o uzyskanie przez młodzież w toku działania ważnych życiowo doświadczeń, zgodnych z celami szkoły.

Stopniowanie zasady partnerstwa w pracy z dziećmi i młodzieżą zależy nie tyle od wieku uczniów, co od uzyskanego poziomu pracy wychowawczej. Im prędzej wychowawca może zdecydować się na pełną realizację tej zasady, tym lepsze wyniki osiąga w swej pracy. Trudności w realizacji zasady partnerstwa oznaczają nie tyle niedojrzałość dzieci, co brak doświadczeń w zakresie samodzielności działań, a te powinno zapewnić wychowanie szkolne.

2. Zasada powszechności efektów wychowawczych

Jeżeli bezpośrednim efektem pracy wychowawczej mają być dostarczone dzieciom i młodzieży doświadczenia istotne dla ich życiowej działalności, ważne jest, aby doświadczenia te były udziałem każdego ucznia.

Wymienione powyżej podstawowe kategorie doświadczeń, które mają stać się udziałem każdego ucznia szkoły, uzupełnić należy zasadą, aby każdy z nich znalazł się osobiście w sytuacjach, które mu tych doświadczeń dostarczą i to nie jeden raz, ale przynajmniej kilka razy na przestrzeni szkoły podstawowej i ponadpodstawowej. Prawidłowe organizowanie takich sytuacji nie pozwala na opieranie się w pracy wychowawczej na aktywie najlepszych. Nawet najslabsi uczniowie, czy uczniowie trudni, muszą znaleźć się w sytuacjach zapewniających im nabycie odpowiednich doświadczeń. Wymaga to takiej organizacji pracy grupy, aby nie było w niej marginesu społecznego, w którym znajdą się uczniowie izolowani, nieważni, obcy w grupie.

Wychowawca powinien dbać o to, aby w efekcie jego pracy poziom doświadczenia życiowego uczniów był możliwie wyrównany. Nie tylko najlepsi mają przeżywać doświadczenia sukcesów i satysfakcji; nie tylko najslabsi mają uzyskiwać doświadczenia pokonywania trudności i podlegania krytycznej ocenie grupy itp. Jedni i drudzy

muszą zdobyć doświadczenia aktywności poznawczej, społecznej, samowychowawczej i prospektywnej, a co za tym idzie — podobny zakres wiedzy o życiu, podobny zasób umiejętności praktycznego działania i przeżyć.

Konkretnie jest, aby wychowawca miał dobre rozeznanie, jakich doświadczeń i któremu uczniowi dostarczyła praca w ramach spotkań klasowych, jakie są jego udziałem z racji innych jego działań (np. wyniesione z organizacji młodzieżowej), jakich należy mu dostarczyć.

Operując listą określonych doświadczeń, które mają stać się udziałem każdego ucznia, czynimy pracę wychowawcy klasowego wymierną, dającą się ocenić zarówno przez niego samego, jak i przez innych.

Pytanie o wyniki pracy wychowawcy będzie następujące: czy dostarczono każdemu z uczniów klasy wszystkich pożądaných doświadczeń? Czy każdy zdobył doświadczenie kierowania innymi, czy przeżył to emocjonalnie, wyciągnął z tego dla siebie odpowiednie wnioski, czy były to doświadczenia zgodne z systemem naczelnych wartości, takich jak: sprawiedliwość, poszanowanie godności innych, itp.

Źródłem doświadczeń wychowawczych są sytuacje wychowawcze, których organizatorem i reżyserem jest wychowawca, chociażby nawet czasami jego bezpośrednia obecność w toku trwania sytuacji nie była wskazana (np. w różnych sytuacjach kształcących samodzielność). Wychowawca musi tak organizować swoje kontakty z uczniami, tworzyć takie warunki dla określonych interakcji między wychowankami, wprowadzać poprzez zadanie takie treści, które zapewnią, iż wszyscy wychowankowie wyniosą z tych sytuacji pożądanę, zgodną z celem doświadczenia.

Dążeniem wychowawcy powinno być, aby zdobyte doświadczenia były silne, tzn. aby powstawały w efekcie licznych, powtarzających się sytuacji wychowawczych, oraz pozytywne, tzn. powiązane z emocjami pozytywnymi, gdyż od tego zależy możliwość ich wykorzystywania w życiu, ich moc regulacyjna w stosunku do zachowania.

3. Zasada konkretności zadań na godzinach do dyspozycji wychowawcy

Tradycja godzin wychowawczych realizowanych w programie obecnej szkoły podstawowej jest całkowicie różna od proponowanego systemu spotkań klasowych. Poza realizacją zasady partnerstwa i wynikającego stąd klimatu wychowawczego tych zajęć, różnica ta polega na doborze celów i zadań wychowawczych, które mają być realizowane w ich ramach. Wychowawca powinien stawiać sobie na każdej godzinie do swojej dyspozycji konkretne zadania, tak jak czyni to nauczyciel na lekcjach przedmiotowych. Te zadania charakteryzują się dwiema cechami: związkiem z aktualnymi potrzebami rozwojowymi i wychowawczymi uczniów oraz związkiem z potrzebami środowiska społecznego.

Pierwsza cecha zadań wymaga określenia przez wychowawcę stanu rozwoju wychowanków w zakresie czterech spójnych celów spotkań klasowych: perspektywicznego stosunku do życia i aktywności samowychowawczej, aktywności poznawczej i społecznej. Szczególnie powinny interesować wychowawcę dwa aspekty rozwoju wychowanków: zasób ich dotychczasowych doświadczeń oraz poziom aktywności. Efektem tego wychowawczego rozeznania będzie konkretne określenie zadań spotkań klasowych przez stwierdzenie, jakich doświadczeń i któremu uczniowi trzeba dostarczyć. Należy liczyć się przy tym zarówno z etapem ogólnego rozwoju psychi-

cznego, na którym znajdują się uczniowie (dobierać zadania o przynajmniej średnim, nie za niskim, poziomie trudności), jak i z indywidualnymi potrzebami wychowawczymi, odzwierciedlającymi się w szczególnym braku odpowiednich w stosunku do celów wychowawczych własnych doświadczeń życiowych.

Druga cecha zadań wychowawczych, związana z potrzebami środowiska społecznego, wymaga takiego doboru zadań pod względem ich treści, aby zaspokajały one faktyczne i odczuwane przez uczniów potrzeby grupy rówieśniczej (formalnej — klasy, czy nieformalnej — np. grupy towarzyskiej), potrzeby szkoły, jako najbliższego dla uczniów środowiska społecznego, potrzeby własnych rodzin czy szerszego środowiska społecznego (dzielnica, miasto, okolica, wieś, kraj itp.). Zasada więzi ze środowiskiem społecznym szczególnie wyraźnie eksponowana będzie w zakresie kształcenia społecznej aktywności.

Należy dążyć do konkretności zadań spotkań klasowych wyrażającej się w świadomości wychowawcy, dotyczącej doświadczeń uczniów i zaspokajania konkretnych potrzeb społecznych.

4. Zasada aktywności uczniów

Kształtowanie aktywnego, świadomego — przygotowanego do życia w naszym społeczeństwie — obywatela wymaga, aby w procesie szkolnego wychowania stworzone zostały warunki tę aktywność ujawniające i kształcące. Wyrazem tego jest dobór celów spotkań klasowych. Tylko wówczas, gdy uczeń ma możliwość faktycznej aktywności, a więc spontanicznego, dobrowolnego i autentycznego działania, możemy poznać jego silne i słabe strony. Tylko wówczas możemy wpływać na likwidację objawów negatywnej aktywności i podnosić poziom aktywności pozytywnej. Tylko wówczas kształcimy indywidualne działania: co robić, jak żyć.

Zasada aktywności na spotkaniach klasowych musi być szczególnie respektowana. Pociąga to za sobą szereg utrudnień dla wychowawcy, któremu zawsze łatwiej jest uzyskiwać efekty rzeczowe (zrobić coś konkretnego, omówić konkretne zagadnienie itp.), wówczas gdy aktywność ogółu zostaje ograniczona na rzecz wysokiej aktywności wybranej przodującej grupy. Dzięki temu konkretny wynik końcowy może być szybko i efektywnie osiągnięty. Ten sposób wychowawczego postępowania — chociaż pozornie poprawny — nie uwzględnia jednak uprzednio sformułowanych zasad postępowania wychowawczego w ramach spotkań klasowych, a szczególnie zasady powszechności efektów wychowania szkolnego.

Wychowawca pracujący z grupą w pełni aktywną musi wytwarzać w niej swoiste, właściwe jemu i grupie, podstawy dyscypliny, będące nie systemem rygorów, kar i nagród, lecz wspólnie uznanych zasad postępowania. Dojrzałość tych zasad i ich przestrzeganie powinno wzrastać w toku realizacji programu spotkań klasowych. Istotne jest zatem wykorzystanie wszelkich okazji do pobudzania refleksji uczniów o wydarzeniach, problemach ich społecznego życia i wyzwalanie samoregulacyjnych mechanizmów. Realizacja partnerstwa, powszechność efektów, konkretność zadań wyjaśniają najpełniej zasadę aktywności stosowaną w toku spotkań klasowych. Nie jest ona kontrowersyjna w stosunku do prawnej i wychowawczej (w sensie ogólnym) odpowiedzialności wychowawcy za bezpieczeństwo i rozwój jego uczniów.

Odpowiedzialność wychowawcza dotyczy w przypadku spotkań klasowych realizowania konkretnych zupełnie celów i zadań wychowawczych, według których mo-

zna dokonać analizy działalności wychowawcy. Dają się one bowiem ewidentnie oceniać. Odpowiedzialność prawna z kolei zakłada staranne planowanie poczynań wychowawczych, tak aby przebiegały w warunkach optymalnych dla osiągnięcia sukcesów wychowawczych, jak też dla zapewnienia bezpieczeństwa, zdrowia i życia uczniów. Połączenie tych zasad zmusza wychowawcę do szukania odpowiednich rozwiązań organizacyjnych, takich jak współpraca z rodzicami, z uczniami najstarszych klas itp.

Konkludując: programy działań młodzieży wypracowywane w szkole dotyczyć powinny sześciu terenów działalności człowieka, jakimi są: rodzina, praca, najbliższe środowisko społeczne, środowisko lokalne, kraj, świat. Aby wszyscy uczniowie szkoły mogli zaangażować się w sprawy tych terenów ludzkiej działalności, muszą być w jej wychowaniu spełnione określone zasady: zasada partnerstwa z wychowawcą, nastawienie wychowawcy na powszechność efektów wychowawczych, zasada konkretności realizowanych zadań oraz zasada aktywności.

5. Optymalny model godzin do dyspozycji wychowawcy

Założenia programowo-metodyczne spotkań klasowych mogą być realizowane w najróżniejszy sposób zgodny z umiejętnościami, doświadczeniem i świadomością wychowawcy.

Optymalnym modelem realizacji programu spotkań klasowych, który sprzyja zaangażowaniu młodzieży, a zarazem zapewnia pracy wychowawczej pewną elastyczność, są zadania zespołowe wytwarzające ośrodki działalności klasowej grupy uczniowskiej. Ośrodek działalności młodzieży jest to zespołowe przedsięwzięcie (zespołowe zadanie) podporządkowane określonej celowi wychowawczemu (jednemu z czterech celów spotkań). Istotę ośrodka stanowi więc zespołowe wykonywanie zadania, którego realizacja wymaga zaangażowania określonej grupy (określonych grup) uczniów przez pewien okres. Rozłożone w czasie kolejne działania służące realizacji podjętego zadania tworzą cykl programowy odpowiadający danemu ośrodkowi. Cykl programowy wychowawca dobiera ze względu na aktualnie realizowany cel wychowawczy spotkań, zaś dla młodzieży stanowi on główny ośrodek zainteresowań i zaangażowania przez okres wykonywania wybranego lub przyjętego do realizacji zadania. Z tej racji zajęcia w ramach cyklu powinny mieć charakter ciągły, to znaczy nie przerywany przez inne cykle (inne zespołowe poczynania).

Wychowawca w celu dostarczenia młodzieży określonych doświadczeń „manipuluje” różnymi cyklami, dobierając je zgodnie z określoną problematyką spotkań, z zasadą powszechności efektów i konkretności zadań. Respektowanie zasady aktywności i partnerstwa młodzieży w doborze treści cyklu będzie rosło z wiekiem i rozwojem samoświadomości młodzieży. Oznacza to, iż początkowo jedynym decydującym co do doboru cykli będzie wychowawca, lecz stopniowo będzie wzrastać udział młodzieży w wyborze.

W pierwszym etapie realizacji wybranego ośrodka działalności uczniów wychowawca musi sformułować zamierzone zadania w możliwie atrakcyjnej dla młodzieży formie. Wyznaczając te zadania i planując ich realizację musi przestrzegać zasady partnerstwa i aktywności uczniów.

Podstawowy wymiar godzin do dyspozycji wychowawcy klasy jest określony w planie nauczania. Na ich realizację przeznaczają się w planie po 40 godzin rocznie

w szkole podstawowej i 19 godzin rocznie w szkołach ponadpodstawowych (czyli godzina tygodniowo w szkole podstawowej, godzina co drugi tydzień w szkole średniej, wymiennie z przedmiotem przysposobienie do życia w rodzinie). Planowanie pracy powinno ten wymiar brać pod uwagę. Można będzie także przewidzieć dość dokładnie czas trwania wybranych cykli. W ten sposób budżet czasu pracy na godzinach do dyspozycji wychowawcy klasy może być dokładnie przewidziany. Część spotkań klasowych przeznaczają wychowawca na bieżące, nieprzewidziane sprawy swojej klasy (np. sprawy porządkowe, aktualne wydarzenia w życiu grupy wymagające doraźnych posunięć), których metodą cykli nie będzie w stanie zrealizować. Nie powinno to jednak przekraczać trzeciej części czasu rocznej pracy. Pozostała część czasu przeznaczają wychowawca na organizację ośrodków działalności uczniowskiej. Cykle powinny trwać nie mniej niż 2—3 jednostki przeznaczone do dyspozycji wychowawcy klasy, nie powinny na ogół przekraczać 6—8 jednostek, aby nie wywołać znużenia uczniów jednym tematem. Nic nie stoi na przeszkodzie, by niektóre cykle młodzież realizowała więcej niż jeden raz na różnym poziomie dojrzałości. Ze względu jednak na cele kształcące warto starać się o realizację coraz to nowych cykli.

Ograniczona liczba cykli realizowanych w toku spotkań klasowych wymaga od wychowawcy starannego doboru tematyki podejmowanych zadań. Określając wymiar czasowy jednostkami, jakimi są godziny do dyspozycji wychowawcy klasowego, nie rezygnujemy oczywiście z czasu, który między tymi jednostkami pozostaje. Możemy wyjść poza teren szkoły, poza grupę i środowisko klasowe. Realizacja cykli wpłynie na organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży, aktywizując ich dobrowolnie do wykonywania różnorodnych czynności rozwiązywania ważnych dla nich problemów poza czasem szkolnym w toku pozalekcyjnych lub pozaszkolnych spotkań klasowych, lub prac indywidualnych w małych grupach.

Wychowawca może dobierać temat cyklu, zarówno z pomocniczego zestawu załączonego do niniejszego programu, jak też opracowywać go samodzielnie według podanej powyżej zasady i wg załączonych wzorów. Szereg cykli wychowawca powierzy do realizacji innym, lepiej od niego merytorycznie przygotowanym specjalistom, np. w związku z kształceniem aktywności samowychowawczej może okazać się szczególnie cenna pomoc psychologa, w innych zagadnieniach — lekarza czy innego specjalisty, np. spośród rodziców, innych nauczycieli lub pracowników sąsiedniego zakładu pracy. Pożądane jest tworzenie przez wychowawcę własnych autorskich cykli, najlepiej wraz z młodzieżą, gdyż zapewni to ich swoisty związek z potrzebami uczniów, jak i z potrzebami i możliwościami środowiska.

Wychowawca określa w rocznym planie pracy: cele wychowawcze do zrealizowania; doświadczenia, jakich zamierza dostarczyć uczniom; ośrodki działalności (cykle tematyczne), które zamierza organizować; z czyjej współpracy i pomocy zamierza korzystać.

Dwa, trzy razy w roku wychowawca powinien dokonać oceny efektów swej pracy (jakich dostarczył doświadczeń, na jakie napotkał trudności).

Zarówno plan, jak i ocena efektów pracy wychowawcy mogą być wpisane do specjalnego zeszytu wychowawcy klasy, w którym poza informacjami ogólnymi mogą znajdować się karty poszczególnych uczniów klasy. Wychowawca klasy w razie zmiany pracy przekazuje swój zeszyt następnemu wychowawcy klasy, co ma zapewnić ciągłość oddziaływań.

ZESTAWY POMOCNICZE CYKLI

AKTYWIZACJA POZNAWCZA

Cykle aktywizacji poznawczej

Poniżej proponujemy wychowawcom klas 35 bardzo różnych cykli, które mogą być przydatne w ich pracy z uczniami. Mają one na celu kształcenie aktywności poznawczej. Są to propozycje, które z jednej strony mogą pomóc wychowawcom znaleźć ciekawe problemy do pracy z młodzieżą, z drugiej strony mają pobudzić wychowawców do podejmowania pracy nad własnymi pomysłami organizowania pracy wychowawczej. Pamiętać należy jedynie o tym, iż proponowana tu metodyka pracy wychowawcy klasowego cyklami oznacza organizowanie działalności zespołu uczniowskiego wobec wspólnego bogatego w treści wychowawcze zadania. Nie jest więc przykładowo podany zestaw cykli ani obowiązującym programem, ani receptą; jest propozycją do wykorzystania, która powinna ułatwić pracę wychowawcy i zainteresować go poszukiwaniem tu nie podanych możliwości koncentracji działań młodzieży wokół naczelných wartości szkoły.

Wszystkie cykle związane z aktywnością poznawczą podzieliliśmy na trzy grupy: 1) cykle kształtujące zainteresowania naukowe młodzieży; 2) cykle kształtujące zainteresowania społeczno-polityczne młodzieży; 3) cykle kształtujące zainteresowania kulturalne młodzieży. Ze względu na wiek uczniów cykle dają się podzielić na takie, które mogą być realizowane właściwie we wszystkich klasach z uwzględnieniem jednak możliwości wieku i wykształcenia uczniów.

Prezentując cykle, najpierw podamy zestawienie ich nazw z przyporządkowaniem ich określonym grupom wiekowym, następnie scenariusze cykli — podzielone na trzy rodzaje kształconych zainteresowań — zaprezentujemy w pełnym już ujęciu.

Cykle kształtujące zainteresowania naukowe

Zainteresowania naukowe jako przedłużenia zainteresowań budzonych w toku programu szkolnego obejmują przede wszystkim problematykę przyrodniczą z uwzględnieniem także problematyki geograficznej, technicznej, fizycznej. Ich szczególna rola związana jest z racjonalizacją myślenia uczniów. Część cykli trudno wiązać a priori z określoną dziedziną wiedzy, gdyż zależeć to będzie od samej młodzieży, od tego, ku czemu skieruje swą aktywność poznawczą. Najbardziej charakterystyczne z nich to „wakacje uczą”, „zagadki świata” oraz „skrzynka pytań”. Te cykle szczególnie sugerują różne formy spędzania w sposób wartościowy własnego czasu. Cykl „jak się uczyć?” ma wspomóc świadomą aktywność młodzieży w kierunku poprawiania

Zestawienie 35 przykładowych cykli z uwzględnieniem klas szkolnych, w których mogą być szczególnie dobrze realizowane.

Lp.	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		Klasy					Klasy niższe*	Klasy wyższe*
		IV	V	VI	VII	VIII		
1.	Spotkania ze zwierzętami, których się nie lubi	x	x					
2.	Mój pies	x	x	x				
3.	Człowiek i przyroda: wrogowie czy przyjaciele	x	x	x	x	x	x	
4.	Świat idzie naprzód	x	x	x	x	x	x	x
5.	Mikołaj Kopernik		x	x	x	x		
6.	Wśród tajemnic kosmosu		x	x	x	x	x	x
7.	Polskie nazwy na mapie świata		x	x	x			
8.	Wakacje uczą		x	x	x	x		
9.	Zagadki świata			x	x	x	x	x
10.	Skrzynka pytań		x	x	x	x	x	x
11.	Jak się uczyć?		x	x	x	x	x	x
12.	Drzewo genealogiczne mojego rodu					x	x	x
13.	Warszawa — serce Polski	x	x	x	x	x	x	
14.	Czym Polska bogata	x	x	x	x	x	x	
15.	Przewodnik po okolicy (dzielnicy)		x	x				
16.	Żywa mapa		x	x	x			
17.	Bohaterowie naszych szkół			x	x	x		
18.	Kronika szkoły			x	x	x	x	
19.	Ulice naszego miasta			x	x	x		
20.	Konstytucja i życie					x	x	
21.	Bilans tych lat					x	x	
22.	Śladami walki		x	x	x			
23.	Organizacje ludzi pracy				x	x	x	x
24.	Co ludzi łączy — co dzieli		x	x	x			
25.	Walka o pokój				x	x	x	x
26.	Sojusze i przyjaźnie					x	x	
27.	Sąd nad cywilizacją XX w.					x	x	x
28.	Zmiany na mapie świata				x	x	x	

Lp	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		Klasy					Klasy niższe	Klasy wyższe
		IV	V	VI	VII	VIII		
29.	Dzieci i młodzież innych narodów			x	x	x	x	
30.	Nasze hobby (mój konik)	x	x	x	x	x	x	
31.	Wędrowki po historii sztuki		x	x	x	x	x	
32.	Obrazek w książce	x	x					
33.	Książka — mój przyjaciel	x	x	x	x	x	x	
34.	Klub recenzentów	x	x	x	x	x	x	x
35.	Telewizja pod sąd				x	x	x	x
Ogółem:		9	21	24	27	27	23	10

*) przez „klasy niższe” rozumie się klasy I—II szkół ponadpodstawowych różnych typów, przez „klasy wyższe” — kl. III zasadniczych szkół zawodowych, kl. III—IV liceów ogólnokształcących, kl. III—V techników i liceów zawodowych

metod studiowania. Ma uczynić je przedmiotem jej szczególnej uwagi.

Oto one:

- spotkania ze zwierzętami, których się nie lubi (kl. IV—V),
- mój pies (kl. IV—VI),
- człowiek i przyroda: wrogowie czy przyjaciele? (a/ kl. IV—V, b/ kl. VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- świat idzie naprzód (a/ kl. IV—V, b/ kl. VI—VIII, c/ wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych),
- Mikołaj Kopernik (kl. V—VIII),
- wśród tajemnic kosmosu (a/ kl. V—VII, b/ kl. VIII i wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych),
- polskie nazwy na mapie świata (kl. V—VII),
- wakacje uczą (kl. V—VIII),
- zagadki świata (kl. VI—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych),
- skrzynka pytań (kl. V—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych),
- jak się uczyć? (a/ kl. V—VII, b/ kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

Cykle kształtujące zainteresowania społeczno-polityczne

Tym cyklom przypisano szczególne miejsce w pobudzaniu aktywności młodzieży w stosunku do wielu z podstawowych wartości, które chcemy uczynić przedmiotem ich życiowych działań. Dobrano je tak, aby takie wartości jak Ojczyzna, praca, człowiek mogły stać się w toku rozwijania aktywności poznawczej sprawą koncentrującą uwagę młodzieży, aby mogła dokonać ona ich wielorakiego oglądu i świadomie uczynić przedmiotem poważnej refleksji, przedmiotem poznania. Realizując te cykle,

młodzież musi dokonywać wyborów pomiędzy tym, co ceni, a co odrzuca. Musi się w tym zakresie samookreślać. Oto zestaw tych cykli:

- drzewo genealogiczne mojego rodu (kl. VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- Warszawa — serce Polski (a/ kl. IV—V, b/ kl. VI—VIII, c/ niższe klasy szkół ponadpodstawowych),
- czym Polska bogata (a/ kl. IV—V, b/ kl. VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- przewodnik po okolicy (dzielnicy) (kl. V—VI),
- żywa mapa (kl. V—VII),
- bohaterowie naszych szkół (kl. VI—VIII),
- kronika szkoły (kl. VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- ulice naszego miasta (kl. VI—VIII),
- konstytucja i życie (kl. VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- bilans tych lat (kl. VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- śladami walki (kl. V—VII),
- organizacje ludzi pracy (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych),
- co ludzi łączy — co dzieli (kl. V—VII),
- walka o pokój (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych),
- sojusze i przyjaźnie (kl. VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- sąd nad cywilizacją XX w. (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych),
- zmiany na mapie świata (kl. VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
- dzieci i młodzież innych narodów (a/ kl. VI—VIII, b/ klasy niższe szkół ponadpodstawowych).

Cykle kształtujące zainteresowania kulturalne

Ten zestaw cykli szczególnie wiąże się ze sprawą kultury wolnego czasu, lecz także proponuje włączenie do repertuaru sposobów spędzania tego wolnego czasu zagadnienia związane z kształceniem własnych sądów i opinii. Wydaje się, że szczególnie w tym zakresie samorzutna twórczość wychowawców w tworzeniu nowych propozycji cykli może być bardzo duża. Wszystkie dziedziny sztuki wydaje się, że mogą stanowić przedmiot zbiorowych poczynań poznawczych i oceniających. Poniżej zestaw odpowiednich cykli:

- nasze hobby (mój konik) (a/ kl. V—VIII, b/ niższe klasy szkół ponadpodstawowych, c/ uproszczony wariant dla kl. IV),
  - wędrówki po historii sztuki (a/ kl. V—VII, b/ kl. VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych),
  - obrazek w książce (kl. IV—V),
  - książka — mój przyjaciel (a/ kl. IV—VI, b/ kl. VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych),
  - klub recenzentów (a/ kl. VI—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych, b/ kl. IV—V),
  - telewizja pod sąd (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
- Poniżej podajemy zestawienie wszystkich scenariuszy cykli.

Scenariusze cykli aktywizacji poznawczej

Cykle kształtujące zainteresowania naukowe

Spotkania ze zwierzętami, których się nie lubi

Główne zadania wychowawcze: rozwijanie zainteresowań przyrodniczych, budzenie szacunku dla życia przyrody.

Poziom wieku: klasy IV—V

Realizacja: cykl spotkań poświęconych zwierzętom, z którymi wiążą się uprzedzenia — „spotkanie z ropuchą”, „spotkanie z wężem”, „spotkanie z kretem”, „spotkanie z nietoperzem” itp. Tematy mogą się zmieniać w wyniku propozycji zgłaszanych przez dzieci.

1. Wykorzystanie nadarzającej się lub stworzenie (zaaranżowanie) sytuacji spotkania ze zwierzęciem, którego ma dotyczyć cykl.
2. Informacje posiadane na temat tego zwierzęcia przez uczniów: co wiemy? Bilans pytań, na które nie potrafimy odpowiedzieć i czego nie wiemy?
3. Poszukiwanie wiadomości w atlasach, książkach przyrodniczych, zbieranie rysunków i fotografii zwierząt. Sporządzenie rysunków.
4. Zgromadzenie bajek, opowiadań zarówno z książek, jak od ludzi na temat interesujących nas zwierząt. Porównanie: prawda i uprzedzenia.
5. Oglądanie filmów z życia zwierząt, wycieczka do ZOO lub muzeum przyrodniczego, lub spotkanie z leśnikiem, ogrodnikiem, zoologiem.
6. Przygotowanie gazetki, albumu-teczki do gabinetu przyrodniczego, audycji do szkolnego radiowęzła, apelu szkolnego lub zgaduj-zgaduj o poznanych zwierzętach. np. wszystko o ropusze lub wszystko o nietoperzu.

Wynik: gazetka, album-teczka tematyczna do gabinetu przyrodniczego, klasowa biblioteczka przyrodnicza, apel lub impreza szkolna lub klasowa.

Czas trwania: 4—6 tygodni.

Mój pies

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie życzliwego stosunku do zwierząt, wzbogacanie wiadomości o jednym z najbliższych człowiekowi zwierzęciu.

Poziom wieku: klasy IV—VI

Realizacja:

1. Rozmowa o psach posiadanych przez dzieci lub przez ich znajomych.
2. Rasy psów i ich cechy (na podstawie książek i albumów).
3. Gromadzenie pocztówek, zdjęć i książek o psach. Wywiady z właścicielami psów oraz z przeciwnikami psów. Stosunek psa do człowieka.
4. Hodowanie i uczenie psów. Zasady oraz wymiana doświadczeń. Zdrowie psa. „Grzechy” człowieka wobec psa. Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami. Polski Związek Kynologiczny — informacje o ich działalności.
5. Pies pracuje (pasterz, strażnik mienia, pies milicyjny, pies ratownik pies-zwierzę pociągowe itp.).
6. Sławne psy (np. Pim-Ten-Tin, pies Cywil. Szarik).
7. Rewia przyjaciół — pokaz własnych psów zorganizowany na wzór wystawy psów. Ważny jest udział psów należących do nauczycieli.

8. Reportaż do gazetki szkolnej.

Wynik: katalog książek o psach, album, teksty własne, pokaz psów.

Człowiek i przyroda: wrogowie czy przyjaciele?

Główne zadania wychowawcze: uświadomienie dwustronnej zależności przyrody i człowieka, zainteresowanie ochroną przyrody.

Poziom wieku: a) kl. IV—V, b) VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Powołać „sąd” nad człowiekiem i przyrodą: co kto komu winien? co się komu należy? kto szkodzi, a kto pomaga? Przykłady działalności przyrody w stosunku do człowieka (powódź, susza, huragan, trzęsienie ziemi itp.) i człowieka w stosunku do przyrody (zanieczyszczenie powietrza, wody, niszczenie lasów, kłusownictwo itp.).
2. Powołać grupę oskarżycieli i obrońców przyrody. Powołanie zespołów sędziów przysięgłych, którzy rozstrzygną spór i sformułują wyrok. Sędzią naczelnym będzie nauczyciel, który wyrok ogłosi i uzasadni.
3. Grupy oskarżycieli (dwie), grupy obrońców (dwie) i sędziów przysięgłych (jedna) zbierają materiały świadczące o winie i niewinności „podsądnych” *. Mogą to być fotografie (np. miasta po trzęsieniu ziemi lub martwych ryb w jeziorze czy poranionych napisami drzew), rysunki, zestaw faktów spisanych na podstawie obserwacji prowadzonych we własnym otoczeniu, na podstawie rozmów z dorosłymi, wycinki z gazet, przepisane urywki z książek.
4. Zapoznanie się z czasopismem „Ochrona Przyrody”, działalnością Ligi Ochrony Przyrody, Towarzystwa Przyjaciół Zwierząt.
5. Przygotowanie Dnia Ochrony Przyrody z zaproszonymi gośćmi, wykorzystanie materiałów dowodowych z „sądu”, zebranie innych wg tematów, np.: człowiek i las, człowiek i woda, rośliny chronione, zwierzęta chronione, prawa i obowiązki turysty — wycieczkowicza, letnika.
6. Powołanie strażników zieleni naszego miasta, obrońców ptaków i innych zwierząt itp. (może ta akcja przerodzi się w sposób naturalny w cykl kształcący aktywność społeczną).

Wynik: zebranie materiały, wystawa, impreza propagandowa, ew. zawiązanie Koła Ochrony Przyrody.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

b)

Hasło „Ochrona przyrody — problem naszych czasów” lub „Człowiek wrogiem czy gospodarzem przyrody”.

1. Projekt sesji naukowej lub zorganizowanie dyskusji okrągłego stołu. Propozycje gromadzenia materiału i zdobywania wiadomości. Można podzielić zespół tak, aby jedna grupa zdobywała materiał na udowodnienie tezy „Człowiek wrogiem przyrody”, druga — „Człowiek gospodarzem przyrody”.

---

* Każdy uczeń powinien znaleźć się w jednej z tych grup, najlepiej na zasadzie własnych chęci bycia oskarżycielem przyrody czy człowieka, sędzią itp.

Organizowanie przeglądów filmów przyrodniczych. Słuchanie audycji z cyklu „Człowiek i środowisko”, kontakty z naukowcami i przedstawicielami organizacji społecznych (Ligi Ochrony Przyrody, Związku Łowieckiego, Związku Wędkarzy i in.).

Wycieczka do Parku Narodowego.

Odczyt lub referat na temat „Ochrona przyrody w planach rozwoju kraju”.

Przygotowanie sesji naukowej (opracowanie i konsultacja referatów, lista gości-współdyskutantów, oprawa plastyczna, ew. wystawa tematyczna itp.).

zas trwania: 1—2 miesiące

wiat idzie naprzód

łowne zadania wychowawcze: zainteresowanie zmianami zachodzącymi w świecie wskutek celowej działalności człowieka w różnych dziedzinach. Wdrażanie do doboru lektury na obrany temat i wykorzystywanie jej w samokształceniu.

oziom wieku: a) klasy IV—V, b) klasy VI—VIII, c) wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

realizacja:

)

Przykładowe hasła:

Od łuczywa do żarówki elektrycznej.

Od tam-tamu do dalekopisu (lub telefonu).

Od ryłca do maszyny do pisania.

Od wozu do samolotu odrzutowego.

Od jaskini do drapacza chmur.

Wybór tematów, podział zadań między uczniów.

Czytanie w związku z wybranym tematem książek popularnonaukowych, robienie notatek, gromadzenie ilustracji, wycinków z prasy, sporządzanie rysunków-tablic poglądowych, przykładowych modeli itp.

W toku samodzielnej pracy uczniów wycieczki zbiorowe i indywidualne do muzeów i skansenów. wyświetlanie filmów popularnonaukowych, spotkania w placówkach nowoczesnych zakładów produkcyjnych, z miejscowymi członkami NOT-u itp.

Przygotowanie zgaduj-zgaduli związanej z opracowywanymi zagadnieniami: grupa innej grupie, klasie.

Podsumowanie w formie wystawy problemowej, sesji naukowej itp. Przekazanie materiałów szkole.

Wynik: teczki problemowe lub tablice poglądowe jako pomoce szkolne, impreza szkolna.

)

„Najważniejsze wynalazki naszego wieku”

Ustalenie w drodze eliminacji listy 10 wynalazków uznanych za najważniejsze, sprawdzenie w encyklopedii podstawowych o nich informacji.

Gromadzenie informacji na temat wynalazków umieszczonych na liście i ich autorów (książki na ten temat, filmy oświatowe, ewentualne pytania do redakcji „Młodego Technika”). Ustalenie sposobów utrwalenia i upowszechnienia zdobytych wiadomości.

3. Śledzenie w prasie i środkach masowego przekazu wiadomości o aktualnych wynalazkach. Informacje o Urzędzie Patentowym. Sporządzenie gazetki pod hasłem: „Świat idzie naprzód” lub nadawanie stałej audycji przez szkolny radiowęzeł.
4. Zgaduj-zgadula dla klasy równoległej (lub wystawa tematyczna).

Przekazanie na użytek szkoły zebranych materiałów.

Wynik: album „Kronika 10 wynalazków naszego stulecia”, impreza podsumowująca.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

c)

1. Dodatkowe zadanie wychowawcze: zwrócenie uwagi na kontrowersyjne problemy postępu, zainteresowanie zmianami zachodzącymi na skutek rewolucji naukowo-technicznej. Przykładowe hasła: „Kontrowersje epoki postępu technicznego”, lub „Problemy stulecia”.
2. Wprowadzenie w zagadnienie poprzez lekturę (np. Howiecki: Nasz wiek XX, Toffler: Szok przyszłości — wyjątki) lub odczyt specjalisty. Dyskusja, wymiana poglądów i wiadomości. Projekt sesji naukowej — podział zadań. Można np. uwzględnić tematy szczegółowe: „Postęp techniczny a środowisko przyrodnicze”, „Człowiek zurbanizowany” (problemy wielkich miast), „Niebezpieczne wynalazki a postęp ludzkości”, „Czy wystarczy żywności?”, „Bomba demograficzna”.
3. Gromadzenie informacji i materiałów: ewentualnie nawiązanie kontaktów z redakcją „Problemów”, Komitetem „Polska 2000”, NOT-em itp. Śledzenie w prasie i czasopismach odpowiednich artykułów, pokaz filmów itp.
4. „Burza mózgów” (tj. swobodna wymiana poglądów i hipotez) na temat „Dokąd idzie świat” (lub Rok 2000). Przygotowanie sprawozdania do czasopisma młodzieżowego.
5. Sesja naukowa z udziałem zaproszonych gości (przedstawiciele redakcji „Problemów”, znanych naukowców, inżynierów, miejscowych przedstawicieli NOT itp.).

Wynik: katalog wykorzystanej lektury. Teczka referatów z sesji; ewentualne zawiązanie koła naukowego „Futurystów” (tu można przewidywać związek z cyklami kształcącymi perspektywy życiowe).

Czas trwania: 2—3 miesiące

Mikołaj Kopernik

Główne zadania wychowawcze: wdrażanie do samodzielnego zdobywania wiedzy, kształcenie umiejętności korzystania z literatury popularnonaukowej.

Poziom wieku: klasy V—VIII

Realizacja:

1. Film o Koperniku.
2. Dyskusja w klasach o filmie, sprawy do wyjaśnienia, podsumienie przykładowych źródeł informacji i możliwości ich wzbogacenia.
3. Ogłoszenie konkursu międzyklasowego pod hasłem „Kopernik -- co o nim wiemy?”
4. Samodzielne zbieranie informacji z podręczników, książek w bibliotece itp.
5. Wymiana informacji w klasie (lub wewnątrzklasowy turniej wiedzy o Koperniku). Projekt międzyklasowej sesji naukowej, uzgodnienia z samorządem szkolnym, wybór przedstawicieli do komisji organizacyjnej.
6. Ustalenie programu sesji, przydział tematów szczegółowych poszczególnym klasom.

7. Zbieranie materiałów, dyskusja nad opracowanymi referatami przedstawicieli klasy.
  8. Sesja naukowa z udziałem zaproszonych gości (np. redaktorów z czasopism młodzieżowych, znanych pracowników naukowych itp.) prowadzona przez młodzież.
  9. Wpisanie sprawozdania do kroniki szkolnej. Ankieta z uwagami o przedsięwzięciu.
- Wynik:teczka problemowa przekazana szkole jako pomoc naukowa. Ewentualne projekty dalszych sesji.
- Uwaga: odpowiednikiem tematu dla klasy VIII i wszystkich klas szkół ponadpodstawowych mogłaby być sesja pod hasłem „Człowiek zdobywa wiedzę o kosmosie”, ukazująca zagadnienia w przekroju historycznym.
- Czas trwania: od 1 do 3 miesięcy.

Wśród tajemnic kosmosu

Główne zadanie wychowawcze: wzbogacenie zainteresowań, wdrażanie do samodzielnego zdobywania wiadomości, rozwijanie wyobraźni.

Poziom wiek: a) klasy V – VII, b) klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Zwiedzanie wystawy „Badanie kosmosu w ZSRR” lub odpowiednia wspólna lektura wprowadzająca.
2. Omówienie wystawy, projekt cyklu. Ustalenie tematów do opracowania i problemów interesujących uczniów.
3. Gromadzenie materiałów (wycinków z prasy, fotogramów, notatek z książek popularnonaukowych, encyklopedii itp.).
4. Zestawienie kalendarza odkryć kosmicznych.
5. Opracowanie apelu pod hasłem: „Po raz pierwszy w dziejach”.
6. Wycieczka do planetarium.
7. Pisanie zespołowe i odczytywanie opowiadań fantastyczno-naukowych.
8. Dyskusja na temat korzyści z badań i podboju kosmosu.
9. Współpraca międzynarodowa w badaniach kosmosu.
10. Zorganizowanie wystawy, przygotowanie albumu problemowego czy turnieju wiedzy o kosmosie.

Wynik: impreza, album problemowy.

b)

Dodatkowo (w stosunku do a):

1. Problemy z zakresu fizyki i fizjologii, psychologii związane z pobytem człowieka w kosmosie, na podstawie lektury.
2. Podbój kosmosu i jego problemy a wiedza dotychczasowa o świecie (powołanie klasowej komisji ekspertów). Nawiązanie kontaktu z nauczycielami fizyki, biologii itp.
3. Nawiązanie kontaktu z Polskim Towarzystwem Miłośników Astronomii.
4. „Burza mózgów” (wymiana pomysłów i hipotez) na temat perspektyw lotów kosmicznych z ewent. udziałem zaproszonego specjalisty.

Polskie nazwy na mapie świata

Główne zadania wychowawcze: rozwijanie zainteresowań, pobudzanie do samodzielnego wzbogacania wiedzy szkolnej, budzenie dumy z osiągnięć polskich podróżników.

Poziom wieku: klasy V—VII

Realizacja:

1. Przegląd atlasów i map różnych części świata — szukanie polskich śladów w nazwach; propozycja cyklu.
2. Grupowe i indywidualne wyszukiwanie i wpisywanie nazw polskich z map obranej części świata. Ustalenie tematów pracy dla poszczególnych grup. Rozmowa o sposobie szukania materiałów.
3. Lektura (Kuźmiński: Polskie nazwy na mapie świata; J. Miller: Poczci wielkich podróżników; encyklopedie, pismo „Poznaj Świat”, „Kontynenty” itp.).
4. Kolejne relacje grup na temat pochodzenia polskich nazw w danej części świata. Sylwetki polskich podróżników.
5. Przygotowanie apelu „Polskie nazwy na mapie świata”, połączonego z turniejem wiedzy.

Wynik: wzbogacenie pracowni geograficznej zebranymi materiałami.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

Wakacje uczą*

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie przekonania o tym, że nauka może być nie tylko obowiązkiem, ale i osobistą, dobrowolnie podejmowaną przyjemnością, uczenie organizacji czasu wolnego w sposób ciekawy i wartościowy, pobudzanie ciekawości w stosunku do otaczającego nas świata.

Poziom wieku: klasy V—VIII

Realizacja:

1. Rozmowa o sposobach spędzania wolnego czasu i o problemach wakacyjnych. Czy stwierdzenie „wakacje uczą” jest paradoksem? Rozszerzyć pojęcie „uczenia się” poza program szkolny i książki.
2. Konkurs na ciekawe zadanie wakacyjne pod hasłem „wakacje uczą”.
3. Jak wykorzystać nabytą w szkole wiedzę w zakresie różnych przedmiotów do urozmaicenia planów wakacyjnych? Poza własnymi pomysłami uwzględnić należy pomysły nauczycieli przedmiotowców, na podstawie przeprowadzonych z nimi wywiadów. Dbać o powiązanie szkolnych wiadomości i umiejętności z życiem (np. gromadzenie wyrażeń gwarowych, atlas sylwetek pięknych drzew okolicy, zabytki historyczne okolicy itp.).
4. Przygotować zestaw zadań wakacyjnych, dokonując wyboru zadań atrakcyjnych i pożytecznych. Można wprowadzić ocenę zadań, plebiscyt i wybór najciekawszych. Wywiesić w klasie lub każdy przepisuje je, aby mieć „pod ręką” w czasie wakacji. Można uzupełnić zestaw zadaniami wymyślonymi potem indywidualnie. Można zaproponować klasom równoległym skorzystanie z zestawu zadań: „Wakacje uczą”.

---

* Można ten cykl powtórzyć w 2—3 kolejnych latach.

5. Po wakacjach uczniowie przywożą dowody realizacji zadań (zbiory, albumy, zeszyty, lektury, wykonane ręcznie prace, których się nauczyli, makiety, mapy itp.). Organizacja wystawy „Wakacje uczą” w klasie. Opowiadania o wakacjach. Dyskusja: mój pomysł na dobre wakacje!

Wynik: wystawa ew. wzbogacenie zbiorów szkolnych pracowni przedmiotowych.
Czas trwania: ok. 1 miesiąc przed wakacjami i 1 miesiąc po wakacjach.

Zagadki świata*

Główne zadania wychowawcze: rozwijanie ciekawości poznawczej; popularyzacja książki naukowej jako źródła wiedzy w samokształceniu.

Poziom wieku: klasy VI—VIII i wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych

Realizacja:

1. Ankieta w formie listy interesujących zagadnień z różnych dziedzin wiedzy — uczniowie podkreślają te, które ich interesują najbardziej. Omówienie wyników, powstanie grup o wspólnych zainteresowaniach, lub wybór tematu interesującego całą klasę.
2. Poszukiwanie książek z wybranej dziedziny w bibliotekach (nauka korzystania z katalogów działowych), czytelnich, w katalogach wydawniczych, konsultacje u specjalistów.
3. Lektura wybranych pozycji, wymiana wiadomości w grupach zainteresowań lub sporządzanie i wymiana notatki z przeczytanych książek (notatki biblioteczne).
4. Prezentacja zdobytych wiadomości w klasie w formie mini-odczytów lub artykułów do gazetki (klasowej lub szkolnej). Wystawa książek popularnonaukowych (w starszych klasach, z uwzględnieniem serii popularnonaukowych różnych wydawnictw).
5. Sesja naukowa.

Wynik: impreza klasowa lub szkolna; ewentualnie gazetka: zagadki świata.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

Skrzynka pytań „kto pyta, nie błądzi”

Główne zadania wychowawcze: rozbudzenie ciekawości poznawczej, trening w stawianiu pytań i dostrzeganiu problemów, aktywizacja wiedzy i zainteresowań indywidualnych.

Poziom wieku: klasy V—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. W porozumieniu z zainteresowanym aktywem (sekcja naukowa samorządu, klasowi intelektualiści) wywiesić można w klasie skrzynkę pytań z hasłem: „kto pyta, nie błądzi”, z instrukcją jej funkcjonowania (np.: tu należy wrzucać pytania, na które chcecie otrzymać odpowiedź).
2. Co kilka dni wyjmuje się pytania; początkowo może to robić nauczyciel-wychowawca, potem wybrana komisja. Nauczyciel odpowiadając na pytania nie daje odpowiedzi wyczerpujących temat, lecz przedstawia źródła, w których można znaleźć odpowiedzi (encyklopedie, książki, czasopisma popularnonaukowe, na-

* Ten cykl może być wynikiem cyklu „Skrzynka pytań”.

- grania informacji uzyskanych od fachowców itp.), może też zaprosić na lekcję specjalistów spośród nauczycieli lub rodziców uczniów itp.
- Po jakimś czasie, na podstawie tych przykładów, uczniowie samodzielnie poszukują odpowiedzi na wrzucone do skrzynki pytania. Mogą to robić indywidualnie zainteresowani ochotnicy lub odpowiednio dobrane zespoły. Czas pracy można wówczas przedłużyć (np. do miesiąca) przygotowując „wieczór pytań i odpowiedzi” lub „godzinę wszystkowiedzących”.
  - Imprezom takim można nadać dodatkowo urozmaicony charakter inicjując przygotowanie odpowiedniej oprawy plastycznej (plakaty, rysunki, ciekawe fotografie, gazetki tematyczne itp.), wystawki książek i czasopism popularnonaukowych, seansu filmów oświatowych lub przezroczy itp.

Jak się uczyć?

Główne zadania wychowawcze: zainteresowanie techniką pracy umysłowej, zachęcenie do racjonalnego organizowania własnej nauki.

Poziom wiek u: a) klasy V – VII b) klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

- Rozmowa na temat trudności, na jakie natrafiają uczniowie w nauce domowej. Zapowiedź (propozycja) cyklu „jak się uczyć łatwiej”.
- Cykl lekcji poświęconych poszczególnym zagadnieniom nauczania: informacje od uczniów, jak się uczą. lektura wybranych fragmentów książki Rudniańskiego „Jak się uczyć?” Zasady racjonalnego uczenia się z uwzględnieniem higieny pracy umysłowej, z wykorzystaniem czasu pracy, uczeniem się ze zrozumieniem, znaczenie motywacji.
- Doświadczenia (np. zapamiętywanie tekstu ze zrozumieniem treści i bez jej zrozumienia), próby — konkurs zastosowania poznanych zasad i technik.
- Powstanie ekip racjonalizatorów — ekspertów od poszczególnych przedmiotów: jak najlepiej uczyć się matematyki, historii lub wierszy, ortografii, gramatyki itp?
- „Narada produkcyjna” uczniów: nasze problemy z nauką, które przedmioty sprawiają nam trudności, co można byloby poprawić, propozycje dla nauczycieli, wnioski dla siebie. Opracowanie przez grupy ekspertów-racjonalizatorów własnej nauki — poradnik dobrej nauki dla ucznia klasy...

Czas trwania: około 2 miesiące.

b)

- Propozycja tematu. Wybór grupy organizatorskiej. Dyskusja na temat nauki własnej uczniów, problemy z tym związane.
- Poszukiwanie lektury poznawczej, pomocniczej przez grupę organizatorską.
- Spotkanie z psychologiem na temat psychologii uczenia się.
- Kolejne relacje z przeczytanych na temat uczenia się książek, wyciąganie wniosków.
- Samodzielne opracowanie wybranych zagadnień z techniki pracy umysłowej (np. jak czytać, jak sporządzać notatki, jak opracować problem, jak przygotować się do egzaminu... itd.).
- Próby stosowania poznanych technik w pracy indywidualnej i zadaniach grupowych.

7. Spotkanie ze studentami na temat metod pracy na uczelni w porównaniu ze szkołą.
  8. Dyskusja: nauka szkolna a samokształcenie, problem kształcenia permanentnego.
- Czas trwania: 2–3 miesiące.

Cykle kształtujące zainteresowania społeczno-polityczne

Drzewo genealogiczne mojego rodu

Główne zadanie wychowawcze: kształcenie zainteresowania rodziną jako komórką społeczną; jej rozwojem, kłopotami, tradycjami, wkładem w życie kraju i świata. Zwrócenie uwagi na szczególny heroizm i poświęcenie dla rodziny i jej członków. Wdrożenie do działań związanych z gromadzeniem informacji i ich porządkowaniem.

Poziom wieku: klasy VII—VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Tradycja w życiu rodziny. Osoby znaczące dla życia rodziny i jej rozwoju (np. samotna matka, starszy brat czy siostra wychowujący młodszych, ktoś, kto zrezygnował z własnego życia osobistego, by inni mogli z niego więcej korzystać). Udział rodziny w życiu kraju poprzez pełnione funkcje zawodowe, wybitne czyny. Drzewo genealogiczne.
2. Opracowanie drzewa genealogicznego własnej rodziny. Odnalezienie wśród członków rodziny kogoś, kto potrafi o niej dużo opowiadać sięgając w jej przeszłość. Analiza albumów ze zdjęciami rodzinnymi, uporządkowanie ich (identyfikacja poszczególnych członków rodziny w różnym wieku). Zapoznanie się z różnymi pamiątkami rodzinnymi (świadcstwa szkolne, ślubu, metryki i inne, dyplomy, nagrody, wyróżnienia, medale i inne odznaczenia, listy). Rozmieszczenie miejsc pobytu i zamieszkania członków rodziny (dawnych i obecnych). Prześledzenie wykonywanych przez nich zawodów. Heroizm dnia codziennego członków rodziny. Ich udział w wojnach, powstaniach, strajkach, życiu społecznym najbliższego środowiska. Ewentualnie odnalezienie zapomnianych grobów.
3. Zdobycie jak największej ilości informacji o cechach charakterystycznych każdej z postaci drzewa genealogicznego rodziny. Odkrycie podobieństw rodzinnych. Zebranie ciekawostek, dowcipów rodzinnych, powiedzonek.
4. Zapoznanie członków rodziny ze zdobytymi wiadomościami, zjazd rodzinny, wysłanie drzewa genealogicznego dalszym członkom rodziny, z młodymi członkami rodziny zorganizowanie quizu: uzupełniamy naszą wiedzę rodziną.
5. Zorganizowanie w klasie kilku (2–3) spotkań koleżeńskich na temat: z czego może być dumna rodzina, w czym się wyraża więź rodziny i co ją podtrzymuje.

Uwaga: w klasach starszych szkoły ponadpodstawowej może to być dyskusja nad przeczytaną książką dotyczącą rodziny.

Wynik: drzewa genealogiczne rodzin, zgromadzone i uporządkowane pamiątki rodzinne.

Uwaga! Nie czynić drzew genealogicznych rodzin, opracowanych przez uczniów, przedmiotem obowiązkowej prezentacji w klasie.

Główne zadania wychowawcze: budzenie zainteresowania dla tradycji i współczesnych osiągnięć. Warszawa jako centrum kraju, kształtowanie tą drogą uczuć patriotycznych, aktywizacja wiedzy szkolnej uczniów i umiejętności jej poszerzania. Poziom wieku: temat można realizować w jednej klasie lub jako zadanie ogólnoszkolne, np. a) klasy IV—V „Od pomnika do pomnika” b) klasy VI—VIII „Dlaczego miasto-bohater”. c) klasy niższe szkół ponadpodstawowych „Błaski i cienie stolicy”. Podsumowaniem pracy może być wymiana doświadczeń między równoległymi klasami i ogólna prezentacja uzyskanych wyników. Zadanie można rozpocząć we wrześniu jako miesiącu Warszawy i zakończyć w rocznicę wyzwolenia stolicy, tj. 17 stycznia. Realizacja: (wariant dla szkół warszawskich).

a)

„Od pomnika do pomnika”

1. Propozycja opracowania materiałów o Warszawie dla wybranej szkoły w Polsce, projektowanie tematu, wybór szkoły. Oznaczenie na planie miasta pomników wybranych do opracowania. Podział zadań między grupy zainteresowanych.
2. Wycieczka „od pomnika do pomnika” z przewodnikiem.
3. Zebranie materiałów o poszczególnych pomnikach (pocztówki, fotografie, rysunki własne) oraz informacji o tym, co przedstawia pomnik, kiedy i jak powstał, jakie ciekawostki się z nim wiążą itp.
4. Sporządzanie indywidualnej kroniki pomników na podstawie zebranych informacji czy wspólnie ustalonych zasad.
5. Przegląd kronik, wybór najciekawszej.
6. Przygotowanie stoiska na wystawę ogólnoszkolną (lub gazetki ściennej).
7. Opracowanie listu do kolegów z kl. IV—V wybranej szkoły. Wysłanie przesyłki — kroniki „Od pomnika do pomnika Warszawy”.

b)

„Dlaczego miasto-bohater?”

1. Jak w temacie dla kl. IV—V.
2. Dyskusja nad treścią hasła i sposobami jego uzasadnienia. Wybór momentów historycznych do opracowania. Podział zadań między grupy zainteresowanych.
3. Grupy zgłaszają propozycje opracowania obranych tematów. Dyskusja. Ewentualna pomoc nauczyciela historii.
4. Zwiedzanie Muzeum Historycznego m.st. Warszawy lub wybranych miejsc historycznych.
5. Gromadzenie materiałów (książki, albumy, cytaty z opracowań historycznych, wiersze, pieśni, reprodukcje obrazów, wywiady z uczestnikami walk wyzwolenieczych i odbudowy miasta itp.).
6. Sprawozdania grup tematycznych w klasie, przegląd i ocena materiałów. Propozycje konkursu na list do kolegów z wybranej szkoły na temat: „Dlaczego miasto-bohater?”
7. Zaprojektowanie i przygotowanie występu na ten temat na imprezę ogólnoszkolną (lub na uroczysty apel).
8. Wybór listu do wysłania (rozstrzygnięcie konkursu) i sporządzenieteczki problemowej z zebranych materiałów. Wysłanie przesyłki.

c)

„Blaski i cienie stolicy”

1. Jak w cyklu a) i b)
2. Naprowadzenie na treść hasła, wspólne ustalenie zawartych w nim zagadnień i sposobów ich opracowania. Przydział zagadnień zespołom zainteresowanych (2—3 osoby). Np.: „Jak się mieszka w wielkim mieście” (blaski i cienie), „Komunikacja...”, „Jak i gdzie kupujemy”, „Warszawa pracuje” (przemysł, urzędy centralne), „Gdzie i co po pracy” (kultura i rozrywka), „Okno na świat” (kontakty z zagranicą), „Co przed nami” (plany rozbudowy miasta do 1990 lub 2000 roku).
3. Gromadzenie i opracowanie materiałów (wycinki z gazet, dane statystyczne, wykresy, zdjęcia, rysunki, sprawozdania z wywiadów w instytucjach, nagranie wypowiedzi warszawiaków itp.).
4. Zaprojektowanie „teczki problemowej” lub cyklu gazetki ściennych.
5. Sprawozdanie z wykonanej pracy na imprezę ogólnoszkolną (lub apel) w formie wydania własnego numeru „Życia Warszawy”, przygotowania audycji „Na warszawskiej fali” itp. lub dyskusji okrągłego stołu na temat „Warszawa naszych marzeń”.

Wynik: nawiązanie kontaktów z Towarzystwem Miłośników Warszawy. Przygotowanie ciekawych pomocy szkolnych, udział w imprezie dla całej szkoły.

Uwagi: w wariantcie dla szkół pozawarszawskich przewidzieć można przeprowadzenie wewnątrzklasowej lub ogólnoszkolnej olimpiady pod hasłem „Wiem wszystko o Warszawie”, z odpowiednią modyfikacją treści i form zbierania materiałów. Można np. w czasie trwania olimpiady powierzyć starszym klasom przygotowanie i prowadzenie „gabinetu wiedzy o Warszawie”. Młodsze klasy mogą wysyłać listy do kolegów i znajomych w stolicy z odpowiednimi pytaniami, słuchać audycji „Na warszawskiej fali” itp.

Czas trwania: minimum miesiąc (wrzesień lub styczeń), maksimum od września do połowy stycznia.

Czym Polska bogata

Główne zadania wychowawcze: zainteresowanie gospodarką kraju oraz znaczeniem regionu zamieszkania.

Poziom wiek: a) klasy IV—V, b) klasy VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Zadanie może podjąć klasa lub cała szkoła. Hasła (tematy) szczegółowe mogą dotyczyć bogactw gospodarczych poszczególnych regionów, np. „Czym Śląsk bogaty”, „Czym Podhale bogate” itd., lub też skupić uwagę na bogactwach w postaci poszczególnych surowców, np.: „Węgiel bogactwem kraju”, „Polska siarka”, „Polska miedź”.

Realizacja:

a)

W klasach młodszych (IV—V) prace klasy dotyczyć mogą jednego wspólnego tematu (np. kolejne opracowanie różnych regionów lub własnego regionu).

1. Oglądanie mapy gospodarczej kraju. Wybór tematu. Lista problemów dotyczących wybranych regionów (wybranego surowca).

2. Gromadzenie wiadomości i materiałów: przegląd roczników czasopisma „Poznaj swój kraj”, albumów i książek krajoznawczych, zaprowadzenie zeszytów tematycznych. Nawiązanie korespondencji ze szkołą z innej miejscowości — jako źródło informacji.
3. Gromadzenie okazów, sporządzanie tablic poglądowych, zestawów zdjęć obrazujących krajobraz regionu i pracę mieszkańców itp.
4. Oglądanie filmów, przezroczy krajoznawczych związanych z tematem jako metoda uzupełnienia i konfrontacji posiadanych wiadomości.

Wynik: wystawa klasowa lub ogólnoszkolna, albo cykl apeli pod ogólnym hasłem: „Czym Polska bogata”. Materiały w formie teczek problemowych albo albumów jako pomoce naukowe do pracowni geograficznej w szkole.

Czas trwania: 2—3 miesiące

b)

Klasy starsze zainteresować może bardziej całościowy obraz gospodarki kraju, jej rozwój, trudności oraz miejsce w świecie. Dodatkowo można wprowadzić tematy: „Polska wśród producentów surowców w Europie/świecie”, „Co i dokąd eksportujemy”, „Wielkie zakłady produkcyjne kraju i źródła ich zaopatrzenia surowcowego”. Dodatkowo formy aktywności.

1. Studiowanie roczników statystycznych i innych wydawnictw GUS.
2. Przeglądanie czasopism gospodarczych, np. „Życia Gospodarczego” i publikacji specjalistycznych. Wywiady (np. w regionalnych komisjach planowania, w wielkich zakładach produkcyjnych itp.).
3. Dyskusja okrągłego stołu z udziałem zaproszonych ekspertów (np. przedstawicieli NOT, znanych ekonomistów, studentów SGPiS itp.) na temat: „Czym Polska bogata”, lub sesja naukowa z opracowanymi referatami.

Wynik: impreza podsumowująca.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

Przewodnik po okolicy (dzielnicy)

Główne zadania wychowawcze: poznanie własnego środowiska, budzenie patriotyzmu lokalnego, ciekawości w stosunku do najbliższego otoczenia.

Poziom wieku: klasy V—VI.

Realizacja:

1. Projekt przygotowania przewodnika dla kolonii planowanej w szkole w czasie wakacji. Oglądanie mapy (planu) okolicy (dzielnicy). Omówienie treści planowanego przewodnika, przydział tematów grupom zainteresowanych.
2. Gromadzenie i porządkowanie informacji wg ustalonych tematów (np. komunikacja, ciekawe miejsca historyczne i przyrodnicze, co i gdzie można kupić, zakłady produkcyjne, pochodzenie nazw miejscowych, ciekawi ludzie).
3. Zapoznanie się z fachowymi informatorami (przewodnikami) turystycznymi.
4. Redagowanie materiałów do własnego informatora. Układanie projektów wycieczek po okolicy (dzielnicy).
5. Spotkanie z radnym rady narodowej na temat perspektyw rozwoju dzielnicy (gminy). Sporządzenie tablicy poglądowej „Nasza dzielnica (gmina) wczoraj, dziś, jutro”.
6. Opracowanie listu do kolegów o korzystaniu z przewodnika.

Wynik: przewodnik po okolicy.

Czas trwania: 1–2 miesiące.

Żywa mapa

Główne zadania wychowawcze: aktywizacja wiedzy uczniów o współczesnym życiu Polski.

Poziom wieku: klasy V–VII.

Realizacja:

1. Każdy z uczniów przygotowuje duże powiększenie mapy jednego z 49 województw (niektórzy dwu województw). Na okres pracy stanowić to powinno element dekoracyjny klasy.
2. Uczniowie podejmują rolę korespondentów prasowych. Śledzą doniesienia radia, tv, prasy codziennej i nanoszą na mapki województw informacje odpowiednio oznaczając ich dziedzinę (przemysł, rolnictwo, zdrowie, oświata itp.) np. za pomocą różnokolorowych kólek lub symboli. Wycinki z gazet, notatki, fotografie itp. wrzucane są do kopert (skrzynek) umieszczonych pod mapkami. Opiekunowie województw regulują nanoszenie informacji.
3. Na zakończenie sumuje się ilość informacji zdobytych dla poszczególnych województw i segreguje wg dziedzin, których dotyczą. Analizuje się uzyskane wyniki (żywołność poszczególnych województw, ich specyfika itp.). Próba sformułowania wniosków dotyczących funkcjonowania informacji o życiu kraju (wszechstronność, cechy charakterystyczne).

Wynik rzeczowy: zbiór bieżących informacji o życiu kraju.

Czas trwania: 3–4 tygodnie.

Bohaterowie naszych szkół

Główne zadania wychowawcze: zainteresowanie biografią wielkich ludzi, zwrócenie uwagi na wartości, którym człowiek poświęca życie.* Wdrożenie pewnych technik badawczych.

Poziom wieku: klasy VI–VIII

Realizacja:

Wariant a)

1. Bohater naszej szkoły. Co o nim wiemy? Jaką rolę odgrywa w życiu szkoły i każdego z uczniów? Jaką rolę może i powinien odgrywać? Jaki człowiek (ludzie) może (mogą) być bohaterem (bohaterami) szkoły (szkół)?
2. Czy wiemy, jakich bohaterów mają inne szkoły w okolicy (dzielnicy, miście, województwie...?) Propozycje zdobycia wiadomości na ten temat. Źródła oficjalne i nieoficjalne takich wiadomości (kuratorium, inspektorat, uczniowie innych szkół, samorządy szkolne itp.).
3. Zrobienie listy bohaterów naszych szkół. Ustalenie stopnia ich znajomości. Opracowanie podstawowych wiadomości posiadanych o nich. Klasyfikacja według charakteru ich działalności (rewolucjoniści, bohaterowie wojenni, pisarze, działacze itp.) oraz czasu, w którym żyli i działali. Wybranie najmniej znanych.
4. Konkurs między uczniami odpowiedniej klasy ze szkoły mającej interesującego

---

* Dobrze wiązać cykl ze świętem bohatera szkoły.

nas (mało znanego) bohatera: kto o nim więcej wie (dowie się), kto lepiej potrafi określić wartości, jakim służył. Wykorzystanie książek, podręczników, filmów itp.

5. Opracowanie monografii: Bohaterowie naszych szkół (do Izby Pamięci Narodowej szkoły), w której poszczególni uczniowie (zespoły uczniów) opracują karty poszczególnych bohaterów.
6. Dyskusja nad ideałem człowieka (ludzi), który chcemy naśladować.*

Wynik: monografia.

Czas trwania: 2—3 miesiące.

Wariant b)

1. Jak wyżej.
2. Szukamy szkół, które mają takiego samego bohatera, jak ma nasza szkoła. Ustalamy źródła tej informacji. Nawiązujemy odpowiednie kontakty.
3. Proponujemy: sesję naukową, turniej wiedzy, zgaduj-zgadulę, wystawę lub imprezę wspólną dla szkół tego samego bohatera na temat wiedzy o nim i dyskusji nad wartościami, którym służył. Np. korespondencyjna zgaduj-zgadula (turniej wiedzy): wymieniamy pytania — opracowujemy odpowiedzi — omawiamy odpowiedzi itd. W tym czasie w szkołach objętych akcją mogą być wywieszane, ciągle uzupełniane wiadomościami „od kolegów”, gazetki. Uzyskujemy zgodę na imprezę odpowiednich władz szkolnych, samorządów szkół czy po prostu traktujemy to jako imprezę klas, które przystąpią do akcji.
4. Gromadzenie wiadomości. Wykorzystanie książek, filmów, muzeów pod hasłem: dowiedzieć się najwięcej, zrozumieć najlepiej!
5. Przygotowanie imprezy.

Wynik: impreza międzyszkolna**.

Czas trwania: 3—4 miesiące.

Kronika szkoły

Główne zadania w wychowawcze: zainteresowanie szkołą jako środowiskiem społecznym. Kształcenie nawyków i sposobów gromadzenia informacji. Organizacja współdziałania w szkole.

Poziom wieku: klasy VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Rozmowa: dlaczego szkoła jest środowiskiem społecznym? Co to znaczy? Pojęcie środowiska społecznego, formalnej i nieformalnej struktury, więzi emocjonalne w grupie. Korzystanie przy tej okazji z definicji słownikowych i podręcznikowych (socjologia, psychologia).
2. Omówienie zadania: kronika szkoły jako środowiska społecznego, plan rozwoju kroniki (co ma zawierać, jak ma być prowadzona). Działy proponowane do opracowania:
  - a) Historia szkoły, rozwój, zmiany.
  - b) Nauczyciele i uczniowie szkoły w przeszłości: znaczące postacie, wyróżniający się uczniowie. Ich losy po wyjściu ze szkoły. Nawiązanie kontaktu z wybranymi z nich.

* Można traktować jako przejście do cykli dotyczących samowychowania.

** Może być też powiązana z cyklami aktywności społecznej np. „święto bohatera szkoły”.

- c) Organizacja i funkcjonowanie szkoły.
  - d) Nauczyciele o sobie — ankiety lub wywiady wg ustalonych pytań.
  - e) Analiza statystyczna społecznego składu uczniów, ich sytuacji uczniowskiej, np. dojazdu do szkoły itp.
  - f) Szkoła w środowisku — społeczna działalność, udział w życiu kulturalnym, powiązanie z innymi instytucjami i organizacjami. Opinie rodziców, ludzi „z ulicy”, władz itp. o szkole i jej roli.
3. Klasy w szkole. Konkurs na najciekawszą charakterystykę klasy w dowolnej formie (felieton, satyra, karykatura, inscenizacja, piosenka itp.)
  4. Co zmienić, co ulepszyć w naszej szkole? Dyskusja przedstawicieli różnych klas i nauczycieli prowadzona przez klasę inicjatorkę (realizującą cykl).
  5. Całość materiałów i wniosków uporządkować w formę kroniki (księga, teczka, zestaw materiałów itp.). Zapoznać z dotychczasowymi osiągnięciami zaproszony zespół przedstawicieli innych klas i nauczycieli.
  6. Powołanie na rok redakcji kroniki szkoły i jej korespondentów. Opracowanie regulaminu (statutu) kroniki.
- Wynik: kronika szkoły i organizacja prac nad nią.
Czas trwania: 1–2 miesiące.

Ulice naszego miasta*

Główne zadania wychowawcze: budzenie ciekawości codziennością, wykazywanie, że żyjemy wśród różnych warunków, do których przywykliśmy, a mało nieraz o nich wiemy. Zainteresowanie mini-technikami wpływu na opinię społeczną, przywiązanie ludzi do miejsca zamieszkania, poczucie wspólnoty sąsiedzkiej itp.

Poziom wiek: klasy VI–VIII.

Realizacja:

1. Czy znamy nasze miasto, dzielnicę? Konkurs: narysuj plan miasta, dzielnicy (okolicy) możliwie najwierniej z pamięci i wpisz w odpowiednie miejsca nazwy ulic.
2. Ocena prac przez wybraną komisję jurorów. Porównanie z planem miasta. Ogłoszenie wyników. Wywieszenie planu miasta (dzielnicy) i prac konkursowych.
3. Zestawienie nazw ulic — skorowidz — ułożony wg charakteru nazw (nazwiska ludzi, inne miasta, rzemiosło, kwiaty itp.). Plebiscyt: ulica o nazwie, która nam się najbardziej podoba.
4. Historia nazw ulic — geneza, data nazwania, sensowność nazwy (np. związek z ukształtowaniem terenu czy przeszłością historyczną ulicy lub uczeniem ważnego wydarzenia). Co mieszkańcy ulicy wiedzą na ten temat? Czy się przywiązali do nazwy swojej ulicy? Ankieta wśród mieszkańców. Wyniki ankiety w formie opracowanych reportaży można zamieścić w szkolnej gazecie, nadawać przez radiowęzeł szkolny. Wywiad w radzie narodowej nt. czym się kieruje w nazewnictwie ulic?
5. Spotkanie klasy jako „Plenum Rady Narodowej” na temat nazw ulic własnego miasta (dzielnicy): ocena polityki nazewnictwa ulic, czym się kierować, własne pomysły, projekty nazw dla nowych, nie istniejących jeszcze ulic lub ulic bez

* Można przewidzieć wariant dla wsi: nazwy naszych wsi i miast.

nazw. zaproszenie przedstawiciela rady narodowej. Wzbogaceniem dyskusji może być poznanie nazw ulic innego miasta czy dzielnicy.

Czas trwania: ok. 2 miesiące.

Konstytucja i życie

Główne zadania wychowawcze: kształcić świadomy stosunek do zasad wymagających w życiu społecznym przestrzegania. Zainteresowanie regułami i warunkami życia społecznego. Świadomość praw i obowiązków obywatela. Ich wzajemne relacje. Poziom wiek: klasy VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Wspólne i indywidualne dobre zapoznanie się z treścią Konstytucji PRL. Skorzystanie z wiedzy szkolnej w tym zakresie.
2. Powstają grupy specjalistyczne lub zgłaszają się specjaliści indywidualni, którzy podejmują śledzenie w toczącym się życiu faktów świadczących o realizacji zasad konstytucji i faktów świadczących o naruszaniu tych zasad.
3. Powstaje bank: „Konstytucja w życiu”, do którego uczniowie składają zgromadzone pozytywy i negatywy.
4. Po pewnym okresie dokonany zostaje bilans: co przeważa (pozytywy czy negatywy), w jakich dziedzinach realizacja zasad konstytucji jest najtrudniejsza i dlaczego.

Wynik: zapoznanie się z funkcjonowaniem konstytucji w PRL.

Czas trwania: ok. 1 miesiąca.

Bilans tych lat

Główne zadania wychowawcze: uprzytomnienie skali zmian i osiągnięć, sukcesów i niepowodzeń, jakie zaszły w kraju. Kształtowanie własnego poglądu w tej dziedzinie jako przeciwstawienie zarówno powierzchownemu krytykanctwu, jak i deklaratywnemu optymizmowi.

Poziom wiek: klasy VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Klasa dzieli się na zespoły ekspertów:
  - historyków
  - ekonomistów
  - działaczy kultury
  - działaczy oświatowych
  - działaczy zdrowia i opieki społecznej
  - polityków międzynarodowych itp.Każda grupa opracowuje bilans najważniejszych zmian z uwzględnieniem trudności, zadań do wykonania itp. w danej dziedzinie. Daje ogólną ocenę z uwzględnieniem perspektywnego spojrzenia w przyszłość.
2. Eksperti kolejno przedstawiają swój bilans na sesji naukowej poświęconej zdobyczom Polski Ludowej.
3. Można dodatkowo wprowadzić trójki a) pesymistów (krytyków), b) optymistów (obrońców), dla ożywienia ogólnej dyskusji i konfrontacji poglądów.
4. Podsumowanie wykonanej pracy podkreślające potrzebę racjonalnej własnej oceny bilansu osiągnięć własnego kraju. Krytyczna ocena „tumiwizmu”, deklaratywności i krytykanctwa, czarnowidztwa.

Wynik: sesja naukowa.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

Śladami walki

Główne zadania wychowawcze: kształcenie poczucia więzi z tradycją narodową, szacunku dla ofiarności i bohaterstwa.

Poziom wieku: klasy V–VII.

Realizacja:

1. Wybrać lub odnaleźć w mieście (okolicy) miejsca, gdzie rozegrały się ważne wydarzenia z walk o wyzwolenie społeczne i narodowe, działania wymagające odwagi, ofiarności oraz akty przemocy, które zostaną w pamięci narodowej.
2. Trafic do ludzi mogących udzielić informacji o wyżej wymienionych wydarzeniach, opowiedzieć o własnym w nich udziale i pamiętających osoby, które się wówczas wyróżniły swoją postawą.
3. Zebrać wiadomości z książek o latach i problemach okresu, w którym miały miejsce poznane wydarzenia.
4. Zebrać dla lokalnego muzeum pamiątki – eksponaty związane z tematem. Opisać je w postaci krótkiej informacji.
5. Zebrać dokumentację pomników i miejsc zapomnianych (fotografie, informacje, pamiątki). Przekazać do miejscowej komórki ZBOWiD.
6. Zorganizować wieczornicę poetycką, ognisko rocznicowe, wieczór pieśni związanych, np. z tradycją walki o wyzwolenie społeczne i narodowe, lub obejrzeć, przedyskutować dowolny film z tego okresu, np.: „Popiół i diament”, „Pierwszy dzień wolności”. Temat dyskusji związany z dzisiejszą młodzieżą, np. czy młodzież dzisiejsza zdobyłaby się na podobne postawy, lub ze stosunkiem społeczeństwa do tradycji narodowej, np. czy społeczeństwo otacza dostateczną troską miejsca pamięci narodowej.

Wynik: wzbogacenie dokumentacji miejsc pamięci narodowej.

Czas trwania: ok. 1 miesiąca.

Organizacje ludzi pracy

Główne zadania wychowawcze: zainteresować uczniów problemem zrzeszania się ludzi pracy dla różnych celów. Ukazać pracę jako jedną z głównych, znaczących więzi społeczno-organizacyjnych, międzyludzkich.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Zapoznać się z działalnością trzech różnych związków zawodowych i trzech różnych stowarzyszeń (np. NOT). Wykorzystać dla tego celu materiały wydawane przez te organizacje, ich czasopisma. Poznać ich statuty. Przy doborze organizacji liczyć się z zainteresowaniami zawodowymi uczniów oraz z dostępnością materiałów. Na podstawie zebranych materiałów przygotować kwestionariusz (zestaw pytań) do wywiadów z członkami i władzami tych organizacji. Zwrócić uwagę na ich działalność ideologiczną, socjalną itp. Poznać ich historię, a szczególnie ważne i znaczące wydarzenia w ich rozwoju i działaniu.
2. Przygotować sesję z udziałem zaproszonych przedstawicieli poznawanych organi-

zacji, na której zostaną przedstawione sprawozdania z własnych poszukiwań. Sesje mogą uzupełnić filmy odpowiednio dobrane, będące w posiadaniu organizacji, z którymi nawiązano kontakt.

3. Zebrać wiadomości o roli i działaniu związków zawodowych w krajach kapitalistycznych w przeszłości i obecnie. Zebrać dane o organizacjach pracowniczych w skali międzynarodowej (m. in. korzystać z Encyklopedii Organizacji Międzynarodowych, wydanej przez Książkę i Wiedzę w 1975 r.)
4. Dyskusja podsumowująca uzyskane wyniki na temat, czy i na ile realizuje się hasło solidarności ludzi pracy w Polsce i na świecie.

Uwaga! W merytorycznej pracy nad tematem ujawnić podstawowe cele pracy związków zawodowych i stowarzyszeń specjalistycznych. Sięgnąć do statutów związków zawodowych.

Wynik: kontakt z działalnością organizacji ludzi pracy, sesja uczniowska.

Czas trwania: 3—4 tygodnie.

Co ludzi łączy — co dzieli

Główne zadania wychowawcze: kształcenie zainteresowania wspólnotą ludzi, kształcenie postaw internacjonalistycznych. Pobudzenie zainteresowań psychologicznych człowiekiem.

Poziom wieku: klasy V—VII.

Realizacja:

1. My klasa — co nas łączy, co nas dzieli? Cykl „Co ludzi łączy — co dzieli” może być poprzedzony cyklem z zakresu aktywności samowychowawczej, związanym z problematyką więzi emocjonalnej w klasie.
2. Co ludzi w świecie z sobą łączy? Co ludzi w świecie z sobą dzieli? Indywidualne poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie (a) w przerobionym już programie szkolnym (sięgnięcie do wiedzy historycznej, do nauki geografii, do języka polskiego), (b) w poglądach ludzi dorosłych — naszych autorytetów — każdy uczeń może zwrócić się o odpowiedź na pytanie podstawowe cyklu (co łączy — co dzieli) do osób dla siebie znaczących, a zarazem szanowanych, bardzo lubianych itp., (c) w przeczytanych książkach (korzystać z pomocy bibliotekarki szkolnej, nauczyciela języka polskiego).
3. Wielka debata na temat zebranego materiału: klasa dzieli się na dwie grupy. Jedna grupa przedstawia informacje i sądy o tym, co ludzi w świecie łączy. Druga grupa — o tym, co ludzi dzieli. Stanowi to podstawę dyskusji na temat, co robić, żeby więcej spraw ludzi łączyło niż dzieliło.
4. Wszystkie zebrane materiały zostaną następnie wykorzystane na wystawie zorganizowanej dla szkoły. Ma to być wystawa „bez słów”, to znaczy, że przemawiać mają do widzów ekspozyty: rysunki, wykresy, kompozycje itp. Konieczna pomoc nauczycieli zajęć plastycznych, technicznych. Organizację wystawy powierzyć grupie.
5. Druga grupa zbierze wiersze, piosenki, opowiadania itp. na temat cyklu. Na tej podstawie przygotowuje dla kolegów z innych klas wieczór o tym, co ludzi łączy, a co dzieli i jak temu, co dzieli, przeciwdziałać.

Wynik: wystawa i wieczornica.

Czas trwania: ok. 1 miesiąca.

Walka o pokój

Główne zadania wychowawcze: zainteresować humanistycznym i politycznym sensem walki o pokój. Ujawnić rozmiary (zasięg) dążeń ludzi na rzecz pokoju. Poziom wieku: klasy VII – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Zadanie: przygotować kongres pokoju uczniów szkoły pod hasłem: co robić, by zapewnić pokój światu?
2. Grupami uczniowie przygotowują kongres:
  - I grupa zbiera informacje o tym, co od II wojny światowej zrobiono na rzecz pokoju (na podstawie starych czasopism, materiałów Komitetu Obrońców Pokoju) w Polsce i na świecie.
  - II grupa zbiera informacje o działalności Komitetów Obrońców Pokoju, o kongresach pokoju, nagrodach „za utrwalanie pokoju” itp. Zapoznaje się z uchwałą ONZ o wychowaniu dla pokoju.
  - III grupa zbiera wszystkie dane dotyczące form współpracy międzynarodowej (ONZ, RWPG i inne) i analizuje ich wkład w utrzymanie pokoju na świecie.
  - IV grupa zbiera wszystkie dane dotyczące współpracy ludzi różnych narodowości (patrz m. in. Encyklopedia Organizacji Międzynarodowych, poza tym dane o międzynarodowych poczynaniach sportowych, artystycznych, krótkofalarstwie, nagrodzie Nobla itp.)

Zadaniem grup jest zebrany materiał przedstawić w formie wizualnej: ilustracje, wykresy, tablice propagandowe wykonane przez uczniów. Stanowiąc to będzie wizualną oprawę obrad kongresu pokoju uczniów szkoły.

Uwaga! Do poszczególnych grup można włączyć zainteresowanych uczniów z innych klas. Przy gromadzeniu i porządkowaniu materiałów poruszyć w dyskusjach nasuwające się problemy: czy można wychować dla pokoju, co rodzi wojnę itp.

3. Wśród rodziców i nauczycieli zorganizować ankietę: jakim pozostał w mojej pamięci pierwszy dzień pokoju, lub: czym jest dla mnie pokój.
4. Kongres Pokoju uczniów szkoły wg projektu opracowanego w klasie z wykorzystaniem wszystkich przygotowanych materiałów, dekoracji itp.
5. Ocena zespołowa merytorycznych i organizacyjnych walorów kongresu, ew. zebranie opinii od innych uczniów szkoły.

Wynik: duża szkolna impreza.

Czas trwania: 2–3 miesiące.

Sojusze i przyjaźnie

Główne zadania wychowawcze: kształcenie orientacji politycznej uczniów i myślenia politycznego. Kształcenie postaw internacjonalistycznych

Poziom wieku: klasy VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Przegląd prasy codziennej z okresu ostatniego roku: z kim i jak się przyjaźnimy? Z kim i jak współdziałamy? Wymiana informacji.
2. Poznajemy naszych przyjaciół i sojuszników. Co wiedzą o nas? Co my wiemy o nich? Nawiązanie korespondencji z młodzieżą szkolną naszych przyjaciół i so-

juszników (korzystać z pomocy ambasad, czasopism). Wykorzystać znajomość języków obcych u uczniów i ich znajomych. Korespondencyjny quiz (przygotować odpowiednie pytania, regulamin — zaproponować taką grę tym, z którymi nawiążemy kontakt — korzystać ew. z pomysłów magazynu „Polska”).

3. Sesja naukowa dla starszych klas szkoły: sojusze i przyjaźnie. Z kim i dlaczego współdziałamy? W przygotowaniu sesji uwzględnić prasę, książki i inne źródła informacji.

Wynik: kontakt z młodzieżą zaprzyjaźnionych państw oraz sesja naukowa. Czas trwania: ok. 2 miesięcy.

Sąd nad cywilizacją XX wieku

Główne zadania wychowawcze: zainteresować szerszymi problemami społeczno-cywilizacyjnymi, stworzyć okazję do kształtowania własnych poglądów i postaw wobec spraw ważnych dla ludzkości.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Po omówieniu zadania (sąd nad cywilizacją XX wieku) klasa dzieli się na grupy: oskarżycieli, obrońców, trybunał sędziowski. Ustala się zadania grup.
2. Poszczególne grupy zbierają z prasy codziennej, czasopism, radia, książek popularnonaukowych i publicystycznych wiadomości dotyczące:
  - a) osiągnięć cywilizacyjnych i społecznych ludzkości ze szczególnym uwzględnieniem zdobyczy ostatnich dziesięcioleci (np. ochrona zdrowia, zdobycze techniki, opieka społeczna i inne);
  - b) zagrożeń i niebezpieczeństw (np. wojna nuklearna, skażenie środowiska, brak żywności, świat nędzy i bogactwa itp.).
3. Opracowują odpowiednią dokumentację w formie wystawy, gazetki ściennej, afiszy, zestawu cytatów z wypowiedzi znanych ludzi itp. — poszukują „świadków” obrony i oskarżenia (np. naukowców, lekarzy, działaczy społecznych) i nawiązują z nimi kontakt.
4. Odbywa się „sąd” wg uprzednio ustalonego trybu, z udziałem świadków Trybunał sędziowski na podstawie przedstawionej dokumentacji przygotowuje orzeczenie zawierające wnioski i wskazania dla „naszego świata”. Ogólna dyskusja, głosowanie popierające lub odrzucające konkluzje orzeczenia.

Wynik: konferencja problemowa uczniów.

Czas trwania: 6—8 tygodni.

Zmiany na mapie świata

Główne zadania wychowawcze: kształcenie zainteresowań dla procesów politycznych zachodzących w świecie oraz solidarności z ruchami wyzwoleniczymi.

Poziom wieku: klasy VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Porównanie map politycznych z różnych okresów (stare i nowe atlasy świata). Ewidencja zmian (granice, nowe państwa).
2. Klasa dzieli się na grupy. Każda grupa wybiera jedno z nowych (w ostatnim dziesięcioleciu) państw. Zdobywa jak najwięcej wiadomości o danym państwie i jego walce o wyzwolenie. Na tej podstawie opracowuje reportaż.

3. Odbywa się konkurs reportaży w klasie. Wybór najlepszego, przekazanie go do jednego z czasopism młodzieżowych z krótkim opisem prac klasy nad problemem zmian na mapie świata.
  4. Dyskusja na temat: ruch na mapie świata — o czym świadczy, jakie niesie z sobą problemy.
  5. Organizacja w szkole turnieju wiedzy o nowych państwach na mapie świata.
- Wynik: reportaże, publikacja jednego z nich, turniej wiedzy o nowych państwach na mapie świata w szkole.
- Czas trwania: ok. 2 miesiące.

Dzieci i młodzież innych narodów*

Główne zadania wychowawcze: budzenie ciekawości życiem i warunkami rozwoju dzieci i młodzieży innych narodów jako czynnik w kształtowaniu postawy internacjonalistycznej uczniów. Kształcenie krytycyzmu i poczucia wspólnoty z młodym pokoleniem świata. Wdrażanie techniki aktywności poznawczej.

Poziom wieku: a) klasy VI—VIII. b) klasy niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

- a)
  1. Zgaduj-zgadula na temat: wszystko, co wiemy o życiu dzieci innych narodów. Gdzie mieszkają, jak się uczą, jak się ubierają, co jedzą itp. Wielki konkurs rysunkowy! Przegląd obrazków, pocztówek, wierszy, piosenek innych krajów.
  2. Rozmieszczenie na mapie świata (Europy) punktów oceniających stopień naszej wspólnej wiedzy. Ustalenie obszarów „wiedzy zerowej” (brak wiedzy). Opracowanie wspólnego planu działania mającego na celu zdobycie informacji o warunkach życia dzieci innych krajów: kogo chcemy poznać lepiej? gdzie i jak będziemy szukać informacji? Jak te informacje przekazywać będziemy sobie? jak je wykorzystamy?
  3. Zgodnie z planem uczniowie pojedynczo lub w grupach (nie większych niż 3 osoby, aby każdy członek zespołu był potrzebny w pracy) gromadzą odpowiednie wiadomości. Wykorzystują książki, foldery, czasopisma, filmy. Przeprowadzają wywiady i zbierają materiały w ambasadach, konsulatach, ośrodkach kultury, u ludzi podróżujących itp. Gromadzą widokówki, zdjęcia, mapy, znaczki pocztowe, rysunki, wycinki z gazet, piosenki, wiersze. Zakładają teczki materiałów. Nawiązują korespondencję z dziećmi i młodzieżą innych narodów.
  4. Wymiana informacji. Druga zgaduj-zgadula, w której wystąpią „eksperti” — uczniowie, którzy szczególnie dobrze poznali sami zagadnienie (życie dzieci w ZSRR, NRD lub we Włoszech, Francji itp.). Można zaprosić kolegów z innych klas.
  5. Organizacja wystawy, balu kostiumowego z żywymi obrazami lub innej imprezy podsumowującej (zgodnie z planem dzieci).

Wynik: zbiory, albumy, impreza.

Czas trwania: 1–2 miesiące.

---

* Można traktować jako przygotowanie do Międzynarodowego Dnia Dziecka.

b)

1. Projekt imprezy dla młodszych klas lub dzieci chorych na Międzynarodowy Dzień Dziecka pod hasłem „Młodzieży świata...” Projekt sesji naukowej dla klas starszych pod tym samym hasłem.
2. Bilans posiadanych wiadomości. Opracowanie wspólnego planu działania, mającego na celu zdobycie odpowiednich informacji o warunkach życia i pracy dzieci i młodzieży innych krajów. Podział zagadnień, np. wg krajów lub dziedzin życia (np. szkolnictwo, praca, organizacje młodzieżowe itp.). Dobór zagadnień uzależniony będzie od celu pracy (np. inny z przeznaczeniem dla młodszych kolegów, inny – jako przygotowanie sesji naukowej). Realizacja pojedynczo lub w grupach.
3. Jak punkt w wariancie a).
4. Analiza zebranych materiałów. Porównanie warunków życia i pracy młodego pokolenia. Sens hymnu młodzieży świata. Co nas łączy! Co nas dzieli? Poznanie różnych form działalności międzynarodowej, obejmującej dzieci i młodzież. Wysłuki zmierzające do utrzymania pokoju na świecie. Przegląd książek, prasy, czasopism, encyklopedii z tego punktu widzenia.
Materiały na sesję naukową lub dyskusja w klasie.
5. Przygotowanie zaplanowanej imprezy.

Wynik: impreza.

Czas trwania: 2–3 miesiące.

Cykle kształtujące zainteresowania kulturalne

Nasze hobby (mój konik)

Główne zadania wychowawcze: nadanie rangi pozaszkolnym zainteresowaniom uczniów. Upowszechnienie zainteresowań i ciekawych form indywidualnego spędzania wolnego czasu.

Poziom wieku: a) klasy V–VIII, b) klasy niższe szkół ponadpodstawowych, c) uproszczony wariant dla kl. IV.

Realizacja:

a)

„Mój konik”

1. Wprowadzenie w zagadnienie za pomocą serii: „Mój konik” w wydawnictwie „Horyzonty” lub spotkanie z zaproszonym hobbystą. Ankieta: Czym się najchętniej zajmuję, gdy mam wolny czas.
2. Rozmowa na podstawie ankiety, jakie mamy „koniki” w klasie. Ewentualne ustalenie grup o wspólnych zainteresowaniach. Projekt urządzenia dnia lub miesiąca „koników”. Omówienie przygotowań.
3. Uczniowie indywidualnie lub w zespołach przygotowują prezentację swego „konika”. konsultują pomysły z nauczycielem, z rodzicami itp.
4. Możliwe formy prezentacji: seria gazetek ściennych na temat poszczególnych koników lub impreza „wyścig koników” z reklamowaniem swego hobby (relacje, pokaz itp.) i plebiscytem, który konik najciekawiej się przedstawił.
5. Dodatkowo można ogłosić konkurs: „Szukamy koników naszych znajomych i krewnych” (udział bierze również nauczyciel).

Wynik: lista zainteresowań klasy, aktualizowana przez cały rok, ewentualne artykuły do „Świata Młodych”.

Czas trwania: od tygodnia do 1–2 miesięcy, w zależności od bogactwa zainteresowań.

b)

1. Ankieta: Czym zajmuję się najchętniej, gdy mam wolny czas dla siebie? Od jak dawna?
2. Opracowanie i omówienie wyniku ankiety. Nawiązanie do terminu „hobby”, kariera pojęcia, uzasadnienie socjologiczne i psychologiczne. Przykłady ciekawych hobby. Projekt wymiany zainteresowań na terenie klasy, możliwe formy.
3. Przygotowanie i zareklamowanie (plakaty, radiowęzeł, ulotki itp.) i przeprowadzenie cyklu spotkań klubowych z prezentacją swoich hobby przez poszczególnych uczniów lub zespoły o wspólnych zainteresowaniach (np. „czwartki hobbystów”). Spotkania mogą mieć charakter międzyklasowy.
4. Zaproszenie (lub odwiedziny) ciekawego hobbysty.
5. Gromadzenie wycinków z prasy o interesujących hobby w kraju i za granicą (np. hobby wśród górników śląskich, hobby różnych narodów).
6. Wywiady z nauczycielami (z nagraniem magnetofonowym) pod hasłem „kilka słów o Pana (Pani) hobby”?

Wynik: imprezy klubowe, zaczątek stałych „klubów”, gazetka lub audycja w radiowęźle: „Pod znakiem hobby u nas i na świecie”. Plebiscyt na „pierwszego hobbystę szkoły” (z uwzględnieniem nauczycieli) itp.

Czas trwania: od miesiąca do 2–3.

c)

Wariant uproszczony dla klasy IV.

Hasło: „Co kto zbiera”

Realizacja: urządzenie wystawy zbiorów uczniowskich, ewentualnie zbieractwa całej klasy lub w zespołach zainteresowań.

Wędrowki po historii sztuki

Główne zadania wychowawcze: rozbudzenie zainteresowań w zakresie sztuk plastycznych, rozwijanie umiejętności obcowania ze sztuką i samodzielnego wzbogacenia wiedzy w tej dziedzinie, zamiłowania kolekcjonerskie.

Poziom wieku: a) klasy V–VII, b) klasa VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Zwiedzanie muzeów, wystaw, zabytków architektury – pod fachowym kierunkiem. Zapoczątkowanie „wędrowek po historii sztuki”. Założenie zeszytów „moje wędrowki... j.w.” i podział na znane działy sztuki.
2. Zbieranie materiałów, reprodukcji, fotografii, albumów. Podział wg okresów i rodzajów sztuki.
3. Poszukiwanie wiadomości w podręcznikach, encyklopediach itp. na temat zebranych reprodukcji i innych eksponatów w poszczególnych okresach czasu i dziedzinach (malarstwo, architektura, grafika itp.). Prowadzenie notatek w indywidualnych zeszytach tematycznych.

4. Wyświetlanie przezroczy lub filmów z samodzielnie opracowanym wstępem czy komentarzem.

Wynik: indywidualne albumy tematyczne „moje wędrówki po historii sztuki”, jako pozycja we własnej bibliotece ucznia.

Czas trwania: 1–2 miesiące. Uzupełnienie, przeglądanie albumów może być kontynuowane w zależności od rozbudzonego zainteresowania.

b)

Dodatkowe zadanie: przygotowanie do odbioru sztuki współczesnej.

1. Zbieranie materiałów odbywać się może wg okresów historii sztuki lub uwzględnić rodzaje sztuk (malarstwo, grafika, architektura, sztuka stosowana) w przekroju historycznym.
2. Uczniowie mogą przygotować ilustrowaną prelekcję: „Wędrówka po sławnych muzeach sztuki” lub sławnych zabytkach architektury.
3. Zwiedzanie wystaw sztuki współczesnej łączyć można z dyskusją na temat jej odbioru, zainteresowani ochotnicy mogą też przygotować się do samodzielnego oprowadzania po wystawie.
4. W toku pracy zorganizować można dyskusję na temat demokratyzacji sztuki.

Wynik: wystawa, albumy tematyczne, indywidualne kolekcje (pocztówek, reprodukcji, znaczków pocztowych).

Czas trwania: 2–3 miesiące.

Obrazek w książce

Główne zadania wychowawcze: poznanie ilustratorów książek dla dzieci, wdrażanie do świadomego odbioru ilustracji.

Poziom wiek: klasy IV–V.

Realizacja:

1. Przegląd książek z ilustracjami z biblioteki szkolnej i własnych biblioteczek. Porównanie różnych ilustracji.
2. Lekcje poświęcone poszczególnym autorom ilustracji. Zbieranie pocztówek i znaczków pocztowych.
3. Ocena ilustracji różnych autorów, wybór „ulubionego”. Informacje o światowej sławie ilustratorów polskich książek dla dzieci.
4. Dyskusja na temat roli ilustracji w książce.
5. Wywiad w redakcji „Płomyka” lub wydawnictwa „Nasza Księgarnia”, albo list do tych instytucji z pytaniami o pracę ilustratora.
6. Rysunki – ilustracje do wybranych książek. Przegląd prac, ocena, wybór najlepszych (treść, nastrój, estetyka itp.).
7. Przygotowanie i urządzenie wystawy prac wybranego autora (lub kilku).

Wynik: albumy, katalog obrazkowy dla młodszych klas, wystawa.

Czas trwania: 6–8 tygodni.

Uwaga: można powiązać z obchodami Dni Oświaty, Książki i Prasy.

Książka — mój przyjaciel

Główne zadania wychowawcze: rozbudzenie ciekawości poznawczej w zakresie wybranego rodzaju literatury lub twórczości wybranych autorów. Kształtowanie zamiłowań czytelniczych. Cykl może być realizowany w związku z dniami oświaty.

książki i prasy, z obchodzoną rocznicą urodzin czy śmierci pisarza lub jako konkurs międzyklasowy, organizowany przez bibliotekę szkolną lub „kółko czytelnicze”.

Poziom wieku: a) klasy IV—VI, b) klasy VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Zainicjowanie w klasie wymiany ulubionych i godnych uwagi książek z własnej biblioteczki. Przygotowanie książek do wypożyczenia: obłożenie, indywidualny „ex libris”, numeracja we własnym ksieozbiorze, wypełnienie karty bibliotecznej dla książki (na kartonikach lub kartach katalogowych biblioteki). Zorganizowanie klasowej wypożyczalni książek. Uporządkowanie własnych domowych bibliotek.
2. Wprowadzenie w temat w związku z kalendarzem okolicznościowym lub w związku z ankietą czytelniczą, np.: „Wymień 3 tytuły ulubionych książek, podaj ulubionego autora”, albo zagajenie bibliotekarki szkolnej na temat: „Co czyta klasa” (poza lekturą obowiązkową). Wybór zadania: może to być zapoznanie się z wybranymi autorami lub wybranym rodzajem książek (z życia młodzieży, przyrodniczych, podróżniczych, fantastycznych itp.). Można też zainicjować przygotowanie kiermaszu książki w szkole ze stoiskami reklamowymi poszczególnych autorów lub wybranej kategorii literatury.
3. Poszukiwanie wybranych książek w bibliotekach (szkolna, osiedlowa) i w księgarniach „Domu Książki”. Lektura książek i ich prezentacja w formie ustnych relacji z cytacjami, notek bibliotecznych, rysunków z tekstem do katalogu ilustrowanego (kl. IV).
4. Inscenizacje fragmentów książek, oglądanie filmów opartych na znanych książkach, wystawka wydawnictw „Naszej Księgarni” (z informacją o wydawnictwie) lub ilustracji książkowych, organizowanie konkursów recytatorskich lub pięknego czytania, quizów literackich itp. Listy do wybranych autorów, spotkanie.

Wynik: katalog treściowy ulubionych książek, założenie kółka czytelniczego.

Czas trwania: 1—3 miesiące

b)

1. Ankieta czytelnicza zorganizowana przez grupę uczniów zainteresowanych tą sprawą. Podsumowanie ankiety. Odnalezienie artykułów w prasie lub książek, które informują o czytelnictwie młodzieży. Porównanie wyników. Analiza czytelnictwa uczniów szkoły (poza lekturą obowiązkową) na podstawie kart bibliotecznych. Współpraca z bibliotekarką szkolną. Przygotowanie sprawozdania dla Rady Pedagogicznej, samorządu szkolnego, na zebranie Komitetu Rodzicielskiego lub na apel szkolny.
2. Dyskusja nad wynikami badań (ankieta czytelnicza, analiza czytelnictwa szkoły). Ocena stanu czytelnictwa klasy. Rola książki w życiu człowieka. Rola literatury obowiązkowej — założona i realizowana. Rozmowa z nauczycielem języka polskiego.
3. Wybór rodzaju książek, z którymi szczególnie się uczniowie zapoznają i wspólnie je oceniają. Można zwrócić uwagę na książki, które uczą żyć: o sprawnym działaniu, z zakresu pielęgnacji zdrowia i urody, różnego rodzaju poradniki praktyczne (wyd.

„Watra”) itp. Można też zaplanować zapoznanie się młodzieży z różnymi seriami wydawniczymi (np. seria „Portrety” wyd. „Horyzonty”, seria „Omega” i „±” najstarsze klasy, seria podręcznicza „Iskier” itp.). Ewentualnie podział na grupy zainteresowań.

4. Prezentacja lektur w formie spotkań klubowych z elementami dyskusji i dodatkowymi kontrowersyjnymi problemami np.: „Czy jest prawdą twierdzenie: powiedz mi, co czytasz, powiem ci, kim jesteś”
5. Klubowe spotkanie pod hasłem „Giełda złotych myśli z przeczytanych książek” lub „Książki naszego dzieciństwa”, „Najpiękniejsza miłość w literaturze”.
6. Dyskusja nad wybranymi artykułami tygodników literackich dot. książek znanych.

Wynik: Kontakt z miejscowymi „Domami Książki”, możliwe utrwalenie tradycji corocznego „miesiąca książki” w klasie (lub szkole).

Czas trwania: 1—3 miesiące z możliwością grupowej kontynuacji.

Klub recenzentów

Główne zadania wychowawcze: wyrabianie postawy świadomego odbiorcy prasy, radia, telewizji i lektury pozaszkolnej, pobudzanie krytycyzmu intelektualnego, ćwiczenie w formułowaniu ocen opiniujących.

Poziom wiek u: a) klasy VI—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych, b) klasy IV—V.

Realizacja:

a)

1. Zainicjowanie informacji cotygodniowej: posłuchaj... (radio), przeczytaj... (książki, czasopisma, wybrane artykuły), obejrzyj... (telewizja, teatr, kino) — prowadzonej przez grupę uznanych przez klasę rzeczoznawców oraz chętnych.
2. Rozmowy na temat ulubionych audycji radiowych i telewizyjnych, oglądanie filmów, sztuk teatralnych, przeczytanych książek i czasopism itp., lub omawianie wyników przeprowadzonej na ten temat ankiety (klasa VIII). Można też zapoczątkować rozmowy po wysłuchaniu wybranych określonych audycji, obejrzeniu określonego filmu.
3. Początkowo dyskusje okolicznościowe, potem w formie zorganizowanej (planowanej) z podziałem zadań. Można wydawać np. cotygodniową gazetkę z recenzjami filmów, audycji telewizyjnych, wybranych artykułów z czasopism, ciekawych nowości z biblioteki szkolnej itp. Klasę dzieli się wówczas na zespoły:
  - krytyków filmowych,
  - krytyków teatralnych,
  - recenzentów czasopism,
  - recenzentów książek,
  - krytyków telewizyjnych itp.

Uczniowie zapoznają się z odpowiednimi recenzjami z prasy.

4. W toku pracy można zorganizować spotkanie z redaktorami wybranego czasopisma (reżyserem filmowym, przedstawicielem radia i telewizji itp.).
5. W okresie Dni Oświaty, Książki i Prasy urządzić można w szkole kolejno: dzień radia, dzień telewizji, książki, teatru, itd.

Wynik: gazeta, system informacji o wydarzeniach kulturalnych lub impreza we-

wnątrzklasowa lub dla zainteresowanych kolegów. Ewentualne zapoczątkowanie stałego „Klubu recenzentów” w samorządzie szkolnym.

Czas trwania: 1–2 miesiące i możliwe wydłużenie dla zainteresowanych.

b)

1. Zorganizowanie „sądu nad wybraną książką”. wspólne obejrzenie filmu, wysłuchanie audycji itd.
2. Przygotowanie przez zainteresowanych uczniów notatek do wspólnego poradnika czytelniczego lub do gazetki okresowej pod hasłem: „Przeczytaj, obejrzyj, posłuchaj”.
3. Przygotowanie „zgaduj-zgaduli” na temat książek, filmów, audycji radiowych itp., uprzednio reklamowanych.

Czas trwania: co najmniej miesiąc, z tendencją przedłużenia pracy dla zainteresowanych.

Telewizja pod sąd

Główne zadania wychowawcze: zainteresowanie różnymi poglądami na temat roli telewizji w życiu człowieka, wyrobienie świadomego stosunku do telewizji.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Ankieta lub rozmowa na temat sposobu korzystania z telewizji przez uczniów (czas na to zużytkowany, co oglądają, co im to daje itp.). Wprowadzenie tematu „sąd nad telewizją”. Plan realizacji.
2. Czytanie książek i artykułów o telewizji. Notowanie „zasług” telewizji i „niebezpieczeństw” z nią związanych.
3. Oglądanie przez zainteresowanych wybranych programów i ich ocena. Przygotowanie spotkania dyskusyjnego na temat: „Tydzień na małym ekranie”, ze stawianiem ocen (skala 2–5) poszczególnym programom. Przekazanie wniosków do redakcji dziecięco-młodzieżowych tv.
4. Spotkanie z psychologiem na temat specyfiki odbioru telewizji. Informacja o badaniach nad odbiorem tv.
5. „Sąd nad telewizją” — przygotowany przez grupę „oskarżycieli” i „zwolenników”. „Wyrok” w formie artykułu podsumowującego wnioski.

Wynik: Powstanie klubu telewizyjnego.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

AKTYWIZACJA SPOŁECZNA

Cykle kształtujące aktywność społeczną

Przedstawiamy zestaw 30 przykładowo dobranych cykli aktywności społecznej. Skupiają się one wokół wybranych wartości i dotyczą określonych zagadnień. Są to:

- a) ludzie słabsi od nas (starzy, chorzy, młodzi),
- b) ludzie znaczący w naszym życiu, bliscy nam (pracujący, absolwenci szkoły, koledzy z innych krajów).

- c) rodzina własna jako zespół ludzi,
- d) własna szkoła jako instytucja,
- e) własne miasto (dzielnica, wieś, okolica) oraz związane z tymi tematami, ale specyficzne formy działania,
- f) udział w życiu koleżeńskim,
- g) udział w społecznym zarządzaniu.

Zestawienie 30 przykładowych cykli kształcących aktywność społeczną według wartości, którym służą lub specyficznych form działań.

A. Ludziom słabszym od nas

1. Gdy choruje kolega (kl. IV—VI).
2. My — seniorom (a/ kl. IV—VI, b/ kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
3. Wprowadzamy maluchy w życie szkoły (kl. V—VIII).
4. Baw się razem z nami (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
5. Pogotowie społeczne (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

B. Ludziom znaczącym w naszym życiu i bliskim

1. Wici przyjaźni (kl. V—VIII).
2. Pożegnanie absolwentów szkoły (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
3. Ludziom pracującym w nocy (kl. VI—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
4. Z radą zakładową (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

C. Rodzinie

1. Domowa biblioteka (a/ kl. IV—VI, b/ kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
2. Mam pomysły! (kl. VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych).
3. Ciekawa niedziela (kl. VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych).
4. Matkom (kl. IV—VI).

D. Szkole

1. Generalne porządki (kl. IV—VII).
2. Urządzamy pracownię przedmiotową (kl. V—VII).
3. Redakcja szkolnej gazety (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
4. Szkolny radiowęzeł (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

E. Miastu (dzielnicy, wsi, okolicy)

1. Zieleni naszej ulicy (kl. V—VII).
2. Propaganda czystości (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
3. Konkurs na urodę miasta (wsi) (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
4. Znakowanie szlaków turystycznych (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

F. Udział w życiu koleżeńskim: „razem się bawimy”

1. Podwieczorek przy choince (kl. IV—VI).
2. Urządzamy „andrzejki” (kl. IV—VIII).

Zestawienie przykładowych cykli kształtujących społeczną aktywność, według klas, dla których zostały przewidziane

Lp.	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		Klasy					Klasy niższe	Klasy wyższe
		IV	V	VI	VII	VIII		
1.	Gdy choruje kolega	x	x	x				
2.	My — seniorom	x	x	x	x	x	x	x
3.	Wprowadzamy małuchy w życie szkoły		x	x	x	x		
4.	Baw się razem z nami!				x	x	x	x
5.	Pogotowie społeczne				x	x	x	x
6.	Wici przyjaźni		x	x	x	x		
7.	Pożegnanie absolwentów				x	x	x	x
8.	Ludziom pracującym w nocy			x	x	x	x	x
9.	Z radą zakładową				x	x	x	x
10.	Domowa biblioteka	x	x	x	x	x	x	x
11.	Mam pomysły!			x	x	x	x	
12.	Ciekawa niedziela			x	x	x	x	
13.	Matkom	x	x	x				
14.	Generalne porządki	x	x	x	x			
15.	Urządzamy pracownię przedmiotową		x	x	x			
16.	Redakcja szkolnej gazety				x	x	x	x
17.	Szkolny radiowęzeł				x	x	x	x
18.	Zieleń naszej ulicy		x	x	x			
19.	Propaganda czystości				x	x	x	x
20.	Konkurs na urodę miasta (wsi)				x	x	x	x
21.	Znakowanie szlaków turystycznych				x	x	x	x
22.	Podwieczorek przy choince	x	x	x				
23.	Urządzamy „andrzejki”	x	x	x	x	x		
24.	Urządzamy teatryk kukielkowy		x	x	x	x	x	

Lp	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		Klasy					Klasy niższe	Klasy wyższe
		IV	V	VI	VII	VIII		
25.	Bal kostiumowy				x	x	x	x
26.	Służba porządkowa			x	x	x	x	
27.	Cała szkoła jest nasza					x	x	x
28.	Narada z rodzicami					x	x	x
29.	Spółeczni zwiadowcy					x	x	x
30.	DO-RO						x	x
	Ogółem	7	12	16	23	23	21	17

- Urządzamy teatrzyk kukiełkowy (kl. V –VIII i niższe szkół ponadpodstawowych).
- Bal kostiumowy (kl. VII –VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

G. Udział w społecznym zarządzaniu

- Służba porządkowa na imprezie (kl. VI –VIII i niższe szkół ponadpodstawowych).
- Cała szkoła jest nasza (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
- Narada z rodzicami (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
- Spółeczni zwiadowcy (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
- DO-RO (wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych).

Scenariusze cykli aktywizacji społecznej

Przedstawiamy obecnie szczegółowo 30 przykładowych cykli kształtujących aktywność społeczną, z uwzględnieniem zadań wychowawczych każdego cyklu oraz proponowanych form realizacji.

A. Ludziom słabszym od nas

W grupie tej prezentujemy następujące cykle:

- Gdy choruje kolega.
- My – seniorom.
- Wprowadzamy małuchy w życie szkoły.
- Baw się razem z nami!
- Pogotowie społeczne

Cykle te mają na celu zwrócenie uwagi uczniów na potrzeby innych ludzi, budzenie wrażliwości i chęci działania, pomoc ludziom, którzy tego potrzebują, chorym, starszym bezradnym – w różnych życiowych sytuacjach.

Gdy choruje kolega

Główne zadania wychowawcze: budzenie wrażliwości na potrzeby innych ludzi, stworzenie okazji do niesienia pomocy; uczestnictwo w zespołowym działaniu; możliwość wyboru dla siebie jednej ze społecznych ról.

Poziom wieku: klasy IV—VI.

Realizacja:

1. Rozmowa o przyczynach dłuższej nieobecności uczniów w klasie, o dotychczasowych kontaktach z nimi. Nawiązanie do wspomnień o własnym chorowaniu — jak spędzam czas, gdy jestem chory, czego mi wtedy potrzeba, co odczuwam.
2. Powołanie zespołu opiekunów spośród chętnych.
3. Nawiązanie kontaktu osobistego lub korespondencji (w zależności od rodzaju choroby) z nieobecnymi przez dłuższy czas kolegami, przez grupę uczniów do tego powołanych.
4. Przekazanie klasie relacji o stanie zdrowia chorych kolegów, o podjętych działaniach. W przypadku uczniów długo chorujących — ustalenie wspólnego systemu opieki. Zredagowanie wspólnego listu do nich.

Wynik: pomoc kolegom chorującym.

Czas trwania: 1—3 tygodnie. Powtarzanie cyklu co jakiś czas w miarę potrzeby.

My — seniorom

Główne zadania wychowawcze: rozbudzenie wrażliwości na potrzeby ludzi starszych. Wyzwolenie gotowości niesienia pomocy, sprawianie przyjemności. Uczestnictwo w zespołowym działaniu na rzecz innych.

Poziom wiek u: a) klasy IV—VI, b) klasy VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

- a)
  1. Rozmowa o dziadkach i babcjach. Opowiadanie o ich życiu, chorobach, przyjemnościach, przykrościach. O ich roli w życiu rodziny.
  2. Fantazja na temat: jestem stary — co myślę, co czuję, co robię, czego nie mogę już robić, czego się boję, co mnie cieszy, co martwi.
  3. Co można zrobić naszym dziadkom, babcjom, aby nie czuli się smutni i niepotrzebni. Burza pomysłów (każdy podaje jakiś pomysł!). Zapisuje się je na tablicy. Wybór najlepszego.
  4. Powstają „komitety”, które mają wspólnie zrealizować wybrane przez siebie pomysły.
  5. Ocena wyników na podstawie relacji grup. Dobrze zaprosić na tę relację rodziców, którzy będą mogli powiedzieć, jak babcie i dziadkowie odczuli działalność wnuków.

Czas trwania: 2—4 tygodnie.

- b)
  1. Rozmowa na spotkaniach klasowych na temat problemów, trudności, kłopotów ludzi starszych. Dyskusja nad tym, co młodzi mogliby zrobić dla seniorów.
  2. Uczniowie, po podzieleniu się na grupy, nawiązują kontakt z różnymi instytucjami bądź zrzeszającymi osoby starsze, bądź udzielającymi pomocy im w różnych

- sprawach (np. klub seniora. PKPS, PCK, opiekun społeczny, MO, ZBoWiD itd.).
3. Wymiana zebranych informacji. Na ich podstawie ustalenie rejestru najważniejszych zadań i możliwości ich realizacji.
  4. Dalsze działania (podział pracy) w zależności od inicjatyw uczniów i potrzeb terenu. Wskazane byłoby, aby uczniowie nie ograniczali się tylko do działań o charakterze doraźnej pomocy dla osób starszych (sprzątanie, zakupy itp.), lecz także przygotowali jakąś imprezę (wieczór poezji, wieczór ciekawych opowieści i gawęd itp.) dla zaproszonych gości.
  5. Okresowe sprawozdanie z działalności, ocena i ustalenie dalszych planów. Zwrócenie uwagi na problemy odbioru przez ludzi starszych niesionej im pomocy.
- Wynik: konkretna pomoc ludziom starszym.
Czas trwania: 4–5 tygodni nasilonej działalności w ramach spotkań klasy, później kontakty indywidualne.

Wprowadzamy maluchy w życie szkoły

Główne zadania wychowawcze: uświadomienie na problemy młodszych kolegów. Kształtowanie postaw opiekuńczych. Uczestnictwo w zespołowym działaniu. Okazja do treningu ról społecznych.

Poziom wieku: klasy V–VIII.

Realizacja:

1. Uczniowie wspominają swój pierwszy dzień w szkole, swoje problemy i kłopoty z tym związane. Można to uzupełnić krótkim „zwiadem reporterskim” w czasie przerwy, obserwacją pierwszoklasistów w szatni, stołówce, w trakcie rozstawiania się z opiekunami itp. Na tej bazie powstaje pomysł: zrobimy coś, co ułatwiłoby pierwszoklasistom start w szkole.
2. Na podstawie zebranych obserwacji i rozmowy z wychowawcą klasy I, uczniowie ustalają zadania do wykonania.
3. Dalsza praca w zależności od inicjatyw uczniów. Przykładowe formy działania:
  - zorganizowanie zespołu opiekunów (nawiązanie kontaktów indywidualnych, pomoc w szatni, stołówce),
  - grupy uczniów kolejno organizują atrakcyjną przerwę (gry, zabawy, zajęcia ruchowe) dla maluchów lub zajęcia dla nich w świetlicy czy półinternacie,
  - grupy uczniów pomagają młodszemu koledze w realizacji zadań samorządowych, ucząc ich jednocześnie samorządności (w formie zabawy w samorząd, w pełnieniu roli przewodniczącego itp.),
  - uczniowie organizują jakąś wspólną imprezę z maluchami, np. zabawę (uczenie tańca itp.).
4. Na spotkaniach klasowych sprawozdania i ocena pracy w obecności nauczyciela klasy pierwszej. Uwzględnienie wśród realizatorów różnych ról pełnionych w czasie pracy: inicjatorów, kierowników, informatorów, wykonawców.

Baw się razem z nami (przygotowanie placu zabaw)

Główne zadania wychowawcze: wyrabianie umiejętności zespołowego działania na rzecz otoczenia, podejmowanie się dobrowolnie prac fizycznych.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych uczniowie ustalają, gdzie i jak bawią się dzieci w czasie wolnym od nauki. Dyskutują, jakie są w najbliższej okolicy warunki, możliwości atrakcyjnego spędzania wolnego czasu. Rozważają propozycje urządzenia placu zabaw dla urozmaicenia form spędzania wolnego czasu na powietrzu.
2. Uczniowie ustalają rejestr zadań do wykonania (np. wybór terenu, załatwienie formalności, znalezienie sprzymierzeńców dla realizacji zadań). Dobierają się w grupy zadaniowe.
3. Uczniowie urządzą plac zabaw w miarę możliwości samodzielnie, wykonują w szkolnej pracowni części potrzebnych urządzeń, przygotowują teren pod plac zabaw, zakładają trawniki itp.
4. Przygotowują uroczyste otwarcie placu zabaw (a więc: reklama akcji, przygotowanie w grupach projektów nowych lub mało znanych gier i zabaw zespołowych, połączone ewentualnie z konkursem itp.). Opracowują także regulamin korzystania z placu zabaw, systemu opieki i dyżurów w czasie zabaw najmłodszych.
5. Otwarcie placu zabaw.
6. Zachęcanie do współpracy rówieśników lub np. samorządu szkolnego, który może następnie akcję kontynuować.
7. Ocena indywidualnego wkładu uczniów klasy.

Wynik: przygotowanie placu zabaw dla dzieci ze szkoły i okolic.

Czas trwania: 1—2 miesiące.

Pogotowie społeczne

Główne zadania wychowawcze: rozbudzenie potrzeby działania na rzecz innych, gotowość do niesienia pomocy. Uczestnictwo w zorganizowanej długofalowej społecznej działalności umożliwiającej odgrywanie różnorodnych ról i pełnienie różnorodnych funkcji społecznych.

Poziom wieku: klasy VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych zebrane informacje o ludziach, którzy potrzebują różnorodnej pomocy, jakiej młodzież mogłaby im udzielić. Uczniowie mogą się w tym celu podzielić na „grupy reporterskie”, które dokonują rozeznania w terenie (szkoła i najbliższa okolica). Przeprowadzają wywiady wśród mieszkańców okolicznych domów, w administracji, MO itp. Ogłaszają poprzez megafon o możliwości zgłaszania różnych potrzeb ludzi.
2. Dokonanie na spotkaniach klasowych rejestru potrzeb, dyskusja nad realnymi, konkretnymi formami pomocy. Ustalenie zasad dopływu stałej informacji do „pogotowia” o potrzebujących pomocy.
3. Zorganizowanie zarządu i specjalistycznych sekcji pogotowia — sekcje te powstaną w zależności od potrzeb i możliwości uczniów (grupa pomagających dzieciom w nauce, grupa opiekująca się osobami starszymi, grupa majsterkowiczów itp.). Grupy mogą przygotować dla siebie specjalne emblematy.
4. Ustalenie zasad udzielania pomocy przez pogotowie i akcji informacyjnej o jego powstaniu (ogłoszenia, plakaty).
5. Uruchomienie pogotowia. Okresowe sprawozdania na spotkaniach lekcyjnych

i ocena sprawności działania z uwzględnieniem grup uczniów bardzo aktywnych i mało aktywnych.

Uwaga: początkowo akcja może dotyczyć terenu szkoły (pogotowie dla kolegów), stopniowo rozszerzając się na najbliższe okolice szkoły.

Wynik: stała forma społecznej działalności szkoły (klasy).

Czas trwania: różny w zależności od zakresu działania. Akcja powinna mieć charakter ciągły. Jej organizacja zajmie ok. 2—4 tygodni.

B. Ludziom znaczącym w naszym życiu

1. Wici przyjaźni.
2. Pożegnanie absolwentów szkoły.
3. Ludziom pracującym w nocy.
4. Z radą zakładową.

Cykle tej grupy są zróżnicowane tematycznie, lecz posiadają pewne wspólne cechy, m. in. wszystkie uczą nawiązywania kontaktu z innymi ludźmi, często dotychczas nie znanymi osobiście. Cykle te, zwłaszcza 2, 3 i 4, można łączyć z cyklami dotyczącymi kształtowania perspektyw życiowych, wiązać z przygotowaniem do wyboru zawodu.

Wici przyjaźni

Główne zadania wychowawcze: umiejętność nawiązania kontaktów z obcymi. Reprezentowanie własnej ojczyzny, regionu, rodziny i szkoły. Można wiązać z Międzynarodowym Dniem Dziecka.

Sztuka pisania listów!

Poziom wieku: klasy V—VIII (dwa warianty).

Realizacja:

Wariant a)

1. Uczniowie szukają w czasopiśmie młodzieżowych bądź na innej drodze, np. przez ambasadę (konsulat), adresów odpowiednich szkół (np. szkoła w mieście, zawodowa itp.) lub indywidualnych adresów młodzieży, z którą chcą nawiązać kontakt. Ustalają listę „korespondentów zagranicznych”.
2. Przygotowują listy tak, aby nawiązać bliski kontakt w języku, który sami znają, albo posługując się podręcznikami i słownikami odpowiednich języków.
3. Piszą listy jako reprezentanci dzieci polskich, swoich rodzin i szkół.
4. Pierwsze projekty listów są w klasie oglądane, oceniane, wspólnie poprawiane. Wysyłka listów.

Wariant b)

1. Klasa wybiera sobie jedną z klas w szkole w innej polskiej miejscowości. Zdobywa adresy uczniów tej klasy, rozdziela je (losuje) między siebie.
2. Uczniowie piszą listy, aby nawiązać osobisty kontakt, ale jako reprezentanci swojej klasy i szkoły. Proszą o odpowiedź na swój list i przesłanie listu do innej koleżanki lub kolegi i znów proszą o odpowiedź itp.
3. Wszystkie napływające odpowiedzi są rejestrowane w klasie, a uczniowie indywidualnie nawiązują korespondencję z nieznanymi dotąd kolegami.

Wynik: nawiązane kontakty koleżeńskie.

Czas trwania: 1—2 tygodnie, potem kontynuacja wg indywidualnych chęci.

Pożegnanie absolwentów

Główne zadania wychowawcze: pobudzić wyobraźnię perspektywą ukończenia szkoły, wyborem dalszej drogi życiowej, wybranym zawodem.

Poziom wieku: klasy VII – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Nasze plany na przyszłość po ukończeniu szkoły.
2. Co wiemy o naszych starszych kolegach, którzy kończą szkołę? Zebranie informacji od nauczycieli, innych kolegów i od samych absolwentów: obserwacja, rozmowy, wywiady, ankieta. Co reprezentują? Jacy są? Ich losy w szkole. Co szkole zawdzięczają? Co szkole dali? Jakie mają plany. Ich najmocniejsze strony — za co chwalić i na co liczyć w przyszłości? Wymiana informacji w klasie.
3. Przygotowanie niespodzianek dla uczniów klasy odchodzącej ze szkoły (albumiki pamiątkowe, znaczki pamiątkowe, listy z życzeniami, inne pamiątki uwzględniające jakieś indywidualne właściwości starszych kolegów). Mogą powstać zespoły „specjalistów” od różnego rodzaju pamiątek.
4. Przygotowanie pożegnania — grupa gastronomiczna współpracująca z komitetem rodzicielskim, grupa imprezowa współpracująca z wychowawcą klasy odchodzącej ze szkoły, grupa dekoracyjna itp.
5. Po uroczystości analiza działalności klasy, ocena wkładu poszczególnych uczniów: inicjatorzy, kierownicy, informatorzy, wykonawcy.

Wynik: pożegnanie absolwentów.

Czas trwania: 3—6 tygodni.

Ludziom pracującym w nocy

Główne zadania wychowawcze: wywołanie uczucia szacunku do pracy w trudnych warunkach. Wyzwolenie chęci sprawienia przyjemności innym ludziom. Stworzenie możliwości działania zespołowego.

Poziom wieku: klasy VI – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych uczniowie wymieniają informacje na temat, kto pracuje w nocy (zawody, instytucje), jakie są warunki nocnej pracy, czym różni się ona od pracy dziennej itp.
2. Uczniowie dobierają się w małe grupy, które mają za zadanie zapoznać się bezpośrednio z pracą ludzi w nocy w różnych wybranych przez siebie instytucjach (np. na kolei, w fabryce, drukarni, piekarni). Grupy przeprowadzają wywiady z wybranymi pracownikami.
3. Dyskusja na temat: co możemy zrobić, aby sprawić przyjemność ludziom pracującym w nocy. Poszczególne grupy podają propozycje, odbywa się dyskusja nad nimi i akceptacja przez klasę najlepszych pomysłów.
4. Uczniowie w grupach przygotowują niespodzianki dla wybranych pracowników: drobne pamiątki, nagrania dla radiowłóz fabrycznych itp.
5. W godzinach wieczornych wybranego dnia (np. tuż przed Świętem Pracy) uczniowie pod opieką rodziców i nauczycieli udają się do wybranych zakładów pracy z własnoręcznie przygotowanymi upominkami, życzeniami itp.

6. Na spotkaniach klasowych odbywa się podsumowanie i ocena akcji, z punktu widzenia sprawności jej organizacji oraz odczuć odbiorców.

Wynik: kontakt klasy (szkoły) z zakładami pracy.

Czas trwania: 3–4 tygodnie.

Z radą zakładową

Główne zadania wychowawcze: kształcić zdolność do współdziałania z ludźmi dorosłymi. Poznanie działalności związków zawodowych w zakładzie pracy.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Wybór zakładu pracy, z którym zostanie nawiązana współpraca. Nawiązanie kontaktu z dyrekcją, przedstawicielami organizacji zawodowych i innymi działającymi tam organizacjami. Spotkanie w szkole (klasie) i następnie w zakładzie pracy grup „przedstawiciele” klasy i zakładu pracy dla omówienia: (a) programu pracy społecznej prowadzonej w zakładzie pracy przez związki zawodowe, (b) programu wspólnych zadań (co może zrobić dla załogi zakładu klasa!).
2. Podział na grupy zadaniowe realizujące program współpracy (akcje popierające ruch racjonalizatorski, akcje socjalne, akcje kulturalne, bhp itp.).

Uwaga! Dążyć do takiego programu współpracy, który pozwoli młodzieży poznać szczególnie ważne zadania związków zawodowych. Unikać jednostronnych tylko poczynań związanych z akcjami rozrywkowymi dla załogi.

3. Omówienie wykonania zadań wobec przedstawicieli zakładu pracy. Rozmowa na temat spostrzeżeń, uwag, propozycji uczniów na przyszłość.

Wynik: udział w życiu wybranego zakładu pracy.

Czas trwania: ok. 1 miesiąca. Możliwa kontynuacja niektórych zadań w grupach.

C. Rodzinie

1. Domowa biblioteka
2. Mam pomysł!
3. Ciekawa niedziela.
4. Matkom.

Prezentowane cykle związane są ze środowiskiem rodzinnym ucznia. Mają na celu zarówno zwrócenie uwagi na potrzeby najbliższych, jak i pobudzenie inicjatyw uczniów w zakresie czynnego, aktywnego udziału w życiu rodzinnym.

Domowa biblioteka

Główne zadania wychowawcze: czynny udział w życiu rodzinnym. Umiejętność wnoszenia swego wkładu.

Poziom wieku: a) klasa IV–VI, b) klasa VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Rozmowa z bibliotekarką szkoły na temat zasad organizacji biblioteki: zakup, zabezpieczenie książki (okładki, miejsce przechowywania itp.), katalogi, technika

wypożyczeń. Można powiązać z odpowiednim cyklem kształcącym aktywność poznawczą.

2. Rozmowa o bibliotekach domowych: wielkość księgozbiorów, zabezpieczenie, charakterystyka książek. Podjęcie zadania opieki nad biblioteczką domową. Użytkowanie zgody rodziców.
3. Uporządkowanie biblioteki, zaopatrzenie w katalog, karty wypożyczeń itp. wg instrukcji bibliotekarki szkolnej.
4. Relacja o wykonanej pracy.

Wynik: wkład do życia rodzinnego.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

b)

1. jw. punkt 1.
2. Dyskusja nad organizacją bibliotek domowych: pochodzenie książek, korzystanie z odpowiednich informatorów o nowościach, recenzja, katalog książek, podział książek na działy. Układ z rodzicami w sprawie opieki nad biblioteką. Opracowanie planu własnych zadań w tym zakresie.
3. Praca nad biblioteką domową.
4. Omówienie wyników pracy, stosunek dorosłych do książki, możliwość uczestnictwa w opiece nad domową biblioteką, stosunek rodziców do ingerencji młodych, technika współpracy z rodzicami w tym zakresie. Określenie swego miejsca. Na dyskusję można zaprosić rodziców.

Wynik: wpływ na życie rodzinne.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

Mam pomysł!

Główne zadania wychowawcze: czynny udział w życiu rodziny. Umiejętność wnoszenia swojego wkładu. Trening pomysłowości racjonalizatorskiej.

Poziom wieku: klasy VI–VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Co można poprawić w moim gospodarstwie domowym? Wymiana doświadczeń: jak odbywa się u nas zmywanie, sprzątanie, gotowanie, pranie itp. Dla wsi rozszerzyć o pracę związaną z przyzagrodowym gospodarstwem wiejskim. Co utrudnia pracę w gospodarstwie tłomowym wg rodziców? (wywiady).
2. Plebiscyt na najlepsze racjonalizatorskie pomysły, np. podnoszona suszarka, dogotowywacz, system wymiany poleceń i informacji. Wykorzystać różne poradniki w czasopiśmie. Do oceny pomysłów włączyć nauczyciela od zajęć technicznych.
3. Modele racjonalizatorskich urządzeń oraz opisy procedury zrjonalizowanych czynności wystawić dla szkoły i rodziców.
4. Przeprowadzić jakąś wybraną racjonalizację we własnym domu tak, by została zaakceptowana przez rodzinę.
5. Dyskusja: skuteczne techniki wdrażania pomysłów racjonalizatorskich, trudności w przeprowadzeniu racjonalizacji.

Wynik: wystawa w szkole, drobne usprawnienia w gospodarstwie domowym uczniów.

Czas trwania: 3–6 tygodni.

Ciekawa niedziela

Główne zadania wychowawcze: czynny udział w życiu rodziny. Umiejętność przeprowadzania swoich pomysłów.

Poziom wieku: klasy VI – VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyskusja: sposoby spędzania wspólnie wolnego czasu w rodzinie. Ocena dostępnych w środowisku możliwości ciekawego rodzinnego spędzania czasu. Wartość wspólnie organizowanego wolnego czasu w rodzinie dla jej zwartości i wzajemnego poznania.
2. Obserwacja: jak nasi znajomi i ludzie z sąsiedztwa spędzają wolny czas. Czym się interesują moi najbliżsi?
3. Konkurs* na „ciekawe wspólne niedziele” z uwzględnieniem możliwości środowiska geograficzno-społeczno-kulturalnego oraz zainteresowań członków rodziny.
4. Konkurs* na ciekawe gry towarzyskie, w których uczestniczyć mogą wszyscy członkowie rodziny (poza najmniejszymi maluchami). Nauka najciekawszych gier w czasie spotkania klubowego klasy poza lekcjami.
5. Wybór najlepszych inicjatorów i analiza źródeł ich pomysłów (anatomia pomysłu): jak rodzi się ciekawy pomysł.
6. Realizacja ciekawej niedzieli w rodzinie.
7. Analiza sukcesów i kłopotów w realizacji swoich pomysłów w rodzinie.

Uwaga: wychowawca powinien na zebraniu rodzicielskim wysłuchać uwag rodziców o działalności uczniów w związku z cyklami mającymi służyć rodzinie i przekazać uwagi uczniów na temat trudności, jakie napotykali. W kl. szkoły ponadpodstawowej powinni w zebraniu rodziców partycypować uczniowie.

Wynik: uatrakcyjnienie rodzinnych wzorów spędzania wolnego czasu. Konferencja rodziców z uczniami na temat ich wkładu do życia rodziny.

Czas trwania: 4 – 6 tygodni.

Matkom

Główne zadania wychowawcze: nauczyć się sprawiać radość i udzielać pomocy najbliższym. Trenować rolę reprezentanta potrzeb swoich najbliższych oraz organizatora grupy koleżeńskej współdziałającej w zaspokajaniu tych potrzeb. Można wiązać ze Świętem Matki, ale niekoniecznie.

Poziom wieku: klasy IV – VI.

Realizacja:

1. Rozmowa o matkach: co można powiedzieć wspólnego o wszystkich matkach dzieci naszej klasy, a co o każdej można powiedzieć zupełnie odrębnego, indywidualnego. „Przetarg” na taką cechę czy fakt z życia własnej matki, którego nie da się powiedzieć o innych matkach.
2. Wybór wierszy i piosenek na temat matki. Przygotować na apel lub tylko na własny użytek mini-akademię.
3. Budżet czasu naszych matek: zebrać od nich bezpośrednio i na drodze obserwacji

---

* Pomysły oceniać wg punktów przyznawanych indywidualnie, a potem sumowanych jako ocena klasy. Określić pierwszych pięć miejsc.

wiadomości o tym, jak spędzają powszedni dzień i jaki mają rozkład pracy w tygodniu.

4. Wraz z grupką przyjaciół wykonać coś konkretnego dla każdej z matek, co może pomóc im w pracy lub sprawić przyjemność.

Uwaga: grupy nie powinny być większe od 3 osób. Unikać tradycyjnych laurek, wyszywanek itp. Zadanie przewiduje konkretną pracę, np. pomoc w praniu, sprzątanu, wykonanie przyrzędu ułatwiającego pracę, jak np. suszarka do bielizny, dobraną ze względu na konkretne potrzeby matki, które przedstawi syn czy córka — członek grupki zadaniowej.

5. Ocena wykonania i doboru zadań.

Wynik: konkretna pomoc w pracy matek.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

D. Szkole

1. Generalne porządki.
2. Urządzamy pracownię przedmiotową.
3. Redakcja szkolnej gazety.
4. Szkolny radiowęzeł.

Zadaniem tych cykli jest silniejsze związanie uczniów ze szkołą, jej sprawami. Uczniowie mają okazję do pełnienia różnych ról społecznych, do zespołowego działania na rzecz szkoły. Niektóre cykle, zwłaszcza te, które są związane z redagowaniem gazety czy prowadzeniem szkolnego radiowęzła, mogą przekształcić się w stałe akcje, prowadzone wspólnie z uczniami innych klas.

Generalne porządki

Główne zadania wychowawcze: kształcenie poczucia odpowiedzialności za własną szkołę. Kształcenie umiejętności uczestnictwa w tzw. dużej robocie. Trening funkcji kierowniczych dla dużej części uczniów. Zaprawa do pracy fizycznej.

Poziom wieku: klasy IV–VII.

Realizacja:

1. Postawienie i omówienie zadania: generalne porządki w szkole.
2. Powołanie 3 grup pracy kolejno podejmujących zadania: „planiści” ustalają z intendencem i woźnymi szkoły na podstawie własnej obserwacji zakres i terminarz prac, następnie „intendenci” ustalą sposób zabezpieczenia narzędzi pracy potrzebnych do wykonania planu opracowanego przez „planiistów” i zorganizują zaplecze dla przewidzianych prac; „kierownicy” zorganizują klasę do pracy — podzielą na grupy, zaopatrzą w zgromadzone narzędzia, obejmą kontrolę nad wykonywaną pracą, przeprowadzą ocenę pracy.

Uwaga: rola wychowawcy po postawieniu zadania powinna być sprowadzana jedynie do funkcji doradczych lub do uczestnictwa w jednej z grup wykonujących porządki, aby dać wzór pracy ofiarnej i zdyscyplinowanej.

3. Wielka narada z udziałem intendenta, woźnych na temat nie tylko efektu, ale i przebiegu „generalnych porządków”: udziału poszczególnych uczniów, planu pracy, zaopatrzenia itp. W klasach VI–VII naradę mogą przeprowadzić uczniowie. Ocena stylu pracy kierowników: autokraci, demokraci, liberalowie.

Wynik: porządki w szkole.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

Urządzamy pracownię przedmiotową

Główne zadania wychowawcze: wywołanie satysfakcji z pracy na rzecz szkoły.

Trening różnych ról społecznych.

Poziom wieku: klasy V–VII.

Realizacja:

1. W zależności od potrzeb szkoły uczniowie podejmują zadania zorganizowania pracowni języka polskiego, rosyjskiego, historycznej, matematycznej itp.
2. W porozumieniu z nauczycielem danego przedmiotu ustalają, jak powinna wyglądać pracownia.
3. Uczniowie dokonują rejestru zadań do wykonania, dzieląc je na te, które muszą wykonać sami (zagospodarowanie sali, urządzenie wnętrza, przygotowanie niektórych pomocy naukowych, plansz, napisów itp.) oraz te, w których wykonaniu potrzebna jest im pomoc innych osób. Dobierają się w grupy do realizacji poszczególnych zadań, wybierając także grupę, która będzie odpowiedzialna za kontakty z innymi osobami pomagającymi urządzić pracownię i będzie reprezentować klasę.
4. Grupy zdają sprawozdanie okresowe z realizacji zadań. Ocena inicjatorów, kierowników, reprezentantów, wykonawców.
5. Uroczyste otwarcie pracowni przedmiotowej.

Wynik: urządzona pracownia przedmiotowa.

Czas trwania: 4–6 tygodni.

Redakcja szkolnej gazety

Główne zadania wychowawcze: identyfikacja ze sprawami szkoły.

Udział w pracy zespołowej – trening różnych ról społecznych.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyskusja nad projektem wzięcia pod opiekę gazety szkolnej. Organizacja klasy w redakcję z „drukarnią”. Redaktorzy działów z okresowo wybranym naczelnym, ilustratorzy, dziennikarze – specjaliści, biuro kontaktu z czytelnikami itp.
2. Poszczególne grupy opracowują i przedstawiają klasie swój plan pracy. Klasa tak długo dyskutuje plan i poprawia go, aż plan uzyska pełną akceptację. „Redaktor naczelny” z kolegiem redakcyjnym w obecności wychowawcy prezentują projekt gazety radnie pedagogicznej, aby uzyskać jej akceptację i poparcie.
3. Propaganda gazety w szkole. Konkurs na nazwę i winięty gazety, organizacja korespondentów z poszczególnych klas itp.
4. Przygotowanie pierwszego numeru gazety.
5. Zebranie w szkole ocen i uwag o pierwszym numerze (biuro kontaktu z czytelnikami).
6. Ocena pracy poszczególnych „agend” gazety, wnioski na przyszłość.

Wynik: gazeta szkolna.

Czas trwania: około 4 tygodni. Kontynuacja z okresowymi ocenami, aż do przekazania gazety innej klasie pod opiekę.

Szkolny radiowęzeł

Główne zadania wychowawcze: iden.yfikacja ze sprawami szkoły. Udział w pracy zespołowej — trening różnych ról społecznych.

Poziom wieku: klasy VII - VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyskusja nad projektem wzięcia pod opiekę radiowęzła szkolnego. Organizacja klasy w „komitet radiowęzła”: przewodniczący, redaktorzy działów, wykonawcy, biuro kontaktu ze słuchaczami itp.
2. Poszczególne grupy opracowują i przedstawiają klasie swój plan pracy. Klasa tak długo dyskutuje plan i poprawia go, aż plan uzyska pełną akceptację. „Przewodniczący” z kolegium redakcyjnym w obecności wychowawcy prezentuje projekt pracy radiowęzła radzie pedagogicznej, aby uzyskać jej akceptację i poparcie.
3. Propaganda radiowęzła w szkole. Konkurs na hejnał radiowęzła, organizacja korespondentów z poszczególnych klas itp.
4. Przygotowanie programu pierwszego dnia radiowęzła w szkole.
5. Zebranie w szkole ocen i uwag o audycjach pierwszego dnia (biuro kontaktu ze słuchaczami).
6. Po tygodniu ocena pracy poszczególnych „agend” radiowęzła. wnioski na przyszłość.

Wynik: radiowęzeł w szkole.

Czas trwania: ok. 3 tygodni. Kontynuacja z okresowymi ocenami, aż do przekazania opieki nad radiowęzłem innej klasie.

E. Miastu (dzielnicy, wsi, okolicy).

1. Zieleń naszej ulicy.
2. Propaganda czystości.
3. Konkurs na urodę miasta.
4. Znakowanie szlaków turystycznych.

Zgodnie z zasadą rozszerzania zakresu aktywnego działania uczniów prezentowane cykle są propozycją aktywizacji społecznej poza terenem szkoły, uczą udziału w życiu szerszej społeczności, stwarzają okazję treningu ról społeczno-obywatelskich.

Zieleń naszej ulicy

Główne zadania wychowawcze: udział w życiu szerszej społeczności. realny wkład. Trening ról społecznych. Uczestnictwo w pracy fizycznej.

Poziom wieku: klasy V - VII.

Realizacja:

1. Propozycja i omówienie ważności zadania: zieleń naszej ulicy, wywiad w terenie: kto opiekuje się zielenią naszej ulicy, na czym polega ta opieka, czy zieleń jest odpowiednio zabezpieczona, jaki jest stosunek mieszkańców do zieleni.
2. Wybór reprezentantów klasy, którzy u odpowiednich władz zgłoszą gotowość klasy do opieki nad zielenią znajdującą się w otoczeniu szkoły, ustalą zadania i sposób ich realizacji.

Uwaga: ważne jest, aby doprowadzić do pełnowartościowej opieki (sianie, pielenie, strzyżenie itp.), a nie tylko „straży” przy trawnikach.

3. Narada w klasie na temat realizacji zadania – podział pracy.
4. Podjęcie zadania.
5. Po okresie pracy ocena realizacji zadań: poziom wykonawstwa. ocena zadań.

Wynik: zieleń miastu (wsi).

Czas trwania: ok. 2 – 3 tygodni. Potem kontynuacja z okresowymi naradami.

Propaganda czystości

Główne zadania wychowawcze: udział w życiu szerszej społeczności, realny wkład. Trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy VII – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Narada w klasie nad utrzymywaniem czystości w mieście (na wsi). Powołane do tego celu czynniki i instancje społeczne.
Stan czystości miasta w naszych oczach.
2. Konkurs na felieton, fotogram lub rysunek: dużo sprzątających czy brudzących?
3. Techniki propagandy czystości stosowane w mieście (na wsi). Ocena ich skuteczności.
4. W zespołach opracować projekt propagandowej kampanii porządków i czystości w mieście (na wsi). Dokonać wyboru najlepszego projektu.
5. Wybór komisji, która zaprezentuje projekt odpowiednim władzom miejskim (rada narodowa, sołtys) i uzyska pozwolenie na przeprowadzenie kampanii.
6. Kampania propagandowa porządków i czystości w mieście (na wsi) z udziałem wszystkich uczniów klasy.
7. Ocena przebiegu kampanii z ew. udziałem przedstawiciela odpowiednich władz.
Ocena realizacji zadań przez reprezentantów i kierowników akcji.

Wynik: kampania propagandowa.

Czas trwania: 3 – 5 tygodni.

Konkurs na urodę miasta (wsi)

Główne zadania wychowawcze: udział w życiu szerszej społeczności, realny wkład, trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy VII – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Narada w klasie nad urodą naszego miasta (wsi). Pomoce: fotografie, rysunki, opisy (jeśli są).
2. W osiedlu najbliższych domów przeprowadzamy zwiad reporterów: blaski i cienie naszego osiedla. Pomysły na podniesienie estetyki domów (ogródki, okna, balkony, oznaczenia).
3. Projekt konkursu na najładniejsze okno (balkon, ogródek itp.) Omówienie warunków konkursu. Powołanie grupy propagandowej konkursu, sędziowskiej, reporterskiej. Zaprezentowanie pomysłu radzie narodowej, administracji domów lub innej władzy przez grupę kierowniczą. Uzyskanie akceptacji.
4. Akcja: konkurs na urodę miasta!
5. Ocena przebiegu konkursu i jego wyników. Wypunktowanie udziału poszczególnych uczniów (udział każdego oceniany jest na skali przez niego i grupę). Dyskusja

nad oceną społeczną i indywidualną i jej adekwatnością w stosunku do uzyskanych wyników.

Wynik: akcja: konkurs na urodę miasta.

Czas trwania: 4–6 tygodni.

Znakowanie szlaków turystycznych

Główne zadania wychowawcze: udział w życiu szerszej społeczności, realny wkład. Trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Program wycieczek wiosennych i jesiennych klasy w celu lepszego poznania piękna i ciekawostek okolicy. W grupach klasa przygotowuje projekty: trasy, przebiegu i koniecznego wyekwipowania. Dyskusja nad projektami.
2. Podsuniecie zadania społecznego wycieczek: oznakowanie najciekawszych tras. Kontakt grupy reprezentantów z PTTK w sprawie zapotrzebowania na pomoc młodzieży: znakowanie tras i opieka nad nimi. Propozycje własnego szlaku turystycznego w okolicy. Podział na grupy pracy w zależności od charakteru i złożoności zadania ustala młodzież.
3. Ocena realizacji zadania.

Uwaga: wychowawca powinien przed podjęciem cyklu sprawdzić realność jego podjęcia i wykonania.

Wynik: Możliwe powstanie koła PTTK w klasie (szkole).

Czas trwania: 2–3 tygodnie intensywnej pracy (do 2–3 miesięcy).

F. Udział w życiu koleżeńskim: „razem się bawimy”

1. Podwieczorek przy choince.
2. Urządzamy „andrzejki”.
3. Urządzamy teatrzyk kukielkowy.
4. Bal kostiumowy.

Cykle z tej grupy mogą być wykorzystane do różnych celów ze względu na stosunkowo niski stopień trudności i dużą atrakcyjność dla uczniów (wspólne imprezy „dla siebie”); można je traktować jako cykle, od których rozpoczynamy aktywizację społeczną. Jednocześnie ich realizacja powinna prowadzić do większej integracji, życia się zespołu koleżeńkiego poprzez wspólne działanie i zabawę.

Podwieczorek przy choince

Główne zadania wychowawcze: wdrażanie do działalności zespołowej.

Wyrabianie poczucia odpowiedzialności i satysfakcji z realizacji podjętych zadań. Trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy IV–VI.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych podjęcie zadania zorganizowania wspólnej zabawy.
2. Uczniowie w małych grupach przygotowują projekty zabawy, przedstawiają je, następnie w wyniku dyskusji wybierają najlepsze projekty lub uzgadniają projekt wspólny.
3. Uczniowie dokonują rejestru spraw, zadań do wykonania i w zależności od włas-

nych pomysłów dzielą się na odpowiednie grupy, np. dekoracyjną, gospodarczą (przygotowanie poczęstunku), konkursową.

4. Poszczególne grupy przystępują do realizacji zadań; zdają okresowe sprawozdanie z pracy na spotkaniach klasowych.
5. W wybranym terminie odbywa się zaplanowana impreza, ewentualnie z udziałem zaproszonych gości (nauczyciele, rodzice, koledzy z innych klas).
6. Na spotkaniach klasowych — podsumowanie i ocena realizacji zadań.

Uwaga: impreza taka może być zorganizowana jako impreza „mikołajkowa” lub noworoczna.

Wynik: wspólna impreza przy choince.

Czas trwania: 3—4 tygodnie (w zależności od wieku uczniów).

Urządzamy „andrzejki”

Główne zadania wychowawcze: zżycie się, integracja zespołu klasowego poprzez wspólne działanie i zabawę. Trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy IV—VIII.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych propozycja zorganizowania imprezy „andrzejkowej”. (Uwaga: w niektórych regionach kraju obchodzi się także „katarzynki” — wówczas obie imprezy można połączyć.)
2. Uczniowie zbierają z różnych źródeł (rozmowy ze starszymi, encyklopedia, stare kalendarze, książki etnograficzne) wiadomości o tradycjach „andrzejkowych”. Dzielą się tymi informacjami na spotkaniach klasowych.
3. Uczniowie przygotowują w grupach projekty imprezy, po przedyskutowaniu ich na spotkaniach klasowych, dobierają się grupami zadaniowymi (np. grupa, która przygotowuje wróżby, zagadki, lanie wosku, dekorację, podwieczorek). Zdają sprawozdanie z przygotowań na spotkaniach klasowych.
4. W wybranym terminie odbywa się zaplanowana impreza.
5. Na spotkaniach klasowych uczniowie podsumowują i oceniają wykonanie zadań.

Wynik: wspólna impreza.

Czas trwania: 2—4 tygodnie (w zależności od wieku).

Urządzamy teatrzyk kukielkowy

Główne zadania wychowawcze: wdrażanie do pracy zespołowej, uczenie odpowiedzialności za wspólne zadanie. Trening ról społecznych.

Poziom wieku: klasy V—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych omówienie np. przedstawienia teatralnego czy kukielkowego, widzianego w teatrze lub telewizji. Podjęcie zadania zorganizowania własnego teatrzyku (w klasach starszych może być teatrzyk dla młodszych kolegów, w klasach młodszych dla pierwszoklasistów czy przedszkolaków).
2. Ustalenie zadań do wykonania: scena, dekoracja, kukielki, tekst własny lub wybrany, reżyseria itd.
3. Podział uczniów na grupy, z których każda przygotowuje wstępny projekt przedstawienia. Na spotkaniach klasowych dyskusja, wybór najlepszego projektu do realizacji. Przydział zadań poszczególnym uczniom (grupom).

4. Praca w grupach nad realizacją zadań. Wspólne przygotowanie kukielek, tekstu, dekoracji (ewentualnie częściowo na zajęciach praktycznych).
5. Próby przedstawienia. W klasach starszych reżyseria i organizowanie prób powinno odbywać się samodzielnie, w młodszych przy pomocy wychowawcy.
6. Przedstawienie kukielkowe dla zaproszonych gości.

Uwaga: przedstawienie powinno być krótkie, proste, zapewniające realność przygotowania go w klasie w krótkim czasie.

Wynik: przedstawienie kukielkowe.

Czas trwania: 5—7 tygodni w zależności od poziomu wieku.

Bal kostiumowy

Główne zadania wychowawcze: wywołanie uczucia satysfakcji ze wspólnego działania.

Poziom wieku: klasy VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Na spotkaniach klasowych w związku z zakończeniem semestru lub roku szkolnego podjęcie zadania zorganizowania wspólnej zabawy — balu kostiumowego.
2. Uczniowie dyskutują nad projektem zabawy. Nauczyciel może tu podsunąć pomysł, aby uczniowie podzielili się na grupy, które wspólnie zdecydują o tym, jakie kostiumy sobie przygotowują. Poszczególne grupy mogą np. reprezentować określoną epokę historyczną lub każda grupa reprezentuje bohaterów wybranej książki, znanej wszystkim dzieciom. Przy takim wariacie pracy grupy mogą swoje projekty zachować w tajemnicy, ewentualnie przedstawić je tylko wychowawcy.
3. Poza wyborem postaci uczniowie zabezpieczają realizację zabawy od strony organizacyjnej (sala, dekoracje, muzyka itp.).
4. W trakcie imprezy grupy starają się przedstawić tak, aby pozostali mogli odgadnąć, kogo (czy co) grupa reprezentuje (może mieć to charakter zgaduj-zgaduli, konkursu 20 pytań itp.). Odbywa się także wybór najciekawszej prezentacji grupy czy jej stroju.
5. Na spotkaniach klasowych podsumowanie przez uczniów i ocena wspólnej zabawy.

Wynik: wspólna zabawa.

Czas trwania: 4—5 tygodni.

G. Udział w społecznym zarządzaniu

1. Służba porządkowa na imprezie.
2. Cała szkoła jest nasza.
3. Narada z rodzicami.
4. Społeczni zwiadowcy.
5. DO-RO.

Prezentowane obecnie cykle wiążą się tematycznie z wcześniej omawianymi. Wyodrębniono je jednak w oddzielną grupę ze względu na specyficzne formy realizacji, ułatwiające uczniom pełnienie odpowiedzialnych ról społecznych. Cykle te są dość trudne i wymagają odpowiedniego przygotowania.

Służba porządkowa na imprezie

Główne zadania wychowawcze: podejmowanie i pełnienie ról kierowników, informatorów. Udział w dużej organizacji.

Poziom wieku: klasy VI—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Ustalenie przez wychowawcę, przy jakiej planowanej w mieście (okolicy) imprezie młodzież szkolna może być naprawdę potrzebna do pełnienia służby porządkowej (duża impreza sportowa, kulturalna, międzyszkolna...).
2. Przedstawienie zadania klasie. Omówienie realizacji. Powołanie grupy „organizatorów”, która nawiąże kontakt z organizatorami imprezy, ustali zakres zadań dla klasy itp.
3. Organizacja klasy do wykonania zadania. Opracowanie przez grupy zadaniowe regulaminu swojej służby. Ocena ich przez klasę.
4. Realizacja zadania.
5. Ocena realizacji zadania przez klasę w obecności organizatorów imprezy. Uwzględnienie funkcji pełnionych indywidualnie. Ocena ich kompetencji oraz stosunku do ludzi na imprezie. Omówienie nabytych przez uczniów doświadczeń pełnienia służby porządkowej.

Wynik: udział w imprezie.

Czas trwania: ok. 2 tygodni.

Cała szkoła jest nasza

Główne zadania wychowawcze: kształcenie poczucia odpowiedzialności za własną szkołę, zrozumienie mechanizmu zarządzania. Trening ról kierowniczych.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyrekcja szkoły proponuje klasie objęcie na okres 10 dni kierownictwa szkoły. Wspólna narada nad zadaniami uczniowskiego kierowania szkołą. Zakres uprawnień. Prawo do inicjatywy. Rozwiązanie następujących zagadnień: dyscyplina uczniów szkoły, organizacja przerw, zastępstwo nauczycieli na lekcjach, wspólne imprezy itp., ustalenie trybu nadzoru dyrektora szkoły nad akcją klasy.
Uwaga: im więcej możliwości sprawowania władzy w dziedzinach im dostępnych da się uczniom, tym większe walory zadania. Rola wychowawcy klasy — rola doradcy.
2. Narada klasy nad projektem wykonania zadania. Podział pracy.
Uwaga: ważne jest umożliwienie każdemu uczniowi klasy wzięcia udziału w zadaniu.
3. Dyskusja nad projektem na posiedzeniu rady pedagogicznej szkoły. Referują uczniowie.
4. Wejście w rolę: informacja o akcji klasy na apelu szkolnym. Podanie zasad pracy szkoły w okresie realizacji zadania przez klasę. Odpowiednie instrukcje dla kolegów z innych klas na ogólnoszkolnym zebraniu samorządu.
5. 10 dni pod hasłem „Cała szkoła jest nasza”. Codzienne robocze odprawy dla omówienia przebiegu pracy klasy na terenie szkoły.
6. Na zakończenie akcji zebranie ocen od innych klas wg ustalonego przez klasę kwestionariusza. Zebranie też ocen od nauczycieli.
7. Wielka narada klasy z radą pedagogiczną szkoły na temat:
  - a) realizacja przez klasę zadania (na podstawie sprawozdania przygotowanego przez reprezentantów klasy),
  - b) spraw szkoły, których zmodyfikowane rozwiązanie uczniowie zaproponują.
8. W klasie — ocena sprawowania swych funkcji przez poszczególnych uczniów

klasy: ich mocne i słabe strony (dobre przejście do cykli samowychowawczych).
Wynik: udział w zarządzaniu szkołą.
Czas trwania: ok. 8 tygodni.

Narada z rodzicami

Główne zadania wychowawcze: utrwalenie więzi międzypokoleniowej, kształcenie zdolności otwartego prezentowania swych przekonań oraz twórczego krytycyzmu. Poziom wieku: klasa VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyskusja w klasie na temat potrzeb wychowawczych młodzieży. Może być poprzedzona ankietą: co myślę o tym, jak mnie wychowano. Pozytywy i negatywy wychowania rodzinnego, z którym styka się młodzież. Geneza błędu wychowawczego popełnianego przez rodziców, w oczach młodzieży.
2. Szanse modyfikacji słabych stron systemu wychowania rodzinnego. Próba prezentacji własnych stanowisk w tej sprawie wobec rodziców. Technika skutecznych rozmów z rodzicami w sprawach trudnych. Ich mówienie i ocena. Psychodrama „powiem ci, tato (mamo), co myślę...”
3. Projekt narady z rodzicami w sprawach potrzeb i wychowania młodzieży. Konспект narady. Przygotowanie wystąpień uczniów, elementy imprezowe narady (dekoracja, trochę muzyki i poezji, film lub inne).
4. Organizacja narady z rodzicami przez młodzież. Zabezpieczenie atmosfery kultury i wzajemnego szacunku. Unikać atmosfery roszczeń i pretensji.
5. Ocena przebiegu i efektów narady. Ocena własnych technik prezentacji stanowisk w sprawach dyskusyjnych, zebrane doświadczenia. Analiza kontrowersyjnych stanowisk rodziców z uwzględnieniem ich racji (trening wczucia się w odczucia innych). Konkluzje: jak postępować w sprawach konfliktowych z rodzicami.

Wynik: narada z rodzicami. Wychowawca powinien do przebiegu i efektów narady wrócić przy okazji najbliższego spotkania z rodzicami. Może dobrze byłoby na tę okazję zaprosić psychologa.

Czas trwania: 3—4 tygodnie. Dobrze wiązać cykl z cyklami samowychowania lub perspektyw życiowych.

Spoleczni zwiadowcy

Główne zadania wychowawcze: uczyć konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Trening ról społecznych. Cykl można wiązać z cyklami aktywności poznawczej.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Uwaga! Działanie młodzieży poprzedzić rozmową wychowawcy z odpowiednimi władzami terenowymi. Ujawnić cele wychowawcze akcji.

1. Wielka gra terenowa: mocne i słabe strony mojego miasta (dzielnicy, wsi). Powołanie grup-komisji specjalistów: budownictwo, organizacja handlu, komunikacja, dostępność kultury, bezpieczeństwo i opieka nad człowiekiem, estetyka, czystość, ochrona środowiska itp. Obserwacja i zbieranie informacji od mieszkańców (w zespołach).
2. Sesja „rady narodowej”: mocne i słabe strony mojego miasta (dzielnicy, wsi).

W programie referaty specjalistyczne komisji, dyskusja. Zebranie wniosków, ich rewizja. Przekształcenie ocen w propozycje.

3. Projekt przedstawienia swych opinii odpowiedniej Radzie Narodowej. Wybór referatów. Opracowanie i akceptacja tekstu do przedstawienia Radzie w formie listu lub bezpośrednio (w zależności od wagi wniosków i życzeń Rady).
4. Ocena akcji „społeczni zwiadowcy”. Analiza zebranych doświadczeń przez uczniów klasy.

Wynik: tekst dla rady narodowej.

Czas trwania: 4—6 tygodni.

DO-RO

Główne zadania wychowawcze: uświadomić problemy dobrej organizacji i wydajności pracy. Kształcić nawyki dobrej roboty.

Poziom wieku: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Podjęcie zespołowej pracy o bardziej doniosłym społecznym znaczeniu poprzedzić krytyczną oceną przebiegu dotychczasowych prac „społecznie użytecznych”. W dyskusji wydobyć problemy marnotrawstwa ludzkiej energii, rolę DO-RO w zespołowym działaniu zwracając uwagę na aspekt ekonomiczny i psychologiczny zagadnienia.
2. Zorganizować naradę produkcyjną klasy na temat: najbardziej ekonomiczne i efektywne metody organizacji pracy przy wykonaniu planowanego zadania. Odpowiedzieć na pytanie o najbardziej optymalne warunki realizacji zadania. Uwaga! Naradę powinna wyprzedzić praca grupy powołanej do dokładnego ustalenia charakteru i rozmiaru zadania, warunków pracy oferowanej klasie przez zleceniodawcę. Po dyskusji uzupełnić brakujące informacje.
3. W grupach opracować kilka konkurencyjnych wariantów wykonania zadania, np. liczebność grupy pracy, sposób wykonywania zadania, jednoczesność lub kolejność czynności itp.
4. Dyskusja nad wariantami.
5. W toku pracy eksperymentalnej sprawdzenie wartości poszczególnych wariantów, które zostaną zaakceptowane przez odpowiednio liczebne grupy wykonawców. Ustalić mierniki oceny efektów pracy.
6. Narada produkcyjna klasy ze zleceniodawcą: ocena poszczególnych wariantów w świetle wyników i przebiegu pracy.

Wynik: praca społeczna o dużej doniosłości, np. wykopki.

Czas trwania: 2—3 tygodnie.

AKTYWIZACJA SAMOWYCHOWAWCZA

Cykle aktywizujące w zakresie samowychowania

W tej części podane zostaną przykładowe scenariusze zajęć tematycznych z zakresu kształcenia aktywności samowychowawczej. Jest ich trzynaście. Są one zgrupowane wokół trzech zagadnień problemowych: „My — jako grupa”, „Jaki jestem — jacy

jesteśmy” i „Zmieniamy siebie”. W ramach tych grup występują poszczególne jednostki tematyczne, dostosowane treścią i formą do poziomu rozwojowego (tu: klas nauczania) oraz zainteresowań i potrzeb uczniów. Każde z tych przedstawionych zajęć oprócz programu realizacji zawiera uwagi o warunkach ich przeprowadzenia oraz trudnościach, które mogą wystąpić w ich przebiegu.

Należy też podkreślić, że nauczyciel-wychowawca może dokonywać modyfikacji scenariuszy wykorzystując własną wiedzę i doświadczenie pedagogiczne, a także inwencję uczniów. Należy jednak przestrzegać ogólnych zasad doboru i realizacji, które zostały sformułowane w poprzedniej części.

Zestawienie tematów zajęć kształcących aktywność samowychowawczą

„My — jako grupa”

(kształcenie umiejętności analizy sytuacji grupowej i zwiększanie integracji uczniów wokół zadań dydaktyczno-wychowawczych)

1. Chcemy, aby w naszej klasie było dobrze (kl. IV—VII).
2. Jacy jesteśmy wobec siebie (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
3. My na bezludnej wyspie (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
4. Wakacje z klasą (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

„Jaki jestem — jacy jesteśmy?”

(dostarczanie wiedzy o sobie w drodze konfrontacji opinii i ocen innych z własnymi, oraz kształtowanie umiejętności realistycznej oceny i akceptacji siebie).

1. Do czego jestem/jesteś podobny (kl. IV—VIII szkoły podstawowej i wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych).
2. Moje/twoje plusy i minusy (kl. VII—VIII i klasy niższe szkół ponadpodstawowych).
3. Ja w rodzinie (a/kl. V—VII, b/kl. VIII — i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
4. Skrzynka kłopotów (a/kl. IV—VI, b/kl. VII—VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych).
5. Jak można pomóc sobie i innym w kłopotach (kl. VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).

„Zmieniamy siebie”

(doprowadzenie do zaakceptowania przez ucznia projektu własnego rozwoju oraz wdrażanie stopniowej realizacji zmian siebie i swojego funkcjonowania w grupie).

1. Między nami a naszymi ideałami (kl. VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych).
2. Czy można zmienić siebie, co i jak? (kl. IV—VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych).
3. Moje próby zmiany siebie (kl. IV—VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych).
4. Pomagamy sobie w zmianie siebie (kl. IV—VIII i niższe klasy szkół ponadpodstawowych).

Zestawienie zajęć kształcących aktywność samowychowawczą, według klas, w których mogą być realizowane.*

Lp	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		Klasy					Klasy niższe	Klasy wyższe
		IV	V	VI	VII	VIII		
1.	Chcemy, aby w naszej klasie było dobrze	x	x	x	x			
2.	Jacy jesteśmy wobec siebie				x	x	x	x
3.	My na bezludnej wyspie					x	x	x
4.	Wakacje z klasą					x	x	x
5.	Do czego jestem/jesteś podobny	x	x	x	x	x	x	x
6.	Moje/twoje plusy i minusy				x	x	x	
7.	Ja w rodzinie		x	x	x	x	x	x
8.	Skrzynka kłopotów	x	x	x	x	x	x	
9.	Jak można pomóc sobie i innym w kłopotach				x	x	x	x
10.	Między nami a naszymi ideałami					x	x	x
11.	Czy można zmienić siebie, co i jak	x	x	x	x	x	x	
12.	Moje próby zmiany siebie	x	x	x	x	x	x	
13.	Pomagamy sobie w zmianie siebie	x	x	x	x	x	x	
Ogółem:		6	7	7	10	12	12	7

* Jest to propozycja orientacyjna; wychowawca po zapoznaniu się z całością przedstawionych zajęć i w oparciu o dobrą znajomość swojej klasy (jej poziomu i zainteresowań) może niektóre z nich przeprowadzić w klasie niższej.

Scenariusze cykli aktywizacji samowychowawczej

My — jako grupa

Chcemy, aby w naszej klasie było dobrze

Główne zadania wychowawcze: nauka dostrzegania klasy jako grupy uczniowskiej o określonych prawach i obowiązkach (regulamin uczniowski) oraz o normach wewnętrznych zarówno pozytywnych (np. pomoc koleżeńska), jak i negatywnych (np. ściąganie, podpowiadanie); uświadomienie sobie przez uczniów rozbieżności między normami i ich konsekwencji.

Poziom wieku: klasy IV–VII.

Realizacja:

Punktem wyjścia rozmowy z uczniami powinna być sytuacja, która zaistniała w klasie lub się powtarza, a związana jest z problemami dydaktycznymi (np. w naszej klasie jest więcej dwójek niż w innych) lub wychowawczymi (np. ucieczka na wagary, częste spóźnianie się na apele, lekcje), a także z problemami wewnętrznymi w klasie. np. pretensje samorządu do niektórych uczniów (lub odwrotnie).

1. Wychowawca rozpoczyna dyskusję, zwracając uwagę na dwa zagadnienia:
  - a) Wszyscy chcemy się dobrze uczyć w naszej klasie.
  - b) Czy nasza klasa jest „zgrana”, co o tym świadczy, a co trzeba by jeszcze zrobić, abyśmy byli na medal.
2. Wypowiedzi uczniów wskazujące zarówno na pozytywne, jak i negatywne występujące w klasie (ważniejsze jest tu podawanie faktów ilustrujących przekonania niż tylko oceny; ponadto należy zwrócić uwagę, by wypowiedzi nie przybrały charakteru oskarżycielskiego wobec konkretnych osób).
3. Wychowawca inicjuje zabawę (grę): Dzień, w którym nasza klasa jest idealna (na medal). Może to być opis dokonywany przez uczniów ustnie lub pisemnie, a także scenki rysunkowe. W klasach starszych uczniowie mogą przeprowadzić wywiady reporterskie z uczącymi ich nauczycielami oraz dyrekcją szkoły.
4. Podsumowanie wyników (przez wychowawcę, a w klasach starszych przez przedstawicieli samorządu klasowego): czy nasza klasa jest zgrana, od czego to zależy. Co musimy zrobić, jeżeli chcemy być na medal?

Wynik : spis konkretnych propozycji uczniów, na co należy zwrócić uwagę w swoim postępowaniu, aby wszyscy w klasie czuli się dobrze i aby jednocześnie klasa była na medal.

Czas trwania: 1–2 spotkania klasowe.

Uwagi: Istnieje możliwość przejścia od tych zajęć do trzeciej grupy problemowej, tj. „Zmieniamy siebie”. W wypadku, gdy pewna część zarzutów ze strony uczniów dotyczyć będzie ich konfliktu z określonym nauczycielem przedmiotu, wychowawca winien podjąć się funkcji mediacyjnej. Natomiast gdy ogół uczniów wysuwa zarzuty wobec konkretnych osób ze swojej klasy (najgorszych, kosztów ofiarnych) — należy przeprowadzić następane zajęcia z drugiej grupy problemowej, tj. „Jaki jestem — jacy jesteście?”

Jacy jesteśmy wobec siebie

Główne zadania wychowawcze: kształcenie umiejętności dokonywania analizy sytuacji grupowej i każdej jednostki na tle grupy; zwiększenie wzajemnego zainteresowania sytuacją osobistą każdego z członków grupy (klasy).

Poziom wieku: klasy VII—VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Punktem wyjścia można uczynić znane w psychologii i w praktyce zjawisko, iż każdy z nas nieco inaczej postrzega tę samą sytuację społeczną, tj. związaną z zachowaniem innych ludzi, (ilustracją może być tu fragment filmu wraz z relacjami obserwatorów po projekcji: co na nim postrzegli).

1. Wychowawca wprowadza do tematu poprzez zwrócenie uwagi, iż nawet długo przebywając z sobą mamy trudności z obserwacją i poznaniem zachowania innych, a tym bardziej z określeniem, jak się z sobą czujemy. Wszyscy powinniśmy się dobrze czuć w klasie chcąc wspólnie przebywać i pracować. Ponieważ nie zawsze tak jest, dlatego warto wiedzieć, co każdy z nas myśli na ten temat.
2. Wychowawca przygotowuje formularze ankiety (anonimowej) lub z dobrowolnym wpisem nazwiska, a przynajmniej oznaczeniem płci. Ankieta pt. „Jak większość zachowuje się wobec mnie” zawiera 11 zdań, obok których należy wpisać symbol cyfrowy, oznaczający treść przekazania, jak na ogół większość uczniów z klasy zachowuje się wobec badanego.
3. Instrukcja:

Przy każdym zdaniu wpisz w nawias (...) cyfrę oznaczającą Twoje przekonanie, jak na ogół zachowują się wobec ciebie osoby z Twojej klasy.

- 3 — zawsze tak postępują wobec mnie,
- 2 — czasami tak postępują wobec mnie,
- 1 — rzadko tak postępują wobec mnie,
- 0 — nigdy tak nie postępują wobec mnie.

Zdania

- 1) interesują się tym, co mam do powiedzenia (...),
  - 2) są dla mnie tacy, że mogę być sobą (...),
  - 3) trzymają język za zębami, aby mnie nie urazić (...),
  - 4) nie starają się dowiedzieć, jaki jestem naprawdę, np. co myślę, czym się interesuję (...),
  - 5) włączają mnie w bieżące sprawy klasy (...),
  - 6) nie wiedzą tego, czym sprawiamy mi przykrość (...),
  - 7) osądzają mnie za różne sprawy (...),
  - 8) mówią mi szczerze o różnych sprawach (...),
  - 9) mówią mi, że widzą, gdy jestem zmartwiony (...),
  - 10) wyśmiewają się ze mnie (...),
  - 11) nie krępują się dać mi do zrozumienia, kiedy mają mnie dosyć (...),
4. Zebranie wyników i opracowanie ich w postaci najczęstszych (typowych) odpowiedzi charakteryzujących klasę jako całość; opracowanie może być dokonane przez aktywność klasową lub osobę, którą ogół uczniów darzy zaufaniem.
  5. Dyskusja nad rezultatami ankiety, przedstawionymi całej klasie: dlaczego tak widzimy siebie nawzajem? Czy jesteśmy zadowoleni z sytuacji w naszej klasie, czy i co trzeba byłoby zmienić, abyśmy się w klasie czuli lepiej?

6. Wspólne sformułowanie wniosków — postulatów zmian, które należałoby wprowadzić dla polepszenia lub utrzymania dobrej atmosfery w klasie jako grupie uczniowskiej.

Wynik: lista wniosków, postulatów zmian proponowanych przez uczniów, które powinny być dokonane w klasie, aby poprawić sytuację (atmosferę) w klasie.

Czas trwania: 2 spotkania klasowe, z koniecznością powtórzenia zajęć po kilku miesiącach.

My na wyspie bezludnej

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie umiejętności dostrzegania miejsca poszczególnych jednostek w grupie, ze szczególnym uwzględnieniem roli przywódcy grupy (klasy); wzmocnianie więzi grupowej przez wspólną aktywność ogółu uczniów. Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Zajęcia te są szczególnie przydatne, gdy wychowawca chce lepiej poznać klasę (np. po objęciu wychowawstwa lub wtedy, gdy do klasy przyjęci zostają nowi uczniowie). Istnieje też możliwość weryfikacji słuszności wyboru dotychczasowego przewodniczącego samorządu klasowego.

1. Prowadzący dokonuje podziału klasy na 3 zespoły 8—12 osobowe o dobrowolnym składzie. (Istnieje też możliwość wcześniejszej zapowiedzi, aby do następnych zajęć uczniowie zastanowili się, z kim z klasy chcieliby wyjechać na wyspę bezludną).

Następnie wprowadza w sytuację, podając instrukcję.

Instrukcja:

Wyobraźcie sobie, że w trakcie podróży morskiej statek, którym podróżuje cała klasa tonie, a wy musicie przymusowo lądować na wyspie bezludnej. Pobyt tutaj trwać będzie około 10 lat. Na tej wyspie nigdy nie żyli ludzie, toteż będziecie musieli sami ją tak zagospodarować, aby wspólnie przetrwać tyle lat.

Każdy z zespołów przystąpi teraz do ułożenia własnego projektu zamieszkania wyspy oraz podziału czynności i funkcji: sami musicie ustalić dla każdego z rozbitków, jakie ma prawa i obowiązki na wyspie. Na wykonanie całej pracy macie 20—30 minut czasu, a do pomocy materiały plastyczne. Potem wspólnie będziemy się zastanawiać, która z grup przedstawi najbardziej pomysłowy i uzasadniony projekt.

2. Po skończeniu pracy przedstawiciele zespołów przedstawiają całej klasie propozycje grupowe wraz z krótkim uzasadnieniem motywów przydziału danych czynności i funkcji określonym osobom z własnej grupy i z klasy.

3. Wychowawca zapowiada, że na następnych zajęciach ustalony (wybrany) zostanie wspólny projekt dla całej klasy jako grupy rozbitków.

4. Prowadzący inicjuje wypowiedzi uczniów na temat użyteczności przedstawionych projektów oraz trafności doboru osób do funkcji oraz doprowadza naradę do zatwierdzenia podziału czynności dla osób z całej klasy jako jednej grupy.

5. Wychowawca dokonuje analizy projektowanej struktury grupowej poprzez przedstawienie klasie i poszczególnym uczniom następujących pytań:

- a) czy do pełnienia funkcji kierowniczych (wodzów, dyktatorów, królów itp.) wybrano osoby z własnego zespołu czy z innego, lub też nie wybrano nikogo; co o tym zdecydowało?

- b) czy wybrani przywódcy rozbitków dobrze pełniliby powierzone im funkcje, co o tym sami sądzą?
  - c) czy każdy jest zadowolony z przydzielonych zadań, kto uważa, że nadaje się do innych funkcji, proszony jest o uzasadnienie;
  - d) kto w klasie nie został wybrany do żadnych funkcji, nie ma powierzonych zadań? Dlaczego tak jest, zdaniem grupy? Co o tym sądzi ta osoba i co według siebie mogłaby robić na wyspie (do czego się nadaje)?
6. Dyskusja na temat: Czy przywódca z wyspy byłby odpowiednim przywódcą klasowym?
7. Podsumowanie dyskusji przez wychowawcę z uwzględnieniem dwóch aspektów:
- a) znaczenia właściwego wyboru przywódcy w klasie, jego istotnych cech, np. odpowiedzialności za innych oraz umiejętności np. organizacyjnych.
  - b) występowania osób bez żadnych przydzielonych ważnych (lub w ogóle) zadań, które posiadać mogą jednak nie znane klasie walory i umiejętności, nie dostrzegane przez innych.

Wynik: graficzne projekty zagospodarowania bezludnej wyspy (zespolowe i wspólne) wraz z imiennymi wykazami przydzielonych funkcji i zadań.

Czas trwania: 2—3 spotkania klasowe, z sugestią powtórzenia tematu (jednakże bez części graficznej, a jedynie z wyborami do zadań i funkcji) po dłuższym okresie pracy wychowawczej — co najmniej po pół roku.

Wakacje z klasą

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie wśród uczniów umiejętności spostrzegania miejsca innych osób i własnego w grupie w aspekcie stopnia sympatii (lub jej braku) pomiędzy poszczególnymi osobami w grupie; zapoznanie się ze sposobem pomiaru i analizy struktury grupy (techniki socjometryczne).

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Przeprowadzenie tego tematu wskazane jest w podobnych sytuacjach jak zajęcia „wyspa bezludna”. Ponadto można go wprowadzić w celu nauczania uczniów samodzielnego sporządzania graficznych ilustracji struktur grupowych. W obu jednak wypadkach koniecznym warunkiem udanych zajęć jest szczerść wypowiedzi uczniów, co wiąże się z zaufaniem wobec innych, a w szczególności wobec nauczyciela-wychowawcy.

1. Wychowawca przeprowadza zbiorowe badania socjometryczne w klasie za pomocą następującej instrukcji:

Instrukcja:

Wyobraźcie sobie, że każdy z was wyjedzie w czasie wakacji na dwutygodniową wycieczkę, taką, o której marzy. Każdy też może zabrać na tę wycieczkę ze sobą dwie osoby z własnej klasy, z którymi będzie przebywał i mieszkał cały ten czas. Zastanówcie się, komu z klasy to zaproponujecie, z kim najchętniej byście wyjechali?

Otrzymacie karteczki, na których brzegu wpiszcie własne imię i nazwisko (lub numer z dziennika), a poniżej nazwiska 2 osób (lub tylko jednej albo żadnej, jeżeli z nikim z klasy nie chcielibyście wyjechać). Bardzo proszę o szczerść i poważne potraktowanie tej ankiety.

Następnie przy swoim nazwisku wpiszcie cyfrę, która oznaczać będzie liczbę wszystkich osób z klasy, o których myślicie, że właśnie was chcieliby zabrać na tę wycieczkę. Na wykonanie całej pracy macie 5–10 minut czasu.

Proszę pracować samodzielnie.

2. Po zebraniu odpowiedzi prowadzący pyta klasę, czy warto, aby sam to opracował, czy też zrobią to osoby, które zostaną wybrane przez klasę jako godne zaufania (2–3 uczniów), bądź czy uczniowie ci mogą mu pomagać w opracowaniu.
3. Na kolejnych zajęciach następuje omówienie wyników badań socjometrycznych w następującym układzie:
  - a) graficzne przedstawienie wyników w postaci pozycji poszczególnych uczniów w zależności od łącznej liczby uzyskanych ze strony klasy wyborów (socjogram); oznaczamy tylko symbolami pleć, nie podając nazwiska;
  - b) klasa próbuje ustalić (technika: zgadnij kto?), kto zajmuje pozycje najwyższe, kto najniższe, a kto z kim tworzy wzajemnie wybierające się grupki; wychowawca nie potwierdza ani nie dementuje tych przewidywań, może jedynie zaproponować, że jeżeli kogoś bardzo interesuje, gdzie się znajduje w strukturze grupy, może się zwrócić po informację osobiście, po zajęciach;
  - c) wychowawca ukierunkowuje analizę na zagadnienie struktury grupy, czy jest rozbita (np. kilku przywódców, kilka małych podgrup, szereg osób izolowanych), czy spójna, zintegrowana i jakie to może mieć znaczenie dla funkcjonowania klasy jako całości;
  - d) podanie, ile osób w klasie w przybliżeniu przewidywało, że wybierze je na wycieczkę tyle samo kolegów co w rzeczywistości (wg faktycznych wyborów), ile — że więcej, a ile — że mniej niż faktycznie; komentarz dotyczyć powinien faktu, że są osoby, które przeceniają ilość sympatii (uczuc), którymi są darzone, a inne z kolei — nie doceniają, nie wierzą, że mogą być lubiane przez innych. Jedni i drudzy posiadają za mało wiedzy o sobie i reszcie kolegów z klasy. Szczególnie zaś osobom, które nie wierzą w siebie, trzeba częściej okazywać swoje uczucia, skoro je lubimy.
4. Podział klasy na 3 zespoły (8–12 osób) o dobrowolnym składzie do pracy nad problemem, wspólnym ustaleniem odpowiedzi na następujące pytania:
  - a) jakie cechy i umiejętności powinien posiadać dobry przywódca grupy, a czego winien się wystrzeżać; omawiać zagadnienie na przykładzie przywódcy z własnej klasy, wybranego przez zespół;
  - b) co należałoby zrobić, aby polepszyła się struktura socjometryczna w klasie (większa integracja i spójność); postulaty zarówno wobec uczniów, jak i nauczycieli.
5. Każdy z zespołów poprzez swych przedstawicieli referuje stanowisko w sprawie odpowiedzi na powyższe pytania.
6. Podsumowanie przez prowadzącego na temat znaczenia właściwego wyboru przywódcy w klasie i jego odpowiedzialności za całą grupę, oraz zwrócenie uwagi na fakt, iż osoby o małej liczbie wyborów lub nie wybierane przez nikogo (nawiązać do wyników socjometrii) mogłyby tak próbować zmieniać siebie, aby zyskać sympatię innych, jeżeli im na tym zależy. Ponadto lepsza będzie atmosfera w klasie, jeżeli każdy z nas częściej będzie okazywał innym więcej życzliwości i serdeczności na co dzień.

Wynik: socjogram i pisemne postulaty uczniów dotyczące sposobów polepszenia struktury kontaktów interpersonalnych w klasie.

Czas trwania: 2–3 spotkania klasowe, z możliwością powtórzenia zajęć co najmniej po okresie pół roku.

Do czego jestem/jesteś podobny?

Główne zadania wychowawcze: dostarczenie uczniom doświadczeń osobistych związanych z prezentacją siebie i odwagi w „odkrywaniu się” przy grupie; uruchomienie gotowości do poznawania i analizy siebie oraz uświadomienie swojego stosunku do siebie i innych.

Poziom wieku: klasy IV–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Prowadzący zapowiada, że na tych zajęciach będzie okazja do odkrycia w sobie czegoś nowego oraz zaprezentowania siebie – wymaga to jednak, aby wszyscy byli szczerzy, mówili tylko to, co jest prawdziwe, a ponadto poważnie się zastanowili.

1. Wychowawca wprowadza uczniów do gry po uprzednim podziale na dobrowolne trzy zespoły. Podaje następującą instrukcję: Każdy przedmiot, zwierzę czy zjawisko posiada takie cechy, które przypisujemy ludziom. Na przykład mówimy, że ktoś jest twardy jak dąb, chytry jak lis, albo też szybki i niebezpieczny jak piorun. Zastanówcie się teraz nad sobą, a następnie niech każdy z was zapisze na kartce (lub narysuje – szczególnie w klasach młodszych), do czego jest podobny i może się porównać ze względu na swoje zachowanie, charakter i wygląd. Trzeba też umieć powiedzieć, dlaczego jesteście do tego „czegoś” podobni.
2. Następnie wychowawca zachęca, by wszyscy członkowie każdego zespołu powiedzieli osobom ze swojej grupy (tym, które się na to zgadzają!), do czego ich porównują i dlaczego.
3. Z kolei każdy z uczestników zespołu informuje pozostałych, do czego się porównał i uzasadnia swój wybór. Jedna z osób każdego zespołu informuje całą klasę, co wybierano najczęściej w jej zespole, czyje porównania były zdaniem zespołu, najbardziej trafne (zgodne z opiniami większości osób), które wydają się zaskakujące, odbiegające od tego, co myśli zespół o danych osobach. Należy też podać informację, czy są osoby, które miały trudności z opisem siebie.
4. Wykonawca stara się dodać odwagi osobom, które miały trudności w mówieniu o sobie. Proponuje, aby one (jeżeli takich nie ma – te, które najbardziej chcą) odpowiedziały na forum klasy (ewent. napisały na kartkach) treść wypowiedzi wg następującej instrukcji:
Wyobraź sobie, że jesteś tym „czymś” (zwierzęciem, rośliną, zjawiskiem), co wybrałeś. Opowiedz, jakie ono jest, jak się czuje, co lubi, a czego nie, czego pragnie.
5. Podsumowanie przez prowadzącego winno być poprzedzone prośbą o swobodne odpowiedzi na temat przeżyć i trudności uczniów w trakcie opisu (porównywań) siebie oraz innych.

Wychowawca zwraca uwagę na rolę poznawania siebie i zastanowienia się nad sobą, a także na potrzebę szczerego myślenia i mówienia o sobie oraz na kłopoty, jakie mamy z wiedzą i mówieniem o sobie.

Zamierzony wynik: ilustracje i opisy pisemne samego siebie (autocharakterystyki).

Czas trwania: 1—2 spotkania klasowe; możliwość powrotu do tej tematyki po roku pracy samowychowawczej.

Moje/twoje plusy i minusy

Główne zadania wychowawcze: pogłębienie refleksji uczniów dotyczącej indywidualnych właściwości psychicznych i funkcjonowania w grupie, jako efekt konfrontacji własnych spostrzeżeń z informacjami na swój temat od innych członków grupy; rozbudzenie tendencji do samopoznania i kształtowania umiejętności adekwatnej samooceny.

Poziom wieku: klasy VII—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Wychowawca może przeprowadzić te zajęcia wówczas, gdy jest przekonany, że jego klasa jest z sobą zżyta i większość uczniów raczej lubi się wzajemnie.

1. Prowadzący zapowiada tzw. chwilę szczerości jako podstawowy warunek udanych zajęć. Proponuje, aby wszyscy uczniowie zastanowili się i odpowiedzieli pisemnie (na kartce, w punktach) na następujące pytania:
  - a) co lubię w sobie, jakie są moje plusy (atuty)?
  - b) czego w sobie nie lubię, jakie są moje minusy (braki)?
2. Uczniowie dobierają się parami (należy przestrzegać, aby na tym etapie zajęć pary nie były koedukacyjne), siadają naprzeciw siebie i kolejno każdy mówi swojemu partnerowi, to, co zapisał na kartce (2—3 minuty na każdą osobę).
3. Swobodne wypowiedzi uczniów na temat swoich odczuć i wrażeń w trakcie zabawy:
  - a) kto miał trudności z mówieniem o sobie, a kto nie — i dlaczego?
  - b) czy łatwiej jest mówić o swoich plusach czy o minusach.
4. Podział klasy na 2 w miarę równoliczne zespoły (dobrowolny dobór osób); następnie każdy z uczniów w zespole wypowiada się o każdym:
  - jakie mocne strony (plusy, atuty) w nim dostrzega (co w tobie lubię, za co cię lubię?), a następnie według tej samej zasady:
  - co powinien w sobie ten ktoś zmienić na lepsze (co rozwijać, udoskonalić oraz czego się wystrzegać).

Sluchający, o którym mówią pozostali, notuje sobie ich wypowiedzi. Grupa pracuje zgodnie z zasadą: każdy mówi szczerze o każdym, ale go nie obraża.

5. Po skończeniu wypowiedzi każdy uczeń analizuje swój zapis (3 minuty refleksji, cichej pracy):
  - czy inni widzą we mnie te same zalety, co ja w sobie, czy inne?
  - ile plusów dostrzegam w sobie, a ile inni we mnie?
  - czy ja widzę w sobie więcej wad, czy inni we mnie?
6. Na kolejnej jednostce dydaktycznej uczniowie prezentują na forum klasy najczęstsze atuty (mocne strony), występujące w ich zespołach, oraz odczytują wszystkie propozycje zmian, które powinni dokonać w sobie członkowie zespołu.
7. Na podstawie poprzednich zajęć wychowawca proponuje, aby każdy uczeń opowiedział krótko, jeżeli jego plus nie został dostrzeżony przez innych w klasie (czego nie wiedzą koledzy z klasy?) np. pomoc starszym, ciekawe zainteresowania pozaszkolne, prezentacja hobby itd. Wychowawca stara się ośmielić osoby, które mają trudności z mówieniem o sobie, swoich zaletach i pomaga poprzez wskazanie klasie

choć drobnych osiągnięć takiej osoby, np.: nie wiem, czy zauważyliście, ale Janek od paru dni nie spóźnia się, przygotowuje się starannie do zajęć.

8. Podsumowanie: pogadanka połączona z wypowiedziami uczniów; czy poprzez te zajęcia poznaliśmy lepiej siebie i innych, potrafimy samych siebie trafniej ocenić; czy trudniej jest mówić szczerze o sobie, czy o innych, oraz jakie jeszcze wartościowe cechy i umiejętności można by w sobie rozwinąć, aby się dobrze czuć w klasie i być pożytecznym oraz wartościowym członkiem grupy (klasy, rodziny, społeczeństwa).

Wynik: plansza atutów całej klasy oraz lista spraw do realizacji (zmiany siebie).
Czas trwania: 2 spotkania klasowe.

Ja w rodzinie

Główne zadania wychowawcze: zwrócenie uwagi na własną sytuację w rodzinie, na potrzebę świadomego kształtowania swoich stosunków z członkami rodziny. Wgląd w swoje kłopoty związane z uczestnictwem w życiu rodziny.

Poziom wiek u: a) klasy V—VII, b) klasa VIII i wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

a)

1. Ustalenie funkcji sprawowanych przez ucznia w rodzinie: syn (córka), brat (siostra), wnuk (wnuczka) itp.
2. Omówienie praw i obowiązków wynikających z tych ról. Można dążyć do zrobienia diagramów charakteryzujących poszczególne role. Wśród praw i obowiązków zwracać uwagę nie tylko na prawa i obowiązki rzeczowe, lecz i na emocjonalne ustosunkowania.
3. Psychodrama I: syn (córka) typowi dla naszej klasy (jacy jesteśmy w tych rolach najczęściej — na podstawie obserwacji i rozmów).
4. Psychodrama II: syn (córka) idealni (jakimi chcielibyśmy być).
5. Psychodrama III: syn (córka) wg nas nie do przyjęcia!

Uwaga! Psychodrama jest to swobodne odgrywanie ról ujawniające faktyczne przeżycia emocjonalne związane z tematem. Dla osiągnięcia tego celu potrzebny jest nastrój naturalnej swobody. W toku proponowanej serii psychodram przewidziany jest udział całej klasy (grupy) sterującej odgrywanymi swoimi rolami i głośno komentującymi. Każda psychodrama nie powinna trwać dłużej niż 10 minut.

b)

1. We wspólnej dyskusji na temat: ja i moja rodzina, wytypowanie najbardziej trudnych sytuacji rodzinnych, np. ranek dnia powszedniego, oglądanie tv, wydatki uczniowskie, obiady rodzinne, rozmowa o szkole i stopniach itp.
2. Próby sformułowania problemu, który następcza kłopoty we współżyciu rodzinnym w kategoriach psychologicznych, a więc dotyczących interakcji, emocji, konfliktu interesów, potrzeb itp. wszystkich osób uwikłanych w problem.
3. Najtrudniejsze problemowe sytuacje rodzinne wspólnie wytypowane w małych grupach poddać treningowi decentracji „ja”.

Uwaga! Polega ona na tym, iż tę samą sytuację, np. trudną rozmowę o stopniach szkolnych, oglądamy najpierw z własnego punktu widzenia (czego chcę, co czuję,

co mi sprawia trudność itp.), a potem kolejno z punktu widzenia każdej innej osoby w tej sytuacji uczestniczącej, wczuwając się w jej chęci, przeżycia, przeświadczenia.

4. Grupa może się nawzajem przesłuchiwać i oceniać zdolność poszczególnych uczniów do widzenia racji innych osób (w tym wypadku ojca, matki, brata, babci itp.) Czas pracy grupy nie powinien przekraczać 20 – 30 min.
5. Następnie w grupach we wspólnej dyskusji sformułowanie kilku ogólnych wniosków dotyczących źródeł konfliktów rodzinnych, oraz kilku ogólnych porad na własny użytek dotyczących rozwiązania i unikania konfliktów w rodzinie.

Wynik: wgląd w problemy współżycia w rodzinie, wymiana doświadczeń, uczenie się rozumienia racji innych osób.

Czas trwania: 2—3 tygodnie maksimum. Można cykl kontynuować po pewnym okresie czasu.

Skrzynka kłopotów

Główne zadania wychowawcze: ujawnienie indywidualnych problemów (trudności) związanych z funkcjonowaniem ucznia w grupie (klasie) i otoczeniu społecznym (w kontaktach z dorosłymi); wykazanie podobieństwa treści i liczby kłopotów przeżywanych przez uczniów w danym wieku rozwojowym i sytuacji oraz dostarczenie informacji na temat możliwości i sposobów rozwiązywania tych problemów.

Poziom wieku: zajęcia te występują w dwóch wariantach, każdy ma inny poziom wieku: wariant a) — dla uczniów kl. IV —VI i wariant b) — dla uczniów kl. VII —VIII i niższych szkół ponadpodstawowych.

Wariant a) (skrzynka kłopotów).

Realizacja:

1. Prowadzący na podstawie własnego rozeznania i wypowiedzi ustnych uczniów: „co mi sprawia najwięcej trudności, przeszkadza, z czym nie mogę sobie dać rady, jakie mam kłopoty?” — omawia najczęściej występujące poważne trudności, np. brak dobrych kolegów w klasie, złe stopnie, brak czasu rodziców dla dziecka. Należy pamiętać, aby szczególnie młodszym uczniom wytłumaczyć pojęcia: „kłopot”, „trudność”, a podając przykłady ilustrujące — nie zawężyć ich tylko do trudności w nauce.
2. Wychowawca inicjuje rozmowę na temat znaczenia pomocy innych w rozwiązywaniu kłopotów oraz zwraca uwagę, iż często nie znamy problemów najbliższych kolegów, stąd też trudno im pomóc.
3. Uczniowie wysuwają pomysły dotyczące formy, w jakiej każdy z nich mógłby zgłaszać swoje trudności, jak i zgłaszać się do pomocy innym w rozwiązywaniu ich problemów. Wychowawca doprowadza do pomysłu założenia „skrzynki kłopotów” (np. w formie zamykanej skrzynki na listy), do której uczniowie mogą anonimowo lub imiennie (gdy chcą uzyskać poradę indywidualną) „zgłaszać” swoje kłopoty.
4. Okresowo, w miarę narastania zgłoszeń, typowe i trudne problemy omawiane są na forum klasy na tematycznych zajęciach, przy zastosowaniu różnorodnych form. Może to być pogadanka prowadzona przez wychowawcę, pedagoga szkolnego, psychologa, lekarza itd., odpowiedzi w gazetce klasowej, audycja w szkol-

nym radiowęźle itd. Można też przygotować prezentację typowych problemów klasy w sposób graficzny np. rysunki: mój kłopot, mój wróg, a sposób rozwiązania sytuacji inscenizować (odegrać kłopoty i ich rozwiązanie oraz wspólnie ustalić najbardziej skuteczne sposoby pomocy sobie i innym w rozwiązaniu określonego problemu).

Wynik: „skrzynka kłopotów” oraz jej instrukcja obsługi tzn. demokratycznie ustalone zasady, kto i kiedy będzie wybierał kartki z podanymi przez uczniów sprawami (zabezpieczenie intymności).

Czas trwania: skrzynka może wisieć tak długo, jak długo będzie popularna wśród uczniów, natomiast pojedyncze jednostki lekcyjne mogą być realizowane w zależności od potrzeb wychowawczych (zadań) i oczekiwań uczniów.

Wariant b) — (plebiscyt kłopotów)

Realizacja:

1. Wytypowany przez klasę aktyw, cieszący się zaufaniem ogółu, przeprowadza rozeznanie wśród wszystkich uczniów w klasie (w formie rozmów indywidualnych — w cztery oczy na temat rodzajów trudności, które posiadają ich koledzy zarówno w klasie, szkole, jak i poza szkołą).
2. Na zajęciach wychowawca przeprowadza następującą (lub podobną w treści) ankietę — może być anonimowa:

Instrukcja:

Jeżeli masz kłopoty ze sprawami, które są niżej zapisane, postaw jeden krzyżyk przy zdaniu o tym mówiącym, a dwoma — oznacz te sprawy, w których chciałbyś uzyskać pomoc od innych:

- 1) mam trudności z przyswajaniem wiadomości szkolnych,
  - 2) uważam, że czasami nauczyciele oceniają mnie niesprawiedliwie,
  - 3) nieśmiałość przeszkadza mi w zgłaszaniu się na lekcji,
  - 4) nie umiem dobrze się wypowiadać,
  - 5) boję się kompromitacji (ośmieszenia) przy odpowiedzi,
  - 6) nie nadążam za tokiem większości lekcji,
  - 7) nie mam dobrych kolegów (koleżanek) w klasie,
  - 8) jestem w klasie nie lubiany(a),
  - 9) nie mam swojego miejsca do nauki w domu,
  - 10) rodzice nie mają dla mnie czasu,
  - 11) mama ma zupełnie inne wymagania wobec mnie niż tata,
  - 12) rodzice sami dobierają mi kolegów (koleżanki),
  - 13) rodzice karzą mnie często niesprawiedliwie,
  - 14) nie mam (prawie) wcale kolegów (koleżanek) w najbliższym sąsiedztwie,
  - 15) nie mam kogoś, komu mógłbym się zwierzyć,
  - 16) mam kłopoty z nawiązywaniem nowych znajomości,
  - 17) nie umiem organizować interesujących gier i zabaw towarzyskich,
  - 18) nie rozumiem, dlaczego czasami tak się zachowuję,
  - 19) mam kłopoty z sobą, o których boję się powiedzieć komukolwiek,
  - 20) często nie mogę znaleźć nigdzie odpowiedzi na dręczące mnie pytania.
3. Przedstawienie na tablicy wyników „plebiscytu kłopotów” oraz złożenie przez aktyw sprawozdań z przeprowadzonych rozmów indywidualnych z uczniami.
  4. Założenie listy najczęstszych „kłopotów” (ich rodzajów) i wywieszenie w klasie.

Lista może wisieć cały rok, zawiera ona symbole nazwisk uczniów i w wypadku, gdy ktoś z klasy chce uzyskać poradę czy pomoc od innych, stawia obok swego symbolu krzyżyk pod określonym rodzajem „kłopotów”. Wzrastająca liczba krzyżyków jest sygnałem dla wychowawcy i klasy, iż jedną z najbliższych godzin do dyspozycji wychowawcy należy poświęcić na wspólne szukanie rozwiązań problemów występujących w klasie oraz pomoc koleżeńską.

5. Dyskusja wspólna lub w podgrupach dotycząca znalezienia optymalnych rozwiązań głównych kłopotów występujących w klasie, ustalenie różnych sposobów pomocy innym.

Wynik: lista kłopotów, dane z ankiety.

Czas trwania: 1–2 spotkania klasowe; w zależności od problemów występujących w klasie możliwość cyklicznego powrotu do tematyki zajęć.

Jak można pomóc sobie i innym w kłopotach

Główne zadania wychowawcze: pomoc jednostce w rozwiązywaniu indywidualnych problemów (trudności); wskazanie zarówno na możliwości, jak i trudności w przewyżnianiu kłopotów oraz radzeniu innym; dostarczanie doświadczeń osobistych związanych z pomocą innym, a także uzyskiwaniem pomocy ze strony innych. Poziom wieku: klasy VII – VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Zajęcia te winny być przeprowadzone szczególnie wtedy, gdy uczestnicy (uczniowie) nie tylko posiadają kłopoty, ale silnie je przeżywają. np. są zaangażowani w konflikt w klasie, z nauczycielami, z rodzicami. Ponadto forma zajęć wymaga, by osoba je prowadząca posiadała nie tylko wiedzę na ten temat, ale i wcześniej skonsultowała ją z psychologiem, a najlepiej by posiadała własne doświadczenia w tym zakresie (tu: uczestnika psychodramy).

1. Wychowawca lub aktywi przygotowują listę autentycznych problemów członków grupy (np. poprzez modyfikację wariantu b) „plebiscyt kłopotów”). Organizuje zajęcia w formie inscenizacji z elementami psychodramy w ten sposób, by w treści odgrywanych ról znalazły miejsce (odbicie) zarówno problemy osoby szukającej porady, jak i różne trudności w udzielaniu pomocy, przeszkadzające w efektywnym poradnictwie.
2. Dobrowolne zgłaszanie się co najmniej trzech osób do roli poszukujących pomocy i trzech – do roli udzielających pomocy. Następnie około 10-minutowa inscenizacja jednej z sytuacji konfliktowych i dowolne jej rozwiązanie według wybranego z przykładowych scenariuszy a), b), c), którego treść podajemy „aktorom”.

Ogólna treść inscenizacji (scenariusza):

- a) uczeń w roli dorosłego: do dyrektora (lub wychowawcy klasy) zgłasza się matka z prośbą o poradę. Jej syn (córka), uczeń tej szkoły, np. wagaruje, związał się ze złym towarzystwem, nie chce się uczyć (sytuacje winny być treściowo związane ze sprawami i doświadczeniami uczniów);
- b) uczeń w roli członka władz uczniowskich (np. samorządu, organizacji młodzieżowej): zgłasza się do niego kolega (koleżanka), który wszedł w konflikt z nauczycielem; np. zdaniem nauczyciela źle się zachował na lekcji, zdaniem ucznia otrzymuje on niesprawiedliwe oceny itp. problemy charakterystyczne dla wieku i klasy;

- c) uczeń w roli dobrego kolegi (przyjaciela): zwraca się do niego ktoś z klasy, kogo lubi, z prośbą o radę (pomoc); prezentowany problem może być rzeczywisty lub fikcyjny, najlepiej jednak, by dotyczył życia osobistego (np. kłopoty z rodzicami) lub towarzyskiego (np. nieśmiałość wobec płci przeciwnej, trema).
3. Po odegraniu jednego z wybranych scenariuszy pożądana jest zamiana ról między osobami grającymi. Pozostałe osoby obserwują przebieg gry, tak aby każdy na zakończenie mógł poddać refleksji sposób udzielania porad (pomocy) przez grających. Zadanie dla „obserwatorów”: na kolejne zajęcia przygotować swą opinię o formie i treści obserwowanych porad, ustosunkować się do przewidywanej skuteczności udzielonej pomocy i zaproponować własny sposób rozwiązania, jeżeli nie w pełni akceptuje się zaprezentowane na zajęciach.
4. Na zakończenie tej części zajęć grający dzielą się odczuciami z przebiegu gry:
  - czy udzielający porad mieli kłopoty ze znalezieniem sposobów rozwiązania problemu osoby zgłaszającej się, w którym momencie i czego dotyczyły te trudności?
  - czy otrzymujący pomoc (poradę) są z niej zadowoleni i dlaczego?
5. Na następnej jednostce lekcyjnej uczniowie prezentują własne opinie na temat przebiegu i treści gry, którą obserwowali. Z łolci następuje podział klasy parami na poszukujących i udzielających pomocy. Poszukujący pomocy zgłaszają się do wybranego przez siebie lub wylosowanego doradcy, zgłaszają kłopot – najlepiej rzeczywisty – i konsultują sprawę. Gra cała klasa przez 10 minut. Z kolei dokonana zostaje zmiana ról w parach: doradcy stają się poszukującymi pomocy (dalszy ciąg gry).
6. Na zakończenie – zebranie i zapisanie treści problemów zgłoszonych w trakcie gry do „doradców” oraz dyskusja nad prawidłowością udzielonych rad oraz możliwościami zwiększenia ich skuteczności. Wspólne ustalenie głównych trudności, jakie występują przy udzielaniu rad i pomocy, np. nie sprawdzone dane, niepełne informacje, obawy przed narażeniem się i interwencją, brak obiektywizmu w ocenie sytuacji z powodu trudności wejścia w cudze położenie.
- W podsumowaniu wychowawca winien podkreślić wartość tych treści porad i form pomocy, które:
  - a) nie tyle wyręczały szukającego pomocy, ale aktywizowały go do samodzielnego uporania się z trudnościami, podając propozycję różnych rozwiązań;
  - b) wskazywały nie tylko na konieczność zwalczania swoich wad, ale przede wszystkim na potrzebę rozwijania mocnych stron swojego charakteru.
- Wynik: ustalenie listy zasad i sposobów pomagania innym w kłopotach.
 Czas trwania: 2–3 spotkania klasowe; kontynuacja przez dłuższy czas okresowo, przy zaistnieniu poważniejszych problemów dydaktyczno-wychowawczych.

Między nami a naszymi ideałami

Główne zadania wychowawcze: poznanie oczekiwań i aspiracji oraz wymagań pokolenia dorosłych wobec młodzieży (jacy powinniśmy być teraz i w przyszłości wg opinii nauczycieli, rodziców, dorosłych i w ogóle?); prezentacja przez uczniów postaci i wzorów, które im imponują – konfrontacja ocen i wartości; aktywizacja uczniów w dążeniu do osiągnięcia przyjętych przez siebie ideałów.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Wychowawca podejmując ten temat winien wyraźnie zdawać sobie sprawę z jego znaczenia, jako że ostatecznym celem aktywizacji samowychowawczej jest przede wszystkim zaakceptowanie przez uczniów (uznanie za własne) określonych, wartościowych społecznie ideałów, w tym i ideału siebie, a nie tylko sytuacyjne dostosowywanie swoich zachowań do wymagań innych (konformizm wobec grupy). Po drugie problematyka wzorów i ideałów często jest nazbyt popularyzowana na lekcjach języka polskiego, dlatego też zajęcia te winny mieć atrakcyjne i różnorodne formy.

1. Wychowawca wprowadza uczniów do dyskusji, starając się o ustalenie poglądów wychowanków na temat: inny człowiek jako wzór, ideał, czy i po co potrzebne są nam ideały (m. in. znaczenie tzw. wzorów osobowych).
2. Uczniowie w różnych formach dostarczają odpowiedzi na pytania:
  - jakimi chcą nas widzieć obecnie i w przyszłości dorośli, którzy nas wychowują?
  - kto mi imponuje, co w nim podziwiam, co chciałbym naśladować?
  - w czym jestem podobny do swego ideału (innego człowieka lub ideału siebie w przyszłości?)
  - co robię, aby zbliżyć się do przyjętego ideału siebie?

Proponowane formy:

- a) wspólna, zbiorowo redagowana gazeta: *Wszystko o moim ideale*;
  - b) galeria postaci, które nam imponują (fotografy, zdjęcia, rysunki wraz z tekstem uzasadniającym);
  - c) zbieranie materiałów aktualnych i historycznych o ideałach i dążeniach młodzieży obecnej i poprzedniego pokolenia (dane naukowe, publicystyka, pamiętniki, wspomnienia rodziców, nauczycieli i innych osób dorosłych): kto im imponował, do czego dążyli, co uważali za szczęście, gdy byli w naszym wieku, jak próbowali zbliżyć się do realizacji swoich ideałów?
3. Kolejne zajęcia powinny pogłębiać refleksję na temat różnorodności ideałów i wzorów rówolatków oraz zmienności międzypokoleniowej w tym zakresie. Należy też zwrócić uwagę na wspólne prawidłowości psychologiczne (rozwojowe) w okresie dorastania, np. krytyka dotychczasowych autorytetów, wątpliwości związane z wyborem ideałów i wzorów do naśladowania oraz kłopoty z samo-określeniem siebie w przyszłości. Postulowane formy: zbiorowe opracowanie referatu z wykorzystaniem literatury popularnonaukowej*, układanie scenariusza filmu, sztuki lub opisanie opowiadania z życia młodzieży (rówolatków) we własnym środowisku, założenie pamiętników indywidualnych (grupowych) ukazujących przemiany dążeń, wartości, ideałów w toku rozwoju własnego lub klasy w kolejnych latach; sesja popularnonaukowa w szkole (np. młodzież wczoraj a dziś).

Wynik: dokumentacja danych z wywiadów, analiz literatury przedmiotu, referaty, pamiętniki itd.

Czas trwania: co najmniej 3 spotkania klasowe, w określonych odstępach czasu potrzebnego na zbieranie materiałów.

---

* Jedną z zaleconych lektur może być:

J. Mellibruda — Poszukiwanie samego siebie. NK, Warszawa 1977.

Czy można zmienić siebie, co i jak?

Główne zadania wychowawcze: kształcenie umiejętności wykorzystania własnych i cudzych doświadczeń dla projektowania zmian (rozwijania) siebie, pobudzenia motywacji do pracy nad sobą poprzez wskazanie zakresu sukcesów możliwych do uzyskania w tym zakresie, ustalenie przez uczniów indywidualnych celów oraz planowanie konkretnej modyfikacji własnego funkcjonowania w grupie.*

Poziom wiek u: klasy IV—VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Wychowawca wprowadza problematykę możliwości zmiany siebie np. poprzez wskazanie przykładów literackich, filmowych oraz autentycznych ludzi, którzy zmieniali siebie (rozwijali pozytywne cechy, walczyli z negatywnymi swoimi właściwościami). W klasach starszych można też wskazać na przykłady osób, które nie wytrzymały w postanowieniach zmiany siebie.

Wskazane byłoby zastosowanie form angażujących emocjonalnie, np. ekspozycja fragmentu filmu, sztuki, autentycznego pamiętnika bądź też opowiadania (wypowiedź nagrana) osoby, która dzięki pracy nad sobą zrealizowała własne zamierzenia i plany życiowe.

2. Prowadzący wraz z grupą, na podstawie przedstawionych przykładów, ustosunkowuje się do poglądu, że można zmienić siebie, a pojęcie silnej woli w realizacji postanowień nie jest fikcją. Wychowawca proponuje, by uczniowie zastanowili się nad swoimi dotychczasowymi próbami zmiany czegoś w sobie i swoim zachowaniu wobec innych oraz stosunkiem do zadań (obowiązków); sprawy te będą rozważane na następnych zajęciach.

3. Wychowawca inicjuje rozważania i dyskusję (rozmowę) poprzez postawienie uczniom następujących pytań:

- kto próbował kiedyś zmieniać coś w sobie i w swoim zachowaniu, czego te zmiany dotyczyły i w jakim to było okolicznościach (sytuacji),
- w jakim zakresie odniósł sukcesy a w jakim porażki, dlaczego tak się stało?
- czy znają osobę z najbliższego otoczenia, która zmieniła się na lepsze, co zmieniła i jak tego dokonała?

Zajęcia, szczególnie w młodszych klasach, mogą być prowadzone z zastosowaniem takich form jak: pantomima (odegranie siebie, swojego zachowania, przed zmianą na lepsze i po sukcesie) i odgadywanie przez klasę, czego ona dotyczyła; rysunki na ten temat. W klasach starszych można wprowadzić ankietę w formie wypracowania pisemnego na zajęciach (anonimowego), które następnie ktoś z klasy, lub wychowawca, głośno odczytuje.

4. Prowadzący proponuje, aby każdy podał (a najlepiej wypisał) wszystkie swoje pragnienia dotyczące tego, co obecnie chciałby zmienić w sobie i własnym postępowaniu. Jednocześnie wychowawca zwraca uwagę na to, aby nie ograniczać się wyłącznie do spraw uzyskiwania lepszych stopni, oraz że jeżeli ktoś uważa, iż

---

* Podstawowa literatura w tym zakresie: Z. Pietrasinski - Kierowanie własnym rozwojem, Iskry, Warszawa 1977

jest dobry, to wcale nie znaczy, by nie mógł dalej rozwijać siebie np. poznawać jeszcze coś ciekawego, znać się bardziej na czymś, zmienić coś, lepiej robić, przeżyć wspaniałą przygodę, poznać kogoś interesującego itp.

5. Na zakończenie wychowawca odczytuje i podsumowuje cele zmian siebie, występujące wśród uczniów oraz zapowiada, by ten, kto chce – spróbował w okresie do kolejnych zajęć na ten temat, zmieniać siebie w zakresie jednej tylko, wybranej przez siebie cechy. W klasach szkół ponadpodstawowych, proponuje uczniom zapoznanie się z lekturą na ten temat (np. Z. Pietrański).

Wynik: lista spraw, które uczniowie chcieliby zmienić w zakresie własnych cech osobowości, charakteru i zachowania wobec innych.

Czas trwania: 2–3 spotkania klasowe, z koniecznością powrotu do tematyki zajęć po okresie najwyżej 1 miesiąca (kolejne zajęcia: „Moje próby zmiany siebie”).

Moje próby zmiany siebie

Główne zadania wychowawcze: dostarczanie uczniom możliwości eksperymentowania własnym zachowaniem w grupie uczniowskiej oraz konfrontacji treści własnych zamiarów z ich realizacją, wdrażanie uczniów do samokontroli i planowania rozwoju siebie.

Poziom wieku: klasy IV–VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Wychowawca realizujący zajęcia związane z próbami zmian siebie winien pamiętać, że uczniowie na ogół chcą być lepsi, jednakże w większości mają trudności z doбором zadań odpowiednich do własnych możliwości (np. zadania za trudne) oraz z znalezieniem skutecznych sposobów (technik) pracy nad sobą. Toteż zajęcia na ten temat winny mieć po części charakter instruktażowy.

1. Wychowawca dokonuje sondażu wśród uczniów, dotyczącego podjętych przez nich prób zmiany siebie w efekcie ubiegłych zajęć (Czy można zmienić siebie, co i jak). Ustala ile osób i jakie podjęły zadania, co się im udało, a co nie, zrealizować i dlaczego (swobodne wypowiedzi uczniów).
2. Zapowiada, że praca nad sobą winna mieć charakter planowy i systematyczny, a zadania winny być nie za trudne. Dlatego też trzeba wspólnie zastanowić się nad środkami (sposobami), które ułatwiają taką pracę. Proponuje, by uczniowie wybrali 1–2 cele dotyczące konkretnych zachowań, które chcieliby realizować przez najbliższy czas np. 2 tygodnie.

Uwaga: sposoby ustalenia i stopień ujawnienia treści podejmowanych przez uczniów zadań mogą być różne i występują w trzech następujących wariantach:

- a) W klasie tworzy się kilka grupek uczniów, którzy podjęli się tych samych zadań, np. nie spóźniać się, być odważnym; pomagać rodzicom, zachować się kulturalnie wobec innych, przestać palić papierosy, nie denerwować nauczycieli, poprawić wyniki z j. polskiego itp.; grupy te wspólnie ustalają sposoby, jak to będą robić (mogą też korzystać z porady wychowawcy i innych dorosłych), obowiązujący wspólnie termin zmian, sposoby wzajemnej kontroli oraz zakres pomocy koleżeńskiej w poprawianiu siebie;
- b) uczniowie indywidualni (ci, którzy tego pragną) wpisują na kartce treść zadania, które podejmują, zakleją kopertę z kartką i składają ją w sejfie klasy, a także obiecują złożyć po określonym czasie pozostałym sprawozdanie, czy udało im się

- coś w sobie zmienić. Mogą oni też swój zamiar ujawnić, jeżeli chcą uzyskać od pozostałych kolegów radę, jakimi sposobami cel swój osiągnąć;
- c) każdy robi „zakład” z samym sobą*, nie ujawniając tego, co chce zmienić w swoim zachowaniu, jedynie zgłasza się jako chętny do pracy nad sobą i podaje okres, w którym klasa może go obserwować, aby zgadnąć czy coś się w nim zmieniło i co?
  3. Na zakończenie zajęć wychowawca wspólnie z klasą ustalają termin przeglądu dokonań w zakresie realizacji postanowień zmian siebie, podjętych przez uczniów, prowadzący sugeruje stosowanie pewnych, skutecznych sposobów realizacji zadań samowychowawczych podjętych przez uczniów.

Wynik: sejf przyrzeczeń (postanowień, planów zmiany siebie).

Czas trwania: 1 – 2 spotkania klasowe (w wypadku dwóch, powinny one bezpośrednio po sobie występować).

Pomagajmy sobie w zmianie siebie

Główne zadania wychowawcze: zachęcenie uczniów do wysiłku i wytrwałości w pracy nad sobą oraz uodpornianie na chwilowe niepowodzenia i trudności w tym zakresie: kształtowanie umiejętności racjonalnego rozwiązywania trudności w pracy nad sobą (np. branie pod uwagę porad innych) oraz ułatwienie przeżywania satysfakcji z każdego postępu (najmniejszego nawet sukcesu) w zakresie kierowania swoim rozwojem.

Poziom wieku: klasy IV – VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Wskazane jest, aby zajęcia odbywały się w obecności tzw. konsultanta (np. doświadczonego metodyka wychowania, pedagoga szkolnego, psychologa): służy on radą uczniom w rozwiązywaniu konkretnych trudności, które napotkać mogą w pracy nad sobą.

1. Poszczególni uczniowie lub zespoły samowychowawcze informują dobrowolnie pozostałych na temat tego, co się udało im zrealizować z własnych postanowień, a czego nie, i dlaczego; klasa dzieli się spostrzeżeniami, czy dostrzegła jakieś zmiany w zachowaniu osób, które podjęły próbę zmiany siebie.
2. Wychowawca stara się, aby uczniowie, którzy osiągnęli chociaż drobne sukcesy w kierowaniu sobą wymienili (wskazali) stosowane przez siebie sposoby (środki) pracy nad sobą; ponadto wyraża uznanie dla tych osiągnięć.
3. Praca w 3–4 zespołach na temat trudności, jakie występowały w pracy nad sobą oraz zaprojektowanie, a następnie prezentacja na forum klasy konkretnych sposobów (form), o których sądzą, że są najbardziej skuteczne. Grupy mają możliwość korzystania z porad wychowawcy i konsultanta.
4. Po prezentacji zarówno wychowawca, jak i konsultant, wypowiadają własne poglądy na temat skuteczności i atrakcyjności propozycji rozwiązań podanych przez uczniów. Zwracają uwagę na konieczność systematyczności i wytrwałości oraz

---

* Szereg pomysłów tu podanych oraz te, które może wychowawca modyfikować, opartych jest na metodyce samowychowania wprowadzonej przez J. Korczaka.

dobór takich zadań i środków, które nie tylko sprzyjają likwidacji wad poprzez walkę z sobą, ale i polepszają, maksymalizują istniejące już wartościowe cechy i umiejętności, np. sprawności sportowe, umiejętności muzyczne, dbałość o wygląd, uprzejmość, pomoc innym itp.

Uwaga: Ważnym problemem jest zagadnienie: co robić, aby pamiętać o złożonych sobie przyrzeczeniach? W tym celu badani przez nas uczniowie na przykład prowadzili (zarówno indywidualnie, jak i grupowo) wykresy codziennych osiągnięć (+, -, 0), malowali kartki kalendarza w kolorze sukcesu lub porażki, nawzajem pytali się: pamiętasz? codziennie wrzucali kartki do skrzynki-skarbonki stojącej w klasie z własnym nazwiskiem i odpowiednim oznaczeniem postępów w zakresie pracy nad sobą.

5. Na zakończenie wychowawca podsumowuje przyczyny utrudniające każdemu z nas kierowanie samym sobą oraz podkreśla znaczenie i wartość rozwijania tzw. silnej woli oraz posiadania władzy nad sobą, a także korzystania z porad i pomocy innych, szczególnie dorosłych, odpowiednich publikacji popularnonaukowych, audycji dla młodzieży itp. Zachęca wszystkich do wzajemnej pomocy w zakresie kształtowania siebie i w podejmowaniu wartościowych zadań pozwalających na zmianę siebie.

Wynik: lista skutecznych sposobów pracy nad sobą, ilustruje powodzeń i niepowodzeń klasy w kierowaniu sobą itd.

Czas trwania: 1–2 spotkania klasowe, z koniecznością powrotu do tej tematyki po co najmniej 3-miesięcznej przerwie.

AKTYWIZACJA PROSPEKTYWNA

Cykle z zakresu kształtowania aktywności prospektywnej

Z zakresu kształtowania aktywności prospektywnej przygotowano 20 cykli tematycznych. Na bazie proponowanych, przykładowych cykli wychowawca może tworzyć nowe cykle tematyczne lub modyfikować je w zależności od potrzeb i możliwości. Jednak wprowadzone ewentualne zmiany powinny mieć na uwadze konieczność dostarczenia czterech doświadczeń charakterystycznych dla aktywizacji prospektywnej i nie zaburzyć układu treściowego cykli.

Treść przedstawionych cykli dotyczy następujących szczegółowych celów wychowawczych:

- 1) wdrożenie do perspektywicznego widzenia swego życia, przygotowanie do życia w rodzinie*.
- 2) przygotowanie do wyboru zawodu i pracy zawodowej.
- 3) rozbudzenie zainteresowań perspektywą rozwoju świata, kształcenie umiejętności

---

* Od roku szkolnego 1986/87 problematyka rodziny i życia erotycznego realizowana będzie w szkołach ponadpodstawowych w ramach obowiązkowego programu przedmiotu przysposobienie do życia w rodzinie.

- prognozowania i przygotowania do uczestnictwa w dorobku cywilizacyjnym.
- 4) kształcenie gospodarności i praktycznej zaradności życiowej.
  - 5) rozwijanie umiejętności korzystania z wolnego czasu.

Zestawienie 20 przykładowych cykli, według klas, dla których je przewidziano

Lp	Nazwa cyklu	Szkoła podstawowa					Szkoły ponadpodstawowe	
		K l a s y					Klasy niższe	Klasy wyższe
		IV	V	VI	VII	VIII		
1.	Mój życiowy horoskop	x						
2.	Trzydziestolatki		x	x	x			
3.	Giełda wartości					x	x	x
4.	Poznajemy tajemnice życia	x						
5.	Grunt to rodzinka		x	x	x	x	x	x
6.	Mój chłopak — moja rodzina					x	x	x
7.	Jutro będziemy dorośli						x	x
8.	Kim będę?	x						
9.	Giełda zawodów			x	x	x		
10.	Poradnik zawodowy						x	x
11.	Świat za 100 lat		x	x	x	x	x	
12.	Co zmienić, co ulepszyć				x	x	x	
13.	Gdybym był...				x	x	x	x
14.	Z ołówkiem w ręku	x	x					
15.	Gdybym miał...			x	x	x		
16.	Za własne pieniądze						x	x
17.	Życie i budżet						x	x
18.	W co się bawić?	x	x					
19.	Recepta na nudę			x	x	x		
20.	Co z wolnym czasem?						x	x
Ogółem:		5	5	6	8	9	11	9

Scenariusze cykli aktywizacji prospektywnej

Scenariusze cykli mających na celu wdrożenie do perspektywicznego widzenia swego życia, świadomego planowania swego życia, pobudzanie fantazji i kształtowanie hierarchii wartości:

- Mój życiowy horoskop
- Trzydziestolatki
- Giełda wartości

Cykl „Mój życiowy horoskop” jest cyklem podstawowym dla kształtowania aktywności prospektywnej, powinien on rozpocząć zajęcia z tego zakresu.

Mój życiowy horoskop

Główne zadania wychowawcze: pobudzenie fantazji, refleksji na temat własnej przyszłości, świadomego planowania własnego życia.

Poziom wieku: klasa IV.

Uwaga: cykl ten rozpoczyna zajęcia z zakresu kształtowania indywidualnych perspektyw życiowych, należy go traktować jako punkt wyjściowy przy realizacji kolejnych cykli w zakresie różnych treści. Może być zrealizowany w formie zwartego cyklu lub też rozbić go można na dowolne pojedyncze godziny do dyspozycji wychowawcy klasowego w klasie czwartej.

Realizacja:

1. Rozmowa o planach na bliższą i dalszą przyszłość, zastanawianie się, co to znaczy człowiek szczęśliwy, omówienie pojęcia „horoskop życiowy” i wprowadzenie przeświadczenia, że życie można planować. Przygotowanie do wywiadu z rodzicami. Proponowane pytania do wywiadu:
  - Jak wyobrażałeś sobie życie będąc tak jak ja, w czwartej klasie?
  - Jaką planowałeś dla siebie rodzinę, pracę itp.?
  - Czy dalej marzysz i planujesz?
  - Co mogło być w Twoim życiu inaczej niż jest i dlaczego?
  - Jak sobie wyobrażasz mnie w swoim wieku?
2. Rozmowa z dziećmi na temat wywiadów przeprowadzonych w domu; nadanie dyskusji charakteru refleksyjnego a nie oceniającego. Rozpoczęcie pracy nad „horoskopem życiowym”. Każde dziecko zakłada teczkę z arkuszami z bloku, do teczki załącza wywiad z rodzicami, wspólnie rysujemy pierwszą stronę horoskopu (tytułową: „Mój życiowy horoskop”) oraz planujemy dalszą pracę.
3. Kolejne 3–4 godziny poświęcamy na wykonywanie horoskopu w formie rysunków z podpisami. Kolejne kartki horoskopu powinny zawierać: tytuł, rok, (np. mam 15 lat, 20, 25, 30, 40, 50, moja starość), rysunki tematyczne (np. ja i moja rodzina, moja praca (nauka), mój wolny czas), lub krótki opis. Rysowaniu powinna towarzyszyć swobodna rozmowa, wymiana refleksji, podsumowanie pomysłów budzących fantazję. Rysunki powinny być rozpoczynane w klasie, a wykończane w miarę potrzeb w domu. Nie należy przywiązywać zbytnej uwagi do strony plastycznej rysunków, bo może niektóre dzieci zniechęcić do kontynuowania pracy. Po zakończeniu cyklu teczki przekazać dzieciom do ich dyspozycji z podsunieniem pomysłu, żeby zachowały je dla siebie na pamiątkę oraz uzupełniały w trakcie trwania dalszych zajęć z zakresu perspektyw życiowych.

Wynik: indywidualne teczki ze skryptami.

Czas trwania: 5–6 tygodni.

Trzydziestolatki

Główne zadania wychowawcze: wyrabianie perspektywnego stosunku do własnego życia, pobudzenia fantazji, pomoc w świadomym planowaniu przyszłości.

Poziom wieku: klasy V–VII

Uwaga: cykl o charakterze zabawowym, wymaga od wychowawcy pełnej akceptacji pomysłów dzieci oraz pełnego uczestnictwa w imprezie poprzez podjęcie roli siebie samego za kilkanaście lat.

Realizacja:

1. **Wprowadzenie** — zaproponowanie wspólnej zabawy „mamy trzydzieści lat” (nauczyciel odpowiednio więcej), ustalenie przebiegu zajęć oraz organizacji końcowej imprezy.
2. **Kolejne 2–3 godziny zajęć** — rozmowy i plany, rysunki uporządkowane tematycznie:
  - mój przyszły portret: dzieci i nauczyciel rysują swoje wyobrażone portrety,
  - moja rodzina: prosty rysunek z opisem.
  - moja praca i osiągnięcia,
  - moda trzydziestolatków: rysunki, projekty,
  - rozeszliśmy się po świecie — rozmowa nt. gdzie aktualnie (jako trzydziestolatk) żyjemy, wizja środowiska, w którym będziemy żyć.
3. **Zjazd koleżeński trzydziestolatków** — impreza zorganizowana przez dzieci w ramach zabawy klasowej, lecz z zachowaniem konwencji ustalonej w czasie trwania cyklu. Klasa udekorowana portretami i ilustracjami reprezentującymi dorobek absolwentów; podwieczorek złożony z potraw przyszłości; wszyscy są dorośli, wychowawca ewentualnie przechodzi na pan/pani z uczniami; wszyscy ubrani są stosownie do wieku i sytuacji. Warunkiem powodzenia cyklu jest wejście przez wychowawcę w rolę starego nauczyciela zaproszonego na zjazd.

Czas trwania: 3–4 godziny wychowawcze plus czas przeznaczony na zabawę klasową.

Giełda wartości

Główne zadania wychowawcze: pobudzenie do precyzowania preferowanych wartości życiowych, kształtowanie hierarchii wartości.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. **Wprowadzenie do tematu:** powszechne dążenie ludzi do zadowolenia z życia, do szczęścia. Różnice w poglądach na to, co o tym zadowoleniu decyduje. Propozycje konfrontacji poglądów w klasie na ten temat.
2. **Ankieta anonimowa:** Wymień 3–5 najważniejszych wg ciebie warunków zadowolenia z życia — przeprowadzona a) w klasie i wśród rówieśników, b) wśród bliskich i znajomych starszego pokolenia.
3. **Zestawienie i konfrontacja wyników obu ankiet.** Uzasadnienie przez zainteresowanych uczniów znaczenia preferowanych wartości i dyskusja na ten temat oraz na temat czy wybory wartości są na dzisiaj, czy też mają charakter perspektywny.
4. **Spotkanie problemowe z socjologiem (psychologiem, pisarzem lub innym wybranym przez młodzież autorytetem)** na temat, co w życiu najważniejsze, jakie wartości się nie starzeją, które z nich są zawsze aktualne.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

Scenariusze cykli mających na celu przygotowanie do okresu dojrzewania, założenia rodziny, do odpowiedzialności za podejmowane role życiowe.

„Poznajemy tajemnice życia”.

„Grunt to rodzinka”.

— Blok cykli nt. przyszłej rodziny:

- Wymarzony dom
- Rodzina — ale jaka?
- Dorośli, czyli odpowiedzialni
- Konflikt w rodzinie
- Rodzina od święta

„Mój chłopak — moja dziewczyna”.

„Jutro będziemy dorośli”.

Poznajemy tajemnice życia

Główne zadania wychowawcze: wprowadzenie w zagadnienia życia seksualnego, przygotowanie do okresu dojrzewania.

Poziom wieku: klasa IV.

Uwaga! Dzieci przed okresem dojrzewania nie mają zdolności przeżywania ani nawet przeczucia charakteru doznań związanych ze sferą seksualną. Seksualna sfera wyobraźniowa jest w tym czasie jeszcze nieczynna. Dlatego też przekazywanie dzieciom przed okresem pokwitania wiadomości dotyczących rozwoju płodu, narodzin, a nawet procesu zapłodnienia nie jest obciążone ryzykiem przedwczesnego pobudzania wyobraźni seksualnej. Chemiczna bariera w postaci braku odpowiednich reakcji hormonalnych skutecznie przeciwdziała takiej ewentualności (J. Godlewski: Życie płciowe człowieka, PZWL, Warszawa 1975).

Realizacja:

1. Wprowadzenie do tematu w nawiązaniu do pytań małych dzieci, skąd się wzięły na świecie. Podkreślenie dojrzałości klasy do podjęcia zagadnienia, rozmowa służąca ustaleniu zasobu wiadomości posiadanych przez dzieci.
2. Projekt przygotowania albumu (lub gazetki obrazkowej) przedstawiającej historię wyobrażonej rodziny. Dzieci nadają imiona członkom rodziny. Plan tematyczny albumu, źródła zdobywania materiałów (ilustracji z czasopisma, zdjęcia, reprodukcje, rysunki własne dzieci) obrazujących poszczególne momenty z życia (ślub, urządzenie domu, kąpiel dla niemowlęcia, pielęgnacja dziecka, opieka nad starszymi dziećmi, święta rodzinne itp.).
3. Jak powstaje nowe życie — pogadanka na temat zapłodnienia, ciąży, aktu narodzin i pierwszego okresu życia noworodków ilustrowana przygotowanymi planszami. Troska o małego człowieka w okresie przed narodzinami, opieka nad matką i dzieckiem, przywileje kobiety w ciąży itp.
4. Maluch w rodzinie — wymiana obserwacji i doświadczeń dzieci mających młodsze rodzeństwo.
Rozmowa na temat roli starszych członków rodziny, odpowiedzialności za dziecko itp. Rysunek nt. Maluch w rodzinie. Uzupełnianie albumu.
5. Zanim będziesz dorosły — pogadanka na temat dojrzewania płciowego: różnice między chłopcem i dziewczyną, jako odpowiednik ich przyszłych funkcji mężczy-

zny i kobiety, kultura wzajemnego zachowania. Dojrzewanie biologiczne — przebieg i znaczenie.

6. Skrzynka anonimowych pytań, na które dzieci chciałyby dodatkowo otrzymać odpowiedź.

Wynik: album lub gazetka tematyczna złożona z rysunków dzieci, przyniesionych zdjęć oraz planszy przygotowanych przez nauczyciela, do obydwu pogadanek.

Czas trwania: 4–6 tygodni.

Uwaga: konieczne zorganizowanie na wstępie cyklu spotkania z rodzicami na temat potrzeby uświadamiania dzieci.

Grunt to rodzinka

Główne zadania wychowawcze: uświadomienie złożonych problemów związanych z życiem rodziny, wyobrażenie siebie w rolach współmałżonka, rodzica, tworzenie w wyobraźni modelowej wizji dobrej rodziny.

Poziom wieku: klasy V–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: zajęcia tego cyklu trwają ok. 15 godzin w rozbięciu na 5 etapów po 3 godziny każdy. Można łączyć tematy w jeden dłuższy cykl lub rozbić je wg poniższej propozycji tak, aby w trakcie nauki omówić wszystkie zagadnienia. W cyklu tym przeważa forma dyskusji. Należy korzystać z literatury, filmów, programów telewizyjnych, pomocy instytucji sprawujących opiekę nad rodziną.

- a) **Wymarzony dom.** Przegląd magazynów, żurnali pod względem urządzania wnętrza, funkcjonalności i estetyki mieszkań, dyskusja o wyobrażeniach, jakie mają uczniowie na temat przyszłego domu, spotkania z plastykiem lub architektem wnętrza, wykonanie projektów rysunkowych lub makiet przedstawiających estetyczne zaplanowanie przeciętnego mieszkania. Podsuniecie pomysłów: co możemy zrobić, aby nasz obecny dom zyskał na estetyce, jak urządzić swój kącik, jak ozdobić mieszkanie. W porozumieniu z nauczycielem ZPT wykonanie serwetek, abażurów, dekoracji ścian.

Wynik: wystawa ciekawych pomysłów rysunkowych oraz najlepszych prac ręcznych.

- b) **Rodzina — ale jaka?** Omówienie składu rodziny, ułożenie listy praw i obowiązków członków rodziny, godzenie obowiązków zawodowych z obowiązkami w rodzinie, dobór partnera a szczęście w małżeństwie, czy dobrobyt zapewnia szczęście, problem wierności w małżeństwie.
- c) **Dorośli, czyli odpowiedzialni.** Obowiązki wobec współmałżonka. Opieka nad dziećmi, opieka nad starymi rodzicami, zaznajomienie się z kodeksem rodzinnym, opieka nad chorym w rodzinie, opieka nad przyszłą matką.
- d) **Konflikty w rodzinie.** Zasygnalizowanie trudnych momentów z życia rodziny, znaczenie umiejętności ich rozwiązywania, podjęcie prób rozwiązań fikcyjnych problemów – psychodrama – uczniowie na żywo odgrywają scenki konfliktowe biorąc na siebie role różnych członków rodziny — klasa obserwuje, ocenia, wysuwa propozycje rozwiązań. Projekty scenek konfliktowych powinny opierać się na codziennych doświadczeniach dzieci np.:
  - nieporozumienie między małżonkami,
  - stosunek rodziców do sympatii dorastającego dziecka,

- postawy rodziców wobec przewinienia dziecka,
- rodzina w konflikcie z krewnymi, sąsiadami.

Jak te konflikty rozwiązywać w idealnej rodzinie?

- e) **Rodzina od święta.** Dyskusje nad tradycjami w życiu rodziny, kalendarz świąt rodziny, kontakty towarzyskie rodziny, jak zorganizować urlop, wolny dzień w idealnej rodzinie, święta, imieniny, kogo się zaprasza, rodzaje prezentów, formy bycia w towarzystwie.

Wynik: można zorganizować spotkanie klasowe w formie przyjęcia, święta rodzinnego, gdy wszyscy jesteście już dorośli. mamy rodziny — podział ról i obowiązków przy organizacji spotkania, nauczyciel musi odgrywać rolę jednego z zaproszonych krewnych lub znajomych.

Czas trwania: 5 razy po około 3 godziny.

Mój chłopak — moja dziewczyna

Główne zadania wychowawcze: pogłębienie odpowiedzialnego stosunku dorastającej młodzieży do spraw wzajemnego obcowania chłopców i dziewcząt, sympatii i miłości młodzieżowych, inicjacji seksualnej itp. Kształtowanie opinii zespołu w zakresie obyczajowości młodzieży w tej dziedzinie.

Poziom wieku: klasy VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Zebranie anonimowych wypowiedzi chłopców i dziewcząt na temat wzoru osobowego wybranej dziewczyny (chłopca): *Mój chłopak, Moja dziewczyna*.
2. Opracowanie wypowiedzi chłopców przez grupę dziewcząt i odwrotnie (przedstawienie wyników na forum klasy lub oddzielnie). Dyskusja, uzupełniona przez nauczyciela.
3. Wybór listów z „sercowych” działów czasopism, komentowanie przedstawionych sytuacji, projektowanie odpowiedzi na listy. Wydobyć przez nauczyciela ogólnych problemów, wartych omówienia (np. od czego zależy powodzenie, czym jest chodzenie ze sobą chłopców i dziewcząt; obyczaje dobre i złe z tym związane), zebranie kartek z ewentualnymi zgłoszeniami spraw i pytań, na które uczniowie dodatkowo chcieliby uzyskać odpowiedź.
4. Spotkanie z psychologiem lub seksuologiem na tematy „pierwszej miłości” i jej znaczenia, różnice w jej przeżywaniu przez chłopców i dziewczęta, zagadnienie erotyzmu młodzieńczego i obyczajowości w tej dziedzinie. Odpowiedź na zgłoszone przez uczniów pytania. Znaczenie inicjacji seksualnej, omówienie dojrzałości biologicznej, społecznej i psychicznej.
5. Oglądanie i dyskusja nad filmem, z życia młodzieży, o tematyce związanej z treścią cyklu, dyskusja nt. „czy warto poczeekać?” Zamiast filmu można zaproponować przeczytanie przed rozpoczęciem zajęć książki beletrystycznej nt. pierwszej miłości, inicjacji seksualnej itp.

Czas trwania: 4—6 tygodni.

Jutro będziemy dorośli

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie poczucia odpowiedzialności za rodzinę, ukazywanie problemów tworzenia rodziny i życia rodzinnego w aspekcie moralno-prawnym.

Poziom wieku: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

Na kolejnych godzinach do dyspozycji wychowawcy klasowego dyskusje na temat wybranych problemów prowadzone przez uczniów. Do każdego tematu 1–2 osoby konsultowane przez wychowawcę przygotowują wprowadzenie (z wykorzystaniem przepisów prawnych) i następnie kierują dyskusją klasową nad moralno-obyczajową stroną zagadnienia.

Proponowane tematy:

- co to jest związek małżeński?
- planowanie rodziny, zapobieganie ciąży,
- rozwód, stosunki między ludźmi po rozwodzie,
- opieka nad dziećmi w małżeństwie i po rozwodzie,
- dziecko niechciane, samotne matki,
- przerywanie ciąży,
- alkoholizm w rodzinie,
- finanse w rodzinie, wspólnota majątkowa,
- obowiązki alimentacyjne wobec starych rodziców.

W czasie trwania cyklu należy zapoznać młodzież z literaturą fachową, dotyczącą spraw rodzinnych, życia seksualnego, zapobiegania ciąży, kodeksu rodzinnego oraz instytucjami opieki nad rodziną.

Czas trwania: 5–6 tygodni.

Scenariusze cykli mających na celu przygotowanie do wyboru zawodu, pracy zawodowej, odpowiedzialności zawodowej, rozbudzanie ambicji.

„Kim będę”

„Giełda zawodów”

„Poradnik zawodowy”.

Kim będę?

Główne zadania wychowawcze: skierowanie zainteresowań dzieci ku zagadnieniom pracy zawodowej, rozwijanie wyobraźni w tym kierunku — wstęp do orientacji zawodowej.

Poziom wieku: klasa IV.

Uwaga: Zajęcia tego cyklu opierają się na wypowiedziach w formie rysunku i dlatego, ze względu na prawidłowości rozwojowe dziecka, nadają się dla klasy IV. Cykl może być realizowany w ramach przygotowań do obchodów Święta Pracy. Cykl ma charakter zabawowy, nie należy wymagać od dzieci ostatecznej i pełnej odpowiedzialności za wybór wymarzonego zawodu, jak również rysunki powinny być oceniane jedynie pod kątem treści.

Realizacja:

1. Wprowadzenie do tematu, zestawiamy z dziećmi listę znanych zawodów, przygotowanie pytań do wywiadu z rodzicami na temat ich pracy zawodowej. Konieczne pytanie: czy robisz to, o czym marzyłeś?; można też oprzeć się na pytaniach zawartych w cyklu „Mój życiowy horoskop”.

2. Rysujemy mamę i tatę przy pracy, wystawka rysunków, rozmowa — co wiemy o pracy naszych rodziców, jakie znamy jeszcze inne zawody na podstawie obserwacji najbliższego otoczenia.
3. Kim będę? — wymiana marzeń i wiadomości na temat, co wiemy o wymarzonej pracy, wstępna orientacja w kierunku wyboru szkoły zawodowej lub kierunku studiów, rozmowa o pojęciu „praca”.
4. Rysujemy siebie przy wymarzonej pracy, organizujemy wystawę rysunków.
Wynik: wystawa rysunków o różnych zawodach, na wystawie winny się znaleźć rysunki wszystkich dzieci, niezależnie od ich formy plastycznej.
Czas trwania: 4 tygodnie.

Giełda zawodów

Główne zadania wychowawcze: wstępna orientacja zawodowa, pobudzenie fantazji w kierunku widzenia siebie w roli zawodowej.

Poziom wieku: klasy VI — VIII.

Uwaga: cykl szczególnie w klasie VI powinien mieć charakter zabawy; jeśli zajęcia te przybiorą formę imprezy pokazowej — nie należy jej zbyt formalizować i wygładzać, aby nie zatracić spontaniczności zachowania i wypowiedzi wychowanków.

Realizacja:

1. Kim chcę zostać i dlaczego: wymiana poglądów. Projekt zorganizowania „giełdy zawodów” — podział na grupy obierających ten sam lub zbliżony zawód, lub sugestie nauczyciela uzupełniające wachlarz zawodów.
2. Projektowanie stoisk poszczególnych zawodów wg ustalonego scenariusza (plakat propagandowy zawodu, gazetka ilustrowana, symboliczny zestaw narzędzi, strój zawodowy itp.) oraz objaśnień (gdzie się pracuje, na czym polega praca, jej znaczenie, zarobki, jakie szkoły przygotowują do zawodu, czas trwania nauki, wymagane predyspozycje itp.).
3. Zabawa w reportera. Przygotowanie grup do przeprowadzenia „wywiadów” z przedstawicielami obranego zawodu. Gromadzenie materiałów poglądowych do wykorzystania w czasie planowanej imprezy — książki, ilustracje, nagrania wypowiedzi itd.
4. „Giełda zawodów” — impreza dla klas równoległych lub ogólnoszkolna, poprzedzona plakatem informacyjnym dla zwiedzających. Organizatorzy poszczególnych stoisk kolejno udzielają informacji posługując się zebrany materiał. Jury wybiera najciekawsze stoisko punktując stronę poglądową, bogactwo treści, pomysłowość, sposób objaśniania, ilość głosów oddanych na samo stoisko przez zwiedzających (podpis w książce pamiątkowej stoiska).
5. Omówienie imprezy. Perspektywa wyboru zawodu czekająca uczniów w starszych klasach. Dyskusja: co ważne przy wyborze zawodu? (zainteresowanie, łatwość znalezienia pracy, zarobki, ciekawe przeżycia, znaczenie społeczne, predyspozycje indywidualne itp.).

Wynik: impreza szkolna.

Czas trwania: przygotowanie do giełdy, czyli właściwa orientacja zawodowa — 4 godziny wychowawcze oraz impreza trwająca ok. 3 godzin.

Poradnik zawodowy

Główne zadania wychowawcze: orientacja zawodowa, rozbudzenie ambicji, kryształizowanie planów dalszego kształcenia i postawy wobec obieranej pracy.

Poziom wieku: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: w cyklu należy wykazać możliwie szeroką gamę zawodów, położyć nacisk na zawody mało znane lub mało popularne.

Realizacja:

1. Rozmowa na temat wagi wyboru zawodu i problemów z tym związanych: chęć a zdolności, zainteresowania zawodem a potrzeby społeczne, aspiracje a możliwości życiowe itp. (Uwaga: pożądany udział pracownika poradni wychowawczo-zawodowej). Projekt przygotowania Poradnika zawodowego na użytek szkoły — zestawienie zawodów, które ma objąć poradnik.
2. Dyskusja na temat treści informacji o poszczególnych zawodach. Przykładowa redakcja informacji o ogólnie znanym zawodzie (np. nauczyciela). Podział na 2—3 osobowe zespoły opracowujące poszczególne zawody.
3. Gromadzenie materiałów przez zespoły, opracowywanie tekstów wg ustalonych zawodów (nazwa zawodu, specjalności, znaczenie społeczne, możliwe miejsca pracy, wymagane uzdolnienia i predyspozycje, przygotowanie do zawodu, możliwe zarobki, blaski i cienie zawodu, rady dla kandydatów od reprezentanta danego zawodu itp.). Źródła materiałów: informatory o studiach zawodowych, kursach itp., czasopisma fachowe, prasa itp., korespondencja z ZSP wybranych uczelni, wywiady w lokalnych szkołach zawodowych, zakładach pracy, instytucjach itp.
4. W toku pracy zespołów można uwzględnić dodatkowo:
  - przeprowadzenie spotkania z rozmówczym w swoim zawodzie pracownikiem na temat: Moja droga do pracy w zawodzie i co mi daje moja praca;
  - wywiady z rodzicami na temat ich drogi do zawodu i osiągnięć w pracy (szczególnie pożądane formy ze względu na tworzenie więzi międzypokoleniowej);
  - dyskusja na temat: Czego oczekuję od mojej przyszłej pracy zawodowej?
  - wywiady lub spotkania problemowe z absolwentami szkoły — początkującymi pracownikami na temat: Wyobrażenia a życie lub Co wam radzę.
5. Wywiad w poradni wychowawczo-zawodowej, informacje dla klasy o jej funkcjonowaniu. Graficzne opracowanie Poradnika.
6. Podsumowanie cyklu: projekt spotkania koleżeńkiego w 5 lat po ukończeniu szkoły pod hasłem „Plany i życie”. Przekazanie Poradnika młodszej klasie lub samorządowi na apelu szkolnym.

Wynik: poradnik zawodowy dla klas następujących do wykorzystania i uzupełnienia. Czas trwania: 6—8 tygodni.

Scenariusze cykli mających na celu rozbudzenie zainteresowań perspektywą rozwoju społeczno-cywilizacyjnego świata, kształcenie umiejętności prognozowania, przygotowanie do uczestnictwa w dorobku cywilizacyjnym, pobudzenie wyobrażeń tworzących wizję przyszłości.

„Świat za 100 lat”.

„Co zmienić, co ulepszyć”.

„Gdybym był... gdybym mógł decydować”.

Świat za 100 lat

Główne zadania wychowawcze: zainteresowanie uczniów perspektywą rozwoju społeczno-cywilizacyjnego świata, pobudzenie fantazji w kierunku tworzenia wizji przyszłości.

Poziom wieku: a) klasy V – VIII. b) niższe klasy szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: należy utrzymać konwencję zabawową cyklu, zwłaszcza w wariacie a.

Realizacja:

a)

1. Wprowadzenie w zagadnienie: rozmowa na temat zdobyczy nauki i techniki ostatnich czasów i zmian, jakie one powodują w życiu ludzi. Wykorzystać można przy tym przeprowadzone przez dzieci rozmowy ze starszymi ludźmi na temat: Czego nie było za moich czasów. fantazja a rzeczywistość (np. pomysły Juliusza Verne'a czy Stanisława Lema).
2. Konkurs lub wystawa rysunków albo konkurs na najciekawsze opowiadanie fantastyczne na temat związany z hasłem cyklu, np.: Gdybym żył w roku 2100 lub Życie za sto lat itp.
3. Ocena prac przez jury uczniowskie lub wybrany przez klasę zespół dorosłych. Nagrody dla zwycięzców.

Czas trwania: 2 – 3 tygodnie.

b)

1. Wprowadzenie w temat: przyspieszenie zmian w życiu ludzi w wyniku rewolucji naukowo-technicznej. Nauka i wyobraźnia w przewidywaniu przyszłości. Propozycja opracowania tematu Świat za 100 lat.
2. Projektowanie futurologiczne tematycznego podziału zagadnienia: np. gospodarstwo domowe; komunikacja, stosunki międzynarodowe, najważniejsze zdobycze nauki i techniki, spędzanie wolnego czasu, architektura, medycyna, zdobywanie kosmosu itp.
3. Przygotowanie w zespołach wybranych tematów (wykorzystując własną fantazję, literaturę popularnonaukową, rozmowy ze specjalistami z nowych dziedzin itp.).
4. Sesja futurologów z dyskusją. Można też zaplanować imprezę w formie turnieju optymistów i pesymistów konfrontujących korzyści rozwoju cywilizacji technicznej z niebezpieczeństwami (z odpowiednim podsumowaniem i wyjaśnieniem pojęcia futurologia i prognozowanie).
5. Dodatkowo można ogłosić konkurs na opracowanie tematu: Świat, jakiego chciałbym.

Czas trwania: 4 – 6 tygodni.

Co zmienić, co ulepszyć

Główne zadania wychowawcze: kształtowanie konstruktywnego stosunku do zastanej rzeczywistości, zainteresowanie przyszłościowym rozwojem najbliższego środowiska.

Poziom wieku: klasy VII – VIII i niższe szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: wskazane realizowanie cyklu po zajęciach z zakresu aktywności poznawczej:

Przewodnik po okolicy.

Realizacja:

1. a) zaplanowanie, przygotowanie i przeprowadzenie inscenizowanej sesji rady narodowej na temat bolączek i problemów środowiska oraz proponowanych zmian;
b) ewentualne przekazanie wniosków z sesji na spotkaniu z radnymi.
2. Przygotowanie spotkania dyskusyjnego z udziałem zaproszonego przedstawiciela rady narodowej lub dziennikarza z pisma lokalnego, lub zebranie i opracowanie wniosków przez komisję i konfrontacja zbiorczego opracowania z planami rozwoju środowiska. Przedstawienie wyników klasie. Dyskusja z omówieniem dróg i możliwości wpływania obywateli (w tym młodzieży) na zmiany w ich środowisku.

Czas trwania: 2–3 tygodnie.

Gdybym był..., gdybym mógł decydować

Główne zadania wychowawcze: pobudzenie umiejętności krytycznego, a zarazem twórczego spojrzenia na otaczającą rzeczywistość.

Poziom wieku: klasy VII–VIII i wszystkie szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: cykl może być realizowany jako całość lub w zależności od potrzeb sytuacyjnych rozbity na poszczególne godziny pt.: „Gdybym był...” Dyskusje powinny się rodzić z aktualnych spostrzeżeń i doświadczeń młodzieży.

Realizacja:

Przykładowe tematy,

Gdybym był:

- dyrektorem szkoły,
- wychowawcą klasy,
- ojcem
- redaktorem
- naczelnikiem gminy,
- lekarzem,
- dziennikarzem,
- redaktorem tv lub radia itp.

Dyskusja na wybrane tematy (na jednej lub kilku lekcjach).

Czas trwania: 4 tygodnie.

Scenariusze cykli mających na celu kształcenie gospodarności i praktycznej zaradności życiowej.

„Z ołówkiem w ręku”.

„Gdybym miał...”.

„Za własne pieniądze”.

„Życie i budżet”.

Z ołówkiem w ręku

Główne zadania wychowawcze: kształcenie umiejętności gospodarowania pieniędzmi, oszczędzania i planowania.

Poziom wieku: klasy IV—V.

Realizacja:

1. Wprowadzenie — zapoznanie z nowym tematem, dyskusją na temat „kieszonkowego”. potrzeb dzieci, różnych form oszczędzania i różnych celów oszczędzania u dorosłych i u dzieci. Ustalenie celu oszczędzania w czasie trwania cyklu (zakup pomocy lekcyjnych, zabawa klasowa, wspólne gry, podwieczorek dla rodziców, jednodniowa wycieczka). Założenie klasowej skarbonki, która będzie stała w klasie przez czas trwania zajęć; dzieci razem z nauczycielem będą do niej składać drobne, dowolne sumy.
  2. Jak możemy zdobyć pieniądze dla naszej klasy — propozycje wykonania drobnych upominków do sprzedaży w sklepiku szkolnym (realizacja poza godziną wychowawczą) lub inne związane z warunkami lokalnymi.
  3. Jak wykorzystamy nasze pieniądze — podliczenie funduszy ze sprzedaży upominków i ubieranych w skarbonce, podział pieniędzy między grupy zadaniowe przygotowujące imprezę końcową.
  4. Impreza zorganizowana, finansowana i prowadzona przez dzieci (np. zabawa klasowa czy pierwszy turniej gier towarzyskich).
  5. Z ołówkiem w rękę — grupy zadaniowe rozliczają wydatki, dyskusje nad działalnością poszczególnych grup, ocena umiejętności gospodarowania pieniędzmi.
- Czas trwania: 5 godzin + czas przeznaczony na imprezę.

Gdybym miał...

Główne zadania wychowawcze: kształcenie umiejętności gospodarowania pieniędzmi, planowania, odpowiedzialności za decyzje budżetowe.

Poziom wieku: klasy VI—VIII

Uwaga: cykl ma charakter zabawowy, postawa nauczyciela powinna sprzyjać rozwijaniu fantazji. Cykl może być realizowany jako całość lub można go rozbić na pojedyncze zajęcia tematyczne.

Realizacja:

1. Wspólna zabawa w formie dyskusji nt. Gdybym miał milion.
2. Gdybym miał pensję i obowiązki moich rodziców — dyskusja nad finansowymi potrzebami rodziny, sposobami oszczędzania i wydawania pieniędzy w rodzinie.
3. Konkurs „Mistrz gospodarności” — klasa dzieli się na grupy dysponujące fikcyjną kwotą na różne cele (gospodarze miasteczka, organizatorzy zabaw, kolonii, osiedla, kierownik dyskoteki itp.).
4. Przedstawienie i ocena pomysłów każdej z grup.

Czas trwania: 4 tygodnie.

Za własne pieniądze

Główne zadania wychowawcze: wyrabianie samodzielności w zaspokajaniu własnych potrzeb materialnych oraz zmysłu gospodarności.

Poziom wieku: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Uwaga: z zadaniami cyklu należy zapoznać rodziców.

Realizacja:

1. Dyskusja nad potrzebami młodzieży (wakacje, ubiory, sprzęt sportowy, prezent

- dla najbliższych), które można realizować własnymi siłami, rozmowa o źródłach dochodów uczniów. Zadanie: myślimy, jak samodzielnie zdobyć pieniądze.
2. Przedyskutowanie pomysłów młodzieży dot. jej pracy zarobkowej, podsuniecie propozycji przez nauczyciela (opieka nad małymi dziećmi, korepetycje dla uczniów najmłodszych klas, pomoc w pracach polowych, roznoszenie mleka, OHP).
  3. Podsumowanie propozycji, pomoc w organizacji i podejmowaniu prób pracy zarobkowej, omówienie odpowiedzialności za pracę.
  4. Po dłuższym czasie, gdy uczniowie będą już mieli za sobą próby zarobkowania (np. po wakacjach), rozmowa o pracy zarobkowej, kłopotach i osiągnięciach.
- Czas trwania: 3 kolejne godziny + 1 godzina na omówienie wyników.

Życie i budżet

Główne zadania wychowawcze: budzenie świadomego stosunku do spraw wydawania pieniędzy, przygotowanie do gospodarowania własnymi zarobkami w przyszłości.

Poziom wieku: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Dyskusja na temat sytuacji materialnej młodych ludzi zaczynających zarabiać. Sposoby wydatkowania pieniędzy. Samodzielność materialna jako probiez dojrzałości życiowej.
2. Przygotowanie przez grupy uczniów preliminarza rocznego wydatków (na podstawie danych zebranych od znajomych i rodziców):
  - młodego pracownika o możliwości uzyskania najwyższych zarobków.
  - stażysty o przeciętnej wysokości zarobków.
  - preliminarza młodego małżeństwa „na dorobku”, gdy oboje pracują.
  - preliminarza rodziny pracującej, z dwojgiem małych dzieci.Przeгляд opracowań przez wybraną komisję z udziałem zaproszonych ekspertów — praktyków: spośród rodziców, znajomych itp. Omawianie wniosków.
3. Błyskawiczna ankieta (lub dyskusja): jaką sumę uczniowie uważają za wystarczające minimum dla pracownika zaczynającego pracę, dla młodego małżeństwa, dla 4-osobowej rodziny. Konfrontacja opinii młodzieży z danymi GUS z badań nad budżetem rodzinnym, badaniami tzw. koszyczka przy różnej wysokości zarobków, zagadnienie oszczędzania.
4. Dyskusja klubowa na tematy: dobrobyt a postawa konsumpcyjna, gorączka posiadania i jej skutki społeczne i psychologiczne, model dobrobytu w różnych krajach (np. ZSRR, USA, Szwecja, Czechosłowacja, Polska).

Wynik formalny niekonieczny lub wzorce budżetów młodego pracownika.

Czas trwania: 4–5 tygodni.

* * *

Scenariusze cykli mających na celu rozwijanie umiejętności korzystania z czasu wolnego.

„W co się bawić?”

„Recepta na nudę”

„Co z wolnym czasem?”

W co się bawić?

Główne zadania wychowawcze: ukazanie różnych możliwości spożytkowania wolnego czasu, pobudzenia własnej aktywności uczniów w tej dziedzinie.

Poziom wieku: klasy IV—V.

Realizacja:

1. Konkurs rysunkowy: Moja najmilsza niedziela, wystawa konkursowa (rysunki + podpisy).
2. Klub ciekawej zabawy: uczniowie zgłaszają swoje ulubione zabawy oraz pomysły nowych zabaw. Wypróbowuje się je na lekcji. Najlepsi organizatorzy tworzą „klub ciekawej zabawy”. Wywieszają codziennie (lub co tydzień) zawiadomienia, jakie zabawy będą organizowane na przerwach lub w umówionym miejscu po lekcjach.
3. Rozmowa: jak chciałbym spędzać wakacje (niedziele) teraz i gdy będę dorosły. Można tu powtórzyć konkurs rysunków lub opowiadań (albo artykułów do gazetki) na ten temat.

Wynik: wystawa rysunków, powstanie klubu.

Czas trwania: 2—3 tygodnie.

Recepta na nudę

Główne zadania wychowawcze: ukazanie różnych możliwości spożytkowania wolnego czasu, pobudzenia własnej aktywności uczniów w tej dziedzinie.

Poziom wieku: klasy VI—VIII

Realizacja:

1. W co umiem grać? Uczniowie kolejno zapisują na tablicy po jednej znanej grze. Wygrywa ten, kto ostatni poda nie wymienioną przedtem grę. Nauka w grupach nowych gier. Zaplanowanie olimpiady gier wybranych z listy.
2. Ustalenie zasad organizacyjnych olimpiady. Organizacja imprezy.
3. Ogłoszenie konkursu na temat: Ciekawa niedziela. Uczniowie inicjują ciekawe spędzanie niedzieli w rodzinie lub w gronie dobranych kolegów. Relacja z ciekawej niedzieli — plebiscyt na najciekawszą.
4. Zwiedzanie środowiskowego domu kultury, kontakty (wywiady) w klubie sportowym, ognisku muzycznym, klubie prasy, lokalnym zespole artystycznym itp. Gazetka reportażowa z wywiadów.
5. Zbieranie materiałów do klasowej gazetki (krzyżówki, szarady, zadania logiczne z różnych pism, zagadki itp.). Urządzenie turnieju gier umysłowych.
6. Klasowy informator „Co, gdzie i kiedy”: uczniowie zgłaszają do redaktora wiadomości o ciekawych, ich zdaniem, audycjach telewizyjnych i radiowych, filmach i innych imprezach, z których radzą kolegom skorzystać.
7. Bilans wolnego czasu: dzieci przez tydzień notują, w jakich godzinach każdego dnia miały czas wolny i jak go spędziły. Omówienie bilansów w klasie, dyskusja i wnioski.
8. Można dodatkowo pobudzać do zebrania informacji, jak spędzają czas wolny rodzice, starsze rodzeństwo i znajomi i przeprowadzić dyskusję na temat własnych pragnień i planów uczniów na przyszłość.

Wynik: klasowa gazetka, informator.

Czas trwania: 3—4 tygodnie.

Co z wolnym czasem?

Główne zadania wychowawcze: ukazanie różnych możliwości spożytkowania wolnego czasu, pobudzenia własnej aktywności uczniów w tej dziedzinie.

Poziom wiek: wszystkie klasy szkół ponadpodstawowych.

Realizacja:

1. Wprowadzenie tematu: umiejętność korzystania z wolnego czasu jako współczesny problem jednostkowy i społeczny. Dobre i złe tradycje i wzory w tej dziedzinie. Tradycje regionalne różnych krajów (Śląsk górniczy — zajęcia hobbystów, NRD — turystyka piesza itp.). Problemy nudy w środowiskach młodzieży: aspekt indywidualny i społeczny.
2. Zebranie przez zespoły uczniowskie informacji, jak spędzają wolny czas w tygodniu i w niedzielę koledzy i rówieśnicy, kiedy i jak wykorzystują wolny czas rodzice i wybrani dorośli znajomi. Relacje z wywiadów, wymiana poglądów na ten temat. Plan zebrania informacji o możliwościach spędzania ciekawie wolnego czasu na przyszłość.
3. Wywiady (wycieczka grupowa) uczniów w instytucjach i organizacjach (Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, PTTK, dom kultury, klub filmowy, lokalne stowarzyszenia i kluby amatorskie itp.: FWP — wczasy amatorskie). Sporządzenie zbiorczego informatora.
4. Zgromadzenie pism i książek do „biblioteczki wolnego czasu” (cykl zagadek z różnych dziedzin, zbiór gier i zabaw, poradniki do różnych zajęć, wycinki z czasopism itp.).
5. Telewizja, ja i moja rodzina — rozmowa na temat zwyczajów korzystania z telewizji, dyskusja z podsumowaniem.
6. Jak chciałbym spędzać wolny czas, gdy będę dorosły: dyskusja lub omówienie zebranych ankiet.
7. Można zakończyć cykl zawiązaniem klubów wolnego czasu, np.: gier umysłowych, brydża sportowego, szachistów, miłośników filmu, fotoamatorów itp.

Czas trwania: 3—4 tygodnie.

